

Jostein Bakke

KRIMINALITETENS KOSTNADER

En undersøkelse
om tyverikriminalitetens
kostnader og et anslag
over kriminalitetens
kostnader

Jostein Bakke

Kriminalitetens kostnader

En undersøkelse om tyverikriminalitetens kostnader og et anslag over kriminalitetens kostnader

© Politihøgskolen, Oslo 2011

PHS Forskning 2011:2
ISBN 978-82-7808-079-5 (trykt utgave)
ISBN 978-82-7808-080-1 (elektronisk utgave)

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Alle henvendelser kan rettes til:

Politihøgskolen
Forskningsavdelingen
Slemdalsvn. 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo

www.phs.no

Omslag: GLOG as
Layout: Eileen Schreiner Berglie, PHS
Trykk: www.kursiv.no

Forord

De økonomiske ressurser som det blant annet via bevilgninger til de retts-
håndhevende myndigheter er mulig å bruke på kriminalitetsbekjempelse,
er nær ubegrenset. For avgjørelsen av hvor store ressurser det er rimelig og
fornuftig å bruke, vil det være verdifullt å ha kunnskap om hva kostnadene
ved kriminaliteten utgjør for den enkelte og for samfunnet. I denne rap-
porten gjøres et forsøk på å tallfeste dette.

Både forfatteren selv og Politihøgskolens forskningsavdeling, er klar
over at flere av anslagene er høyst usikre. Mange vil sikkert også ha
innvendinger til metoden som er brukt for å tallfeste kostnadene, og til
hvilke kostnader som er tatt med, eventuelt ikke tatt med.

På et område er rapporten imidlertid basert på en undersøkelse av de
faktiske kostnader knyttet til anmeldt tyverikriminalitet. Her gir rapporten
ny og sikrere kunnskap. Gjennom å sammenholde den konkrete under-
søkelse av tyverikriminaliteten med anslagene over kriminalitetens kost-
nader generelt, er det vårt håp at rapporten kan bidra til et sikrere
diskusjons- og beslutningsgrunnlag også for de totale tallene. Men som
forfatteren selv uttrykker det i rapporten; dette er et område hvor selv «vel-
fundert kritikk vil bringe oss videre».

Oslo, november 2011

Tor-Geir Myhrer
Forskningsleder

Innhold

Forfatters forord	7
Sammendrag	8
Forebygging, kriminalitet og reaksjoner	8
Tyverikriminaliteten	9
Kostnader ved kriminalitet i Norge	10
Del 1	
Har vi behov for kunnskap om kostnader?	17
Synspunkter i samfunnsdebatten	17
Kost/nytte-analyser	18
Litt om hva som ellers foreligger	21
Hvor mye ressurser bør vi bruke på kriminalitetsbekjempelse?	26
Hva bør kostnadsberegnes?	30
Del 2	
Kostnader med forebygging	43
Staten	43
Kommuner	43
Næringslivet	44
Private	46
Kostnader ifm selve kriminaliteten	50
Hvor mye kriminalitet har vi?	50
Skadeverk og brannstiftelser	54
Vinning (unntatt tyverier) og økonomisk kriminalitet	56
Skattebedragerier	60
Lege-/sykehusutgifter mv	61
Inntektstap	68
Fornærmedes tidsbruk	70
Utrygghet i samfunnet	70
Uønsket samfunnsutvikling	75
Reaksjonskostnader	76

Del 3	
Hva koster tyverikriminaliteten?	83
Legge én brikke i puslespillet	83
Hvor mange tyverier?	84
Gjennomføring av undersøkelsen	91
Kostnader i 279 saker	94
Totale kostnader i Norge	95

Del 4	
Noen tall og beregninger	106

Kilder	109
--------	-----

Vedlegg 1 Anmeldelser 2009 - krimkategorier og hovedgrupper	112
Vedlegg 2 Strasak statistikk-koder omfattet i tyveriundersøkelsens	114
Vedlegg 3 Kostnader ved «annen» økonomisk kriminalitet	116
Vedlegg 4 Kostnadene ved registrert skadeverk	120
Vedlegg 5 Voldtektsstatistikk	121
Vedlegg 6 Stortingsmelding nr 23 1991-92 fra Justisdepartementet sidene 18-22	123

Forkortelser og forklaringer

SSB	Statistisk sentralbyrå
Strasak	Politiets dataregister over anmeldte saker. Se bl.a. side 50
JUS###	(F.eks: «JUS065») Rapporter som genereres av Strasak.
'	Betyr 000 (tusen), altså f.eks: 23' = 23 000

Personlige merknader som gjengis er hentet fra svarene som ble mottatt i spørreundersøkelsen.

Forfatters forord

På åtti-tallet ankom jeg den greske øya Keffalinia i stekende sol, ved tredien om eftermiddagen. Gatene var på en måte yrende av liv – men fullstendig folketomme! Butikkene så ut til å være åpne, det var i alle fall masse varer plassert ute på fortauet. Det var kasser med Coca-Cola og all verdens annet. Etter en stund ble jeg forklart at det var siesta. Det forklarte de folketomme gatene. Men ikke hvordan det kunne ha seg at de som drev den lille forretningen hadde gått fra butikken med alle varene fremdeles stående ute på fortauet. Det gikk en stund før det gikk opp for meg at det ikke var tyveri-kriminalitet der. At noe skulle bli stjålet var ikke noe man behøvde å tenke på.

Det er mange som har bidratt med innspill til denne fremstillingen. En takk fortjener først og fremst alle de tyveriutsatte som har brukt tid på å svare på mine spørsmål. Hvis ikke professor Tor-Geir Myhrer hadde spurt meg om jeg ønsket å hospitere ved forskningsavdelingen på Politihøgskolen våren 2009, så ville denne boken ikke ha blitt til. Han skal også ha takk for å ha brukt mye tid underveis. Jeg vil også takke aktører i det offentlige og i næringslivet, som har bidratt med innspill og beregninger, og til dels også lest igjennom manuset. Det har også vært givende å bruke mange timer sammen ned kollegaer ved forskningsavdelingen på «høyttenkning» rundt bokens problemstillinger. Til slutt vil jeg takke visepolitimester Hans Halvorsen ved Oslo politidistrikt som ga meg praktisk mulighet til å gjennomføre perioden ved Politihøgskolen, samt seksjonssjef Curt A. Lier som har gitt meg romslige vilkår slik at jeg fikk mulighet til å fullføre.

Kan vi få «Keffalinia-tilstander» i Norge? En vellykket kamp mot kriminaliteten forutsetter uansett kunnskap, som gir grunnlag for riktige politiske beslutninger, og at disse beslutningene tas.

Jostein Bakke

Sammendrag

Kriminalitetens kostnader er et komplekst regnestykke. Vi kan se på det som et stort puslespill hvor vi ikke har helt oversikt over alle brikkene, og ennå ikke vet hvordan brikkene ser ut. Denne rapporten er for det første et forsøk på å skissere hvordan brikkene i dette puslespillet skal legges. For det andre gjennomførte jeg våren 2009, i forbindelse med en hospitering ved Politihøgskolens forskningsavdeling, en undersøkelse hvor målsettingen var å legge én av puslespillbitene på plass. Jeg forsøker altså å gi grunnlag for å estimere én av faktorene i dette komplekse regnestykket. Fra politiets registre ble 376 tilfeldige tyveri-saker undersøkt konkret med tanke på å finne ut hva tyveriene kostet ofrene rent økonomisk i de konkrete sakene. Denne undersøkelsen omtales fra side 81.

Rapporten her er tredelt. For å sette funnene i undersøkelsen inn i en sammenheng, er det for det første redegjort en del for kriminalitetskostnader generelt. Det diskuteres om det har noen verdi å vite noe om dette, og det skisseres hvordan kunnskap om kriminalitetskostnader prinsipielt kan benyttes for politiske beslutninger. For det andre redegjøres det for hvilke kostnader vi har med kriminalitet i Norge, og det søkes å gi et konkret anslag over hva kostnadene er. For det tredje redegjøres det for funnene i undersøkelsen om kostnadene ved tyverikriminalitet. Til slutt redegjøres for enkelte tall og beregninger som har gjennomgående betydning.

Forebygging, kriminalitet og reaksjoner

Forebygging, kriminalitet og reaksjoner

I denne rapporten argumenteres det for betydningen av å vite noe om kriminalitetens kostnader, og det påpekes at vi vet lite om dette. Det gis et

forslag til hvordan en modell som viser hva vi tar med i regnestykket, kan se ut. Modellen tar hensyn til kostnader med å forebygge kriminalitet, kostnader med kriminaliteten i seg selv, og kostnader med å reagere på kriminalitet. En slik modell hjelper oss et stykke på vei, idet vi for å sette den opp må ta noen prinsipielle valg om hvilke kostnader som er relevante. Når vi skal fylle ut modellen med tall, vil vi også få det klarere for oss hva vi vet og hva vi ikke vet.

En stor del av redegjørelsen som følger, er et forsøk på å beregne konkret hvilke kostnader de forskjellige sidene av kriminaliteten har. Denne øvelsen er en risikosport i den forstand at jeg som utøver stiller meg lagelig til for hogg. Det vil formodentlig være lett å kritisere de enkelte anslagene og å mene at beløp burde være satt anderledes. For jeg erkjenner at de svarene jeg gir, har det til felles med værmeldingen at de ikke gir visshet for å ha funnet det objektivt riktige svaret. Det positive er at vel fundert kritikk vil bringe oss videre. Den forrige gang en slik estimat ble gitt, var over noen sider i Stortingsmelding nr 23 (1991-92) fra Justisdepartementet, og disse er gjengitt i sin helhet i Vedlegg 6.

Kriminaliteten kan antas å koste det norske samfunnet 88 milliarder kroner i 2009. Dette er et forsiktig anslag, og kostnader med trafikk-kriminalitet og narkotikakriminalitet er ikke inkludert i dette beløpet. Til sammenligning er brutto nasjonalprodukt på 2 381 milliarder kroner og politiet i Norge har et samlet budsjett på 10,8 milliarder.

På neste side vises kostnadene skjematisk basert på konklusjonene i rapporten. De beregningene som er gitt i denne rapporten, er til dels basert på anslag som er usikre, og som det krever mer forskning for å kunne si sikrere.

Tyverikriminaliteten

På ett enkelt område bidrar jeg selv med ny kunnskap, nemlig med en undersøkelse om kostnadene ved tyverier i 386 registrerte politisaker. I Norge kan vi regne med at vi har ca 406 000 tyverier årlig. Rundt en tredjedel av disse blir anmeldt til politiet. I tillegg til dette stjeles det i

varehandelen for ca to milliarder kroner, uten at vi vet direkte hvor mange tyverier¹ som forårsaker dette svinnet.

I undersøkelsen her er 386 tyverisaker som ble anmeldt til politiet undersøkt, og i 279 av disse (72%) er det fremskaffet informasjon om kostnadene for fornærmede ifm tyveriet. Til sammen koster alle tyverier oss 8,65 milliarder kroner, dvs at tyverier i snitt koster kr 2 200 pr borger som er 15 år eller eldre.

Når vi ser bort fra butikktyveriene som ikke anmeldes, så koster hvert tyveri i gjennomsnitt 17 500 kroner i stjålne verdier og skadeverk tilknyttet tyveriet. Tyveriundersøkelsen er omtalt fra side 81.

Kostnader ved kriminalitet i Norge

På de neste sidene er det gitt en samlet oversikt over kriminalitetens kostnader i Norge basert på en modell som skisseres på side 31, og de konklusjonene som gis underveis i fremstillingen.

Noen, formodentlig til dels betydelige, beløp er ikke forsøkt estimert fordi anslagene blir for usikre, og kostnadene er bare påpekt verbalt. Av og til gjelder dette konkrete kostnader (f.eks kostnader tilknyttet plan- og bygningsloven), men kanskje særlig kan verdifastsetting av ikke-økonomiske skader være vanskelig (f.eks. verdien av å slippe frykt). Riktignok inngår ikke ikke-økonomiske skader i brutto nasjonalprodukt. Dersom beregningene skal tjene som grunnlag for beslutninger om ressursbruk ifm kriminalitetsbekjempelse, må det riktige være å ta også slike skader med. Når det, innenfor rammen av denne redegjørelsen, i noen tilfeller allikevel ikke gjøres, vil det bety at kostnadene forbundet med kriminalitet er høyere enn det som gis i den tallmessige konklusjonen.

¹ I denne rapporten brukes begrepet tyveri slik at det inkluderer sakene som juridisk betegnes som naskerier, unntatt når det refereres til Strasak-betegnelser eller når det fremkommer av sammenhengen at naskerier behandles særskilt.

Forebygging av kriminalitet		Milliarder kroner pr år
Barne- og familiedepartementet		0,050
Justisdepartementet		0,069
Kommuners tiltak mot belastede personer/miljøer /steder		?
Plan- og bygningsloven		?
Politi		5,387
Tolletaten		1,150
Skatteetaten		0,700
Private organisasjoner		?
Samfunnet		↳ 7,356
Kjøpt sikkerhet		7,000
Egne sikkerhetstiltak		7,000
Netto forsikringskostnader		0,200
Næringslivet		↳ 14,200
Boligalarmer		1,100
Bygningsmessige sikringer		0,780
Netto forsikringskostnader		0,400
Diverse utgifter til forebygging		1,000
Tidsforbruk ifm forebygging		3,400
Private		↳ 6,680
Sum forebygging av kriminalitet:		28,236

Kriminaliteten		Milliarder kroner pr år
Butikktyverier	2,000	
Andre tyverier og skadeverk ifm disse	5,892	
Fornærmedes tidsbruk ifm tyverier	0,762	
Tyverier (inkludert skadeverk ifm disse)	↳	8,654
Skadeverk (inkludert brannstiftelser, eksklusive ifm tyverier)		0,620
Bedragerier, underslag mv	7,000	
Skatte- og avgiftsbedragerier	20,000	
Straffbare tollunndragelser	2,600	
Vinning (unntatt tyverier) og økonomisk kriminalitet	↳	29,600
Behandling for fysiske skader	0,340	
Behandling for psykiske skader	0,425	
Lege- /sykehusutgifter mv	↳	0,765
Drap	0,520	
Uaktsomme drap	0,160	
Legemsbeskadigelser med dødsfølge	0,240	
Legemsbeskadigelser	0,500	
Legemsfornærmelser med skadefølge	0,160	
Legemsfornærmelser	0,150	
Voldtekter	2,490	
Diverse øvrig vold og sedelighet	0,800	
Lidelser ved personskader	↳	5,020
Sykemeldinger	0,200	
Uføretrygd	1,300	
Inntektstap	↳	1,500
Fornærmedes tidsbruk (ekskl. tyverier, jfr ovenfor)		0,350
Utrygghet i samfunnet		3,000
Uønsket samfunnsutvikling		?
Sum selve kriminaliteten:		49,509

Reaksjonskostnader		Milliarder kroner pr år
Justisdepartementet		0,096
Politi		5,417
Høyere påtalemyndighet		0,132
Domstoler		0,584
Kriminalomsorgen		3,287
Andre offentlige etater		?
Forsvarere		0,806
Gjerningsmannen	0,705 = →	0,000
Sum reaksjonskostnader:		10,322

Sum alle kostnader	88,067
--------------------	--------

Eller for å si det på en annen måte så koster kriminaliteten i samfunnet fordelt på nordmenn fra 16 år 21-22 000 kroner i gjennomsnitt pr år. Dette er beløp vi betaler over skatteseddelen, til forsikringsselskap, samt egne utgifter til forebygging og tap. Bakgrunnen for denne konklusjonen er flere estimater som er minimumsanslag.

I stortingsmelding nr 23 (1991-92) fant Justisdepartementet at kriminaliteten koster det norske samfunnet 38 milliarder kroner, tilsvarende 53,9 milliarder kroner i 2009. I dette beløpet var menneskelige lidelser ikke inkludert.

I Storbritannia finner innenriksdepartementet at kostnadene med kriminalitet kan estimeres til £36,2 milliarder i 2004, dvs tilsvarende at vi hadde hatt ca 44 milliarder kroner i 2009 – når vi justerer for valutakurs, befolkning og inflasjon. Ifølge *Home Office 2003/04* side 4 er de mest kostbare sakene drap, vold, ran og seksuelle overgrep.

I en redegjørelse fra Australia (*Crime in Australia*) beregnes at kriminaliteten koster 19 milliarder australske dollar i 2001-02, dvs tilsvarende 27,9 milliarder norske 2009-kroner hos oss.

Del 1 **1** **Politikk**

Har vi behov for kunnskap om kostnader?

Å finne ut hva kriminaliteten koster, har noe til felles med å lete etter gullgryten ved enden av regnbuen. Det er vanskelig å komme helt frem. Kanskje det er derfor ingen (her i landet) forsøker? Stortingsmelding nr 23 (1991-92) var etter det jeg vet første og siste forsøk på å gi en samlet fremstilling av kriminalitetens kostnader i Norge.²

De fleste utgifter vi har med kriminalitet, er så bakt inn i vårt dagligliv at vi knapt skjenker det en tanke. Når vi handler middag i butikken er svinnet ved butikktyverier inkludert i prisene vi betaler. Hjemme har vi kostet på oss en lås på inngangsdøren, og vi har aldri tenkt på muligheten for noen innsparing akkurat der. Når vi putter en mynt inn i en oppbevaringsboks så reflekterer vi sannsynligvis ikke noe særlig over hvorfor denne lille dagliglivets utgift er nødvendig.

Men hvis vi begynner å legge sammen alle disse småutgiftene våre og legger til hva vi betaler for politi og rettsvesen over skatteseddelen og de utgiftene vi fikk den gangen vi faktisk ble utsatt for noe kriminelt? Hvor mye summéerer det hele seg opp til?

Synspunkter i samfunnsdebatten

Justisminister Knut Storberget uttalte følgende i Stortinget 6. februar 2008: «Jeg pleier å si det slik at vi uansett vet nok om økonomiske og menneskelige kostnader knyttet til kriminalitet ... En sentral konklusjon i rapporten [Kriminalitetens samfunnsmessige kostnader (2005)] er den begrensede verdien det har kun å beregne de totale kostnadene ved kriminalitet.»³

2 Fremstillingen i stortingsmeldingen var ikke særlig omfattende, men siden den er alt vi har er den ofte vist til. Se [Vedlegg 6](#) hvor den relevante delen av meldingen er gjengitt i sin helhet.

3 Storberget var imidlertid blant dem som kritiserte denne rapporten da den ble fremlagt sommeren 2005, jfr nedenfor.

Men i Stortingets budsjettinnst. S nr.4 (2003-2004) ble det uttalt at «Komiteen understreker betydningen av en analyse av hvilke direkte og indirekte kostnader som kriminaliteten påfører samfunnet.»

I NOU nr 31 for 2003 («Retten til et liv uten vold») foreslås det at kostnadene med volden bør utredes nærmere.

På den samme siden av skalaen har vi synspunkter som kommer til uttrykk i en rapport lagt frem for EU-kommisjonen april 2005 (*Costs and Benefit*):

«There is certainly a desire to know more about the costs and benefits of crime prevention. However, the rather academic level of discussion surrounding the issue keeps many from putting it into practice. In recent years 'what works' has become an accepted question in crime prevention. [...] While the questions 'what works', 'what doesn't' and 'what's promising' are useful in determining where to spend crime prevention money, there is one question missing: what's worthwhile?»

Kost/nytte-analyser

«The one common subject in any budget discussion is money. Other subjects are important, but they are mentioned in relationship to money or are translated into money.»

Thomas Lynch

Økonomi er å fordele begrensede samfunnsressurser. Innenfor kriminalitetsbekjempelse vil det være sentralt å kunne vurdere kost/nytte av forskjellige tiltak. Er forskjellige forebyggingsprogrammer effektive? Er fengselsstraff hensiktsmessig for å forebygge kriminalitet? Hvilke tiltak skal man velge – hva er viktigst å forebygge: bruk av 100 gr heroin, 30 boliginnbrudd, én voldtekt eller bitte lite granne mer utrygghetsfølelse i samfunnet? Har «kaken» riktig størrelse: Kan det være slik at det samfunnsøkonomisk sett ville være god økonomi å investere mer eller mindre i kriminalitetsbekjempelse? Når Stortinget ved flere anledninger har etterspurt beregninger om kriminalitetens kostnader, skyldes dette

åpenbart en erkjennelse av at uten kunnskap om kriminalitetens kostnader så blir bl.a. budsjettvedtak basert på intuisjon og synsing.

Kunnskap om kriminalitetens kostnader vil tjene som et grunnlag for beslutninger. Det betyr at kostnader med redusert livskvalitet (menneskelig lidelse og utrygghet) må inn i modellen hvis den skal ha noen hensikt. Dette er viktig – men vanskelig.

I en artikkelen «*Risiko-oplevelse*» i Bergen Bank Kvartaltidsskrift nr 4 for 1983 skrev den danske ingeniøren Torkil Morsing en tankevekkende artikkel hvor han spør om hva et menneskeliv koster: «*I det hele taget finder de fleste det uetisk at prisfastsette et menneskeliv. Men allikevel bliver politikerne tvunget til det. For nogle år siden skulle en dansk trafikminister tage stilling til et bestemt motorvejsprojekt i Jylland. Valget kom hurtigt til at stå imellem to løsninger, hvor den mest trafiksikre naturligvis også var den dyreste. Men den var så dyr, at det var svært at få bevilget pengene. Derfor kunne ministeren ikke beslutte seg. Han kunne ikke acceptere en løsning, hvor bare et menneske mere årlig blev dræbt. Så hvad skete? [...] Mange flere måtte unødigt dø på den gamle vej, sådan som det plejede at gå for sig. Til sidst blev den næstbedste løsning gennemført.*»

Å si noe om kriminalitetens kostnader i Norge er også ekstra vanskelig fordi vi vet for lite om kriminaliteten vår. Det er behov for undersøkelser i befolkningen (kriminalitetsoffer-undersøkelser) utover de nokså enkle slike som har skjedd åtte ganger ifm levekårsundersøkelsene⁴. Når slike er mangelfulle, foreskriver en EU-rapport (Using IVC's) følgende:

«*For countries where such surveys are not conducted (or data are not released) the options are:*

- *to consider commissioning one (or to consider releasing the data),*
- *to seek data from other less direct sources or*
- *to use values from other countries as proxies until something better can be done.*»

I denne rapporten er alle de tre mulighetene benyttet.

På en måte er det en fare med kunnskap. Da Richard Nixon førte valgkamp i 1972 hevdet han å representere «den tause majoritet», og ønsket

⁴ 1973, 1983, 1987, 1991, 1997, 2001, 2004 og 2007 (de tre første kun om vold). «*Offerundersøgelserne*» i Danmark og «*Utsatthet för brått*» i Sverige går adskillig grundigere til verks.

om å gjøre noe med kriminaliteten var sentralt. Da han begynte sin andre presidentperiode i 1973 reorganiserte han og styrket «National Crime Victimization Survey» (NCVS) som er en årlig nasjonal spørreundersøkelse. Undersøkelsen gir adskillig mer omfattende informasjon om den reelle kriminaliteten enn politital kan gi, og er grundigere enn noe vi har i Norge. Men den kunnskapen man etter dette fikk om kriminalitet, førte til at det ble tverrpolitisk enighet at man måtte føre en tøff linje for å bekjempe kriminalitet og at man måtte være villig til å bruke samfunnsressurser på dette. Hvis man allerede har trukket politiske konklusjoner som går i en annen retning, vil ikke mer kunnskap om kriminalitet nødvendigvis være ønsket.⁵

I NOU 2010: 3 (Drap i Norge) finner utvalget avslutningsvis at dets egne forslag til «tiltak vil fremstå som meget omfattende og ressurskrevende, og at dette står i kontrast til det forhold at drap er sjeldent forekommende i Norge.» Men utvalget redegjør ikke for hva forslagene koster. Og utvalget forsøker aldri å tenke over hva kostnadene med ett enkelt drap er. Hvis utvalget hadde gjort dette – er det da sikkert at de foreslåtte tiltakene «står i kontrast» til nytteverdien?

En sentral justispolitiker uttalte for en tid siden at utenlandske utredninger om kriminalitetens kostnader har et «tenk-på-et-tall»-preg. Det vurderer jeg anderledes. Men i kjernen har han rett på den måten at vi fort møter på problemet med manglende data. Allikevel tror jeg det skaper noe å gjennomføre en slik øvelse. Det verste som kan skje er at vi får en erkjennelse av at justispostene i statsbudsjettet er basert på tenk-på-et-tall. Og at vi faktisk ikke vet «what's worthwhile», som det heter i EU-rapporten. Men på en del områder har vi faktisk bedre grunnlag for anslagene. Og det å gjennomføre øvelsen viser oss dessuten hvor vi ikke har det, og det har verdi i seg selv. Mitt bidrag er undersøkelsen om tyverikriminalitetens kostnader for ofrene, som det redegjøres for fra side 81.

⁵ SSB fikk nylig tydelig merke at ikke all informasjon er like ønsket. Byrået la nylig frem informasjon om den samlede verdiskapningen i landet, som viste at den største verdiskapningen skjer i Oslo. Dette var neppe «politisk korrekt», og fikk næringsminister Trond Giske til å uttale at «*Det er underlig at høyt lønnede og kvalifiserte personer i Statistisk sentralbyrå bruker tid på å lage slike regnestykker.*» (Energikonferansen i Haugesund 11. august 2010 iflg. referat i Aftenposten)

Litt om hva som ellers foreligger

Kriminalstatistikk

Den belgiske statistikeren Adolphe Quetelet utga i 1831 en bok hvor han fortalte om sine forbløffende oppdagelser om det faste mønsteret han fant med hensyn til kriminalitet. «*Vi kan forutse på forhånd hvor mange som vil skitne til hendene sine med andres blod, hvor mange som vil bedra og hvor mange som vil bli giftmordere*», skrev han. Blant funnene hans var at det var en klar sammenheng mellom kriminalitet og alder, kjønn, fattigdom, utdanning og alkoholforbruk.

Det ligger i kriminalitetens natur at den søker å unndra seg at vi får kunnskap om den. Systematisk informasjon om kriminalitet, altså kriminalstatistikk, har utviklet seg forskjellig i forskjellige land. USA er langt fremme. I Europa er det store forskjeller, men Eurostat arbeider med å lage, og har i senere tid til dels publisert, kriminalstatistikk som skal være sammenlignbar mellom medlemslandene. I Norge foreligger statistikk om politianmeldt kriminalitet⁶, og enkelte år inkluderes noen få spørsmål om utsatthet for kriminalitet i forbindelse med levekårsundersøkelsene.

USA

I USA ble det fra og med folketellingen i 1850 talt opp «straffedømte», og fra 1880 ble det angitt litt om forbrytelsens art. Noen delstater begynte med former for kriminalstatistikk tidligere, f.eks. New York fra 1829. Det som ble talt opp var antallet som satt i fengsel på en angitt dato. I boken «*History and organization of criminal statistics in The United States*» som kom ut i 1911 argumenterte forfatteren for at det må være antallet lovbrudd over en tidsperiode som må være det interessante. Fra 1929 har FBI samlet inn og publisert statistikk om kriminelle lovbrudd på utvalgte områder (såkalt «*index crime*»). Fra 1973 har justisdepartementet ved Bureau of

⁶ Det foreligger en rekke såkalte «JUS»-rapporter fra politiets straffesakssystem Strasak. Disse publiserer Politidirektoratet ikke, men utgir halvårlig noen hovedtall i utdrag sammen med kommentarer til disse. SSB publiserer senere den offisielle kriminalstatistikken med mer tallmateriale.

Justice Statistics gjennomført en årlig National Crime Victimization Survey (NCVS) hvor rundt 75 000 husholdninger spørres detaljert om hvilken kriminalitet de eventuelt har vært utsatt for.

Norge

Den første kjente statistikk for Norge ble til etter at det Danske kanselli 17. mai 1800 ba alle norske amt om å sende inn nærmere spesifisert informasjon om straffedommer for årene 1789–1799⁷. Fra 1829 ble det i «Departementstidende» publisert statistikk over straffesaker brakt inn for domstolene, og i den første «Statistisk aarbok» fra 1880 finner vi informasjon om antall tiltalte personer fra 1851 og fremover. Først fra 1956 har vi (fra SSB) statistikk over alle anmeldte forbrytelser, og faktisk først fra 1992 har vi nasjonal statistikk over alle anmeldelser (inkludert forséelser). Med ujevne mellomrom (sist i 2007) stiller SSB noen enkle spørsmål om opplevd kriminalitet i forbindelse med levekårsundersøkelsene.

Kostnadsanalyser

USA

I 1931 la Wickersham-kommisjonen frem sin tolvte rapport, som omhandlet kostnadene forbundet med kriminalitet. Kommisjonen var nedsatt av presidenten, og la frem til sammen 14 rapporter («bind») om kriminaliteten i USA – særlig vinklet mot skadevirkningene pga alkoholforbudet. I innledningen av rapporten (side 1) leser vi at

«[...] we have not elsewhere considered, except generally, the economic and financial effects of crime. When we commenced our labors some two years ago, we found that no comprehensive scientific study of the cost of crime and criminal justice in the United States had ever been made. Conceiving such a study to be an essential part of the thorough inquiry into the general problem of law enforcement which we were commissioned by the President and authorized by the Congress to make, we determined to undertake it.»

7 Resultatene av denne innrapporteringen til København er gjengitt i sin helhet i «Norges kriminalstatistikk 1789-1799»

Flere hundre mennesker deltok med å samle fakta til rapporten, som over 650 sider redegjør for sine funn. Foruten en innledning og en avslutning med anbefalinger, har rapporten følgende deler:

- Part 2—The Cost of Administration of Criminal Justice by the Federal Government
- Part 3—State and Municipal Costs of the Administration of Criminal Justice
- Part 4—The Cost of State Police Forces
- Part 5—The Cost of State Penal and Correctional Institutions and Parole Agencies
- Part 6—The Cost of Administration of Criminal Justice in American Cities
- Part 7—Private Expenditures for Protection against Crime
- Part 8—Private Losses due to Criminal Acts
- Part 9—Economic Losses to the Community due to the Existence of Crime

Det har også etter dette vært en god del forskning om kriminalitetens kostnader i USA, og i den årlige NCVS (jfr ovenfor) inkluderes det noen spørsmål om direkte kostnader (til de som har vært utsatt for kriminalitet) om lege-kostnader mv, tapte arbeidsdager og hva som ble stjålet/ødelagt.

Storbritannia

Innenriksdepartementet (Home Office) utga i 2000 «Research Study 217: The economic and social costs of crime», som var en 80-siders rapport som konkretiserte anslag over kostnader. Rapporten ble oppdatert i 2005 («The economic and social costs of crime against individuals and households 2003/04»). Det finnes også bidrag utarbeidet i regi av «The Association of Chief Police Officers» (om bedragerier) og «The Taxpayers' Alliance» (som sammenligner kriminalitetskostnadene for borgerne i de enkelte politidistrikter mot hverandre).

Australia og New Zealand

I Australia har The Australian Institute of Criminology tre ganger publisert rapport om kriminalitetskostnader i Australia – sist i 2008 (for året 2005): «Counting the costs of crime in Australia: a 2005 update». I New Zealand publiserte finansdepartementet i 2006 en rapport om kriminalitetskostnader (for 2003/04).

EU

I EU pågår det et prosjekt for «Mainstreaming Methodology for Estimating Costs of Crime». Arbeidet synes å ta litt tid, og jeg er ikke kjent med at det er publisert noen rapporter med konkrete kostnader som resultat av dette arbeidet.

Norge

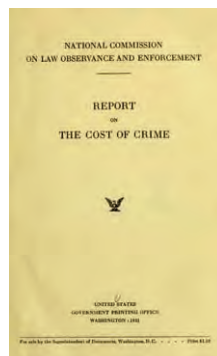
I stortingsmelding nr 23 (1991-92)

(«Om bekjempelse av kriminalitet») redegjøres det over ca fire sider for kostnader med kriminalitet i Norge i 1990. Redegjørelsen består av anslag gjort av en arbeidsgruppe nedsatt av Justisdepartementet og Norges forsikringsforbund, og det gjøres klart at mange av anslagene er usikre.

Dette er, etter det jeg kjenner til, den eneste samlede fremstillingen rundt dette i Norge, og den refereres derfor fremdeles til i samfunnsdebatten. I Vedlegg 6 er de angjeldende sidene fra stortingsmeldingen gjengitt, siden den ikke er lett tilgjengelig annet sted. Konklusjonen i rapporten var at kriminaliteten koster Norge 37,9 milliarder kroner årlig, dvs 54 milliarder 2009-kroner. I dette beløpet var ikke kostnadene med menneskelige lidelser inkludert.

Rapporten «Kriminalitetens samfunnsmessige kostnader (2005)»

Etter dette anmodet Stortinget ved noen anledninger om redegjørelse om kriminalitetens kostnader, bl.a. i budsjett-innst. S. nr 4 for 2002-2003: «Komiteen har merket seg innspill fra bl.a. Politiets Fellesforbund om at kriminaliteten koster samfunnet vårt opp mot 100 mrd. kroner hvert år. Komiteen ønsker seg en analyse av hvilke direkte og indirekte kostnader kriminalitet påfører samfunnet, for eksempel kan en slik analyse gjøres gjennom et forskningsprosjekt ved Politihøgskolen.»

WICHERSHAM-
RAPPORTEN FRA 1931 GA
EN GRUNDIG ANALYSE
AV KRIMINALITETENS
KOSTNADER I USA

På de årene som har gått etter dette, har lite skjedd. Justisdepartementet kom (etter Stortingets anmodning) med rapporten «Kriminalitetens samfunnsmessige kostnader (2005)», men denne besvarte ikke spørsmålet.

Allerede innledningsvis (på side 4) gjøres det klart at rapporten ikke vil være et svar på Stortingets ønske: «Rapporten er ikke noe tradisjonelt «kostnadsregnskap» i form av tallfesting, eller et samlet kronebeløp (milliardbeløp) for hva kriminaliteten koster samfunnet. Departementet er klar over at mange aktører i politikk og samfunnsliv har ønsket konkrete tallstørrelser å forholde seg til. En vil derfor håpe og tro at rapportens begrunnelser for hvorfor et slikt kostnadsregnskap alene ikke anses formålstjenlig, blir tydelig formidlet og forstått.»

Den forståelsen departementet håpet på var ikke særlig synlig i samfunnsdebatten i uken som fulgte fremleggelsen: En artikkel i Aftenposten 23. juni («Ba om tall – fikk ord») avsluttet slik.: «På Stortinget er det mange som er skuffet. Når vi ber om en rapport, så ønsker vi oss ikke et kollokviekompedium som utgangspunkt for videre diskusjon om det vi har bedt om en rapport om. Dette er jo bare å rope i skogen. Et visst overslag over totalkostnaden kunne man vel fått til, om de så bare hadde vært generelle, sier justispolitiker André Kvakkestad (fr.p). Han får følge av Knut Storberget (a). - Regjeringen har ikke gjort jobben sin. Man må kunne kreve noe mer enn dette, dette er for dårlig, sier Storberget. SV synes det er trist at Regjeringen ikke har klart å konkretisere kostnadene. - Jeg synes det er rart at de ikke klarer å gjøre det litt omtrentlig i hvert fall. De klarer jo det i andre land. For meg har det viktigste vært å få frem hvor mye penger det er å spare på å forebygge kriminalitet, sier Thorkildsen.»

Senere på høsten, i St.prp 1 (2005-2006) side 41 flgr opplyste Justisdepartementet at det var «i denne første fase av arbeidet» man hadde «valgt å ikke presentere et tradisjonelt kostnadsregnskap». I et innlegg i Politiembetsmennesenes blad nr 1 2006 opplyste Seniorrådgiver H. Christopher Heyerdahl ved Analysestabene i Justisdepartementet at «Kunnskaper om kostnadene ved kriminalitet er av stor betydning for departementet, og den omtalte rapporten er bare første del av dette arbeidet.» Ved et møte i Analysestabene noe senere fikk jeg imidlertid bekreftet at det ikke pågikk noe videre arbeide på dette området i departementet.

Hvor mye ressurser bør vi bruke på kriminalitetsbekjempelse?

Formålet med å avklare hva kriminaliteten koster, er å lage et grunnlag for å finne ut hvor mye kriminalitet det er fornuftig å bekjempe, og for hvilke deler av kriminaliteten det lønner seg å sette inn støtet.

Innledningsvis stilte jeg spørsmålet:

«Kan det være slik at det samfunnsøkonomisk sett ville være god økonomi å investere mer eller mindre i kriminalitetsbekjempelse?»

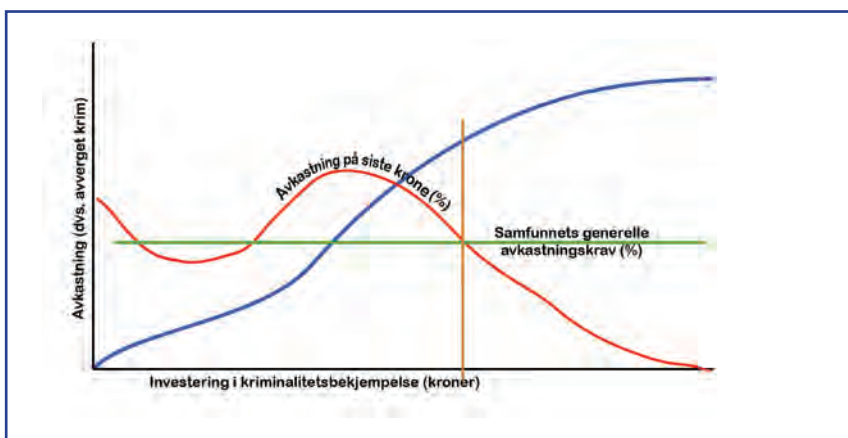
Man kan stille de samme spørsmålene med motsatt fortegn: Hvor mye kriminalitet bør aksepteres – hvor mange straffbare handlinger bør vi la passere uoppklart og ustraffet? Det er nemlig ikke slik at vi bør satse ubegrenset på kriminalitetsbekjempelse. På et gitt nivå vil vi få så lite igjen for å bruke mer penger på kriminalitetsbekjempelse at vi får mer igjen på annen anvendelse – f.eks. trafikksikkerhet. Det er ikke fornuftig å bruke 1 000 nye kroner på politi for å spare 1 030 kroner i kriminalitetskostnader⁸ – dersom vi sparer 1 050 kroner i trafikkskadekostnader om vi bruker pengene på en ny motorvei.

Denne synsvinkelen gjelder også isolert i forhold til de enkelte kriminalitetstyper og de forskjellige typene innsatsfaktorer vi har. I det følgende behandler jeg kriminalitetsbekjempelse «som sådan» og forutsetter at mengden forskjellige virkemidler allerede er vurdert optimalt opp mot hverandre.

⁸ Dette kan også illustrere hvorfor det er viktig at faktorer som «trygghet i samfunnet» er med i modellen. Vi er nemlig villig til å betale noe for det i seg selv å bekjempe det uetiske med kriminalitet. For eksempel var det vel ingen som kritiserte at man ifm Nokas-saken benyttet mye mer penger på etterforskning og irettføring enn det ranet hadde kostet fordi vi håndhever verdien av å ha et samfunn uten slike ran.

En økonomisk modell

Vanligvis vil det være slik at vi til å begynne med får mye igjen for pengene vi satser på et eller annet område. Det klassiske eksempelet er bonden som kjøper noe gjødsel til jorden, og får en god avlingsvekst igjen for det. Dersom han doubler gjødselmengden vil han sannsynligvis ikke få like mye igjen for det, og fortsetter han blir effekten til slutt faktisk negativ (ved overgjødning).

Mengden av kriminalitetsbekjempelse måles langs x-aksen og den blå kurven viser hva denne innsats kaster av seg, begge målt i kroner og ører. Typisk, som i all investeringsteori, er at avkastningen øker med økt innsats, først stadig raskere, deretter litt langsommere til den slutter å vokse, eller bare vokser meget lite. Den røde kurven illustrerer denne endringen i avkastningen, eller hva en enhet ytterligere innsats vil kaste av seg, målt i prosent. Det typiske vil vanligvis være at avkastningen øker med økende innsats og den røde kurven vil følgelig stige inntil det punkt hvor avkastningskurven (blå) er brattest. Etter dette punkt vil avkastningen fortsatt øke og den røde kurve fortsatt være positiv, men fallende. Selv om ytterligere innsats, slik figuren er tegnet, alltid vil kaste noe av seg, vil til slutt avkastningen pr enhet av økt innsats falle under samfunnets

lønnsomhetskrav. Dette lønnsomhetskravet er i figuren angitt med en grønn linje. Når den marginale avkastning av en ytterligere investert enhet blir mindre, skal man ikke satse mer. Den brune vertikale linje viser hvor mye penger det er riktig å bruke på kriminalitetsbekjempelse, og hvor mye kriminalitet det er hensiktsmessig å gjøre noe med – og ikke gjøre noe med.

Det kan tenkes at vi får nye metoder til å bekjempe kriminalitet, eller at politiet blir mer effektive, vi tar i bruk ny teknologi (f.eks. DNA) eller vi bruker straff på en mer effektiv måte. I så fall vil den blå kurven få en brattere stigning, og vi får raskere mer igjen for pengene våre. Om det av den grunn lønner seg å bruke mer på kriminalitetsbekjempelse er ikke sikkert – det kommer an på hvor fort kurven flater ut. Da vil det være riktig å stanse bevilgningene, og vi kan være fornøyd med at vi fikk mer igjen for pengene vi brukte.

Kriminalitet er rasjonell adferd

I samfunnsdebatten, herunder i dommer fra Høyesterett, snakkes det mye om rehabilitering av lovbrutere. Sannsynligvis er i virkeligheten svært få kriminelle syke mennesker som kan «behandles» for sine kriminelle tilbøyeligheter⁹. Derimot vil det være et spørsmål hvordan vi kan motivere til å unnlate kriminalitsutøvelse. Spørsmålet er om ikke det meste av kriminaliteten skjer fordi gjerningsmennene vurderer tyverier, voldsutøvelse, etc, som mest hensiktsmessig for seg selv.¹⁰ Når 212 drosjeeiere i Oslo i løpet av de siste par årene er dømt for å ha holdt en omsetning på 355 millioner kroner utenfor regnskapene, og unnlatt innberetning av 249 millioner i lønnsutbetaling, så har kriminaliteten skjedd på bakgrunn av forretningsmessige vurderinger. I 1968 skrev den senere nobelprisvinneren i økonomi

⁹ Jfr Andenæs' Fremtisperspektiver, avsnittet «Behandling i stedet for straff» s. 344 flgr. Se også side 91 flgr i 2005-utgaven av Alminnelig strafferett. St.meld. nr. 104 (1977-78) («kriminalmeldingen») side 12: «Det lar seg ikke lenger hevde at fengselsstraff treffende kan betegnes som behandling».

¹⁰ En annen sak er at i denne vurderingen kan de ta feil, f.eks. fordi lovbruteren ikke er flink til å tenke langsiktig.

Gary S. Becker en artikkel hvor han behandlet kriminalitet som en hvilken som helst annen næringsvirksomhet. Samfunnet må ut fra en økonomisk vinkling vurdere hvor mye man har råd til å betale for at rammevilkårene for de kriminelle skal bli slik at kriminaliteten ikke er så lukrativ business (f.eks. fordi straffene ble for strenge eller sjansene for å bli tatt ble for store). Spørsmålet, skrev Becker, er «*hvor mye kriminalitet bør tillates og hvor mange lovbrutere bør få gå ustraffet?*»¹¹

Det er vel noe av det samme William Bratton¹² er inne på i en artikkel i 2006¹³ hvor han skriver at han «*believe strongly that the single most important cause of crime [is] human behavior*» og, sier han: «*we can change behavior*».

¹¹ Becker, side 170. Utgangspunktet for Beckers artikkel skal visstnok ha vært at han selv måtte vurdere om han daglig skulle parkere bilen sin på en lovlig parkeringsplass som var litt langt unna, eller om han skulle parkere nærmere, men ulovlig. Han valgte det siste. Hva tenker den som tar med en flaske for mye gjennom tollen?

¹² William Bratton ble politimester i New York City i 1993. Han innledet en strukturert og målbevisst kamp mot kriminalitet, hvor CompStat (kunnskap og ansvarliggjøring) var et sentralt element. Dette kom med årene til å forandre denne byen fra natt til dag hva kriminalitetssituasjonen angår. Bratton gikk høsten 2009 av etter noen tilsvarende suksessrike år som politimester i Los Angeles.

¹³ *Bratton: Research*

Hva bør kostnadsberegnes?

En modell

For å finne svaret på spørsmålet «hva koster kriminaliteten», må vi for det første sette opp en modell som viser hva som skal med. Det blir et regnestykke med både X, Y og Z og mange flere ukjente. Deretter må vi forsøke å finne ut hva X, Y og Z osv. faktisk er. Vi kan se for oss modellen som et puslespill for små barn av den typen hvor det er tydelige rammer for hvor brikkene skal legges, men brikkene må legges på plass før vi finner ut hva det hele forestiller. Når vi setter opp en modell tar vi stilling til prinsipper for hva som skal medregnes.

Det kan f.eks. være et spørsmål om det finnes noen grunnkostnader vi uansett alltid vil ha. Kanskje vi vil ønske å ha et politi og rettsvesen i beredskap selv om samfunnet skulle tenkes å være kriminalitetsfritt. I denne fremstillingen er det lagt til grunn at vi i alle praktiske henseender trygt kan se bort fra dette, og at vi derfor antar at kostnadene er nogenlunde proporsjonale med mengden kriminalitet. Andre viktige prinsippsspørsmål er om og i tilfelle hvordan man kostnadsberegner ikke-materielle verdier (f.eks. et menneskeliv) og i det hele tatt om alle former for kriminalitet skal tas med.

Kostnader forbundet med kriminalitet består for det første naturligvis av direkte kostnader i forbindelse med selve kriminaliteten. Det kan typisk være verdien av en gjenstand som er stjålet og reparasjonskostnad for skadeverk. Direkte skader som ikke er materielle, så som kostnadene med redusert livskvalitet, må også verdisettes og inn i modellen dersom det vi finner skal kunne brukes i politiske beslutninger. Også mer indirekte kostnader, så som kostnader til forebygging og kostnader til å behandle kriminalitet (politietterforskning, domstolsbehandling og straffekostnader), er relevante.

Vi kan sette de typene kostnader vi har inn i en modell som kan hjelpe oss med å strukturere problemstillingen og klargjøre hva vi prinsipielt medtar. Denne modellen (med liten detaljeringsgrad) skisserer at kriminaliteten har følgende kostnader:

Forebyggende kostnader

- for det offentlige
- for næringslivet
- for private

Kostnader ved selve kriminaliteten, dvs verdisetning av

- ting som stjeles og skadeverk ifm dette
- annet skadeverk (inkl brannstiftelse)
- bedragerier og underslag (vinning, unntatt tyverier, og økonomisk kriminalitet)
- reparasjonskostnader for person (lege-/sykehus-utgifter mv)
- lidelser ved personskader
- inntektstap
- tidsbruk ifm reparasjon/oppfølging
- utrygghet i samfunnet
- uønsket samfunnsutvikling

Reaksjonskostnader

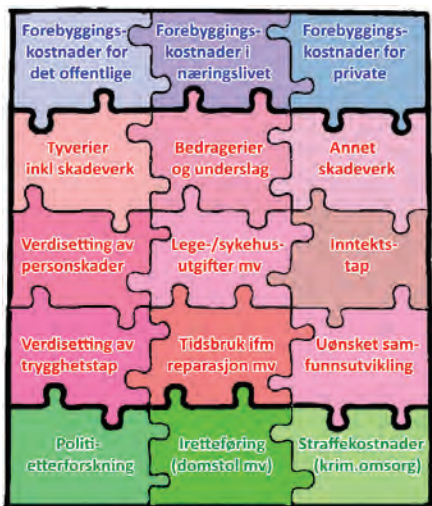
- etterforskning (politi)
- iretteføring (politi/forsvarer/domstol/publikum)
- straffekostnader (kriminalomsorgen/[gjerningsmann])

Modellen viser hva vi prinsipielt har avgjort at er relevante kostnader og følgelig hvor vi har behov for kunnskap (tall). Altså en viktig faktor for hva som må inn i politikerens regnestykke når beløpene til kriminalitetsbekjempelse skal fastsettes i statsbudsjettet. Modellen viser hvor vi trenger data, men den bøter ikke på det faktum at vi på mange områder mangler data.

Når vi mangler sikre data vil en god modell hjelpe oss på den måten at vi blir nødt til å gi et estimat etter beste evne og vedkjenne oss det. Når estimatet er usikkert vil ett beløp i det store regnestykket være tilsvarende usikkert. Men her er det ikke nødvendigvis slik at flere usikre vurderinger øker usikkerheten i svaret tilsvarende. De store talls lov vil gjelde, og har vi foretatt beregninger basert på gode resonnementer, er det ingen grunn til å tro at feil kun skal gå i én retning. Det betyr at et arbeide med å fylle ut modellen ovenfor med konkrete tallverdier vil gi mening selv om vi på mange områder ikke har presise verdier. Dog, hvis man generelt velger en «linje» i vurderingene, slik det f.eks. her generelt er valgt forsiktige anslag, så er det grunn til å anta at det reelle nivået er høyere enn de tallene som presenteres. For øvrig har

noen enkeltfaktorer stor betydning, så som spørsmålet om hvor mye som ved straffbare handlinger unndras i skatter, toll og avgifter.

I Norge er det, som nevnt foran, gjort få forsøk på å *legge* brikkene i puslespillmodellen. Tre mulige årsaker til dette kan nevnes: *Den ene* er at vi møter ubehagelige moralske spørsmål, som vi viker unna. Hva er «verdien» av en personskaade – i ytterste tilfelle et menneskeliv? Politikere må ta stilling til dette dersom man skal avgjøre hvor det er riktig å sette inn samfunnets materielle ressurser¹⁴, men det er ubehagelig. *Den andre* årsaken er at det for mange av brikkene foreligger lite data som gir grunnlag for gode estimater slik at man er engstelig for å bli kritisert for at estimatene i grunnen er rene gjetninger. Og *den tredje* kan være at det i sentrale miljøer ikke vektlegges å få frem kunnskap om kriminalitetens kostnader. Nåværende justisminister Storberget har nokså klart argumentert for at det ikke er behov for slik kunnskap, og det kan stilles spørsmål ved hvorvidt kriminologimiljøet har fokus i denne retningen¹⁵.

Til venstre er modellen visualisert som et puslespill. Når vi skal forsøke å finne ut hvilke faktiske kostnader (kronebeløp) som ligger bak de enkelte brikkene, må de brytes ytterligere ned i mindre brikker. På side XX (vedlegg 2) gjengis en tabell som kan være et forslag til hvordan brikken «Tyverier inkl skadeverk» kan klippes opp i mindre brikker. En slik modell kan settes opp på mange måter – som kan være like «riktige». *Cohen* gir på side 10-11 et eksempel på en annen (noe mer detaljert) modell, som også inkluderer informasjon om hvem som bærer kostnadene.

¹⁴ F.eks. på en ny motorvei, en ny medisinsk behandling eller kriminalitetsbekjempelse?

¹⁵ Jfr f.eks. «Faget som ikke ser ofre», kronikk i Aftenposten 6. april 1009. På hjemmesidene til Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Univ. i Oslo (lest 22. november 2010), nevnes «straffens virkninger» som det første forskningsmessige interessefeltet, mens kriminalitetsbekjempelse kommer et godt stykke ned på listen etter temaer som psykiatri, sosialpolitikk og diskriminering av minoriteter. Oversikten over pågående forskningsprosjekter gir inntrykk av å være i harmoni med dette, med større fokus på gjerningsmenn enn på kriminalitetens skadevirkninger (med et unntak for «grønn kriminalitet»).

Kostnader relevant for alle krim-typer?

Kriminalitet har én ting felles, nemlig at det er aktiviteter som samfunnet har straffesanksjonert. Utover denne fellesnevneren så kan kriminalitet være temmelig forskjelligartet. Vi har «klassisk» kriminalitet som tyverier og voldsutøvelse som kjennetegnes ved at kriminaliteten har ofre som opplever å bli skadet ved handlingene. Så har vi f.eks. overtredelser av forurensnings- eller vegtrafikklovgivningen, hvor det ikke nødvendigvis finnes noen som føler seg skadet (eller «fornærmet» som det heter i straffeprosessen).

I en undersøkelse om kriminalitetens kostnader kan det være et spørsmål om problemstillingen er like interessant for alle typer kriminalitet. Eller for å si det på en annen måte: Hvilke puslespillbrikker bør inn i modellen? Rent intuitivt vil nok de fleste ha den «klassiske» kriminalitet i tankene når vi snakker om kostnader ved kriminalitet, altså kostnader ved tradisjonell vinningskriminalitet og personovergrep. Derimot blir det kanskje et spørsmål om hvor interessant et kostnadsperspektiv er i for f.eks. trafikk-, miljø-, narkotika-kriminalitet eller skatteunndragelser? Det er for øvrig ikke sikkert at det i denne sammenhengen er slik at Strasaks kriminalitetskategorier uten videre bør legges til grunn.¹⁶

Denne rapporten tar ikke opp problemstillingen «hva bør være straffbart?» men avgrenser allikevel redegjørelsen slik at hhv narkotika-kriminalitet og vegtrafikkriminalitet ikke omhandles. Disse har bl.a. det til felles at strafferettsverktøyet ikke synes å være det primære for en vellykket bekjempelse av skadevirkningene.

Narkotika

Det er ingen tvil om at narkotikabruk koster samfunnet penger og lidelse, og er drivkraften bak mye annen kriminalitet. På den annen side omtales narkotika-saker gjerne som saker uten fornærmet, og adskiller seg bl.a. på

¹⁶ I de ti kriminalitets-kategoriene som benyttes i Strasak er det ikke alltid helt opplagt hvilke statistikk-koder som er plassert inn hvor. F.eks. kan det vel stilles spørsmål ved om det er opplagt at ran og utpressing (og tollovertredelser) naturlig kan betegnes som «Vinning», hvor er plassert i Strasak. Derimot er bedragerier (og underslag) plassert under «Økonomi». Fiskerisaker er ikke «Økonomi», men «Miljø», og dokumentfalskneri-saker er heller ikke «Økonomi», men «Annen».

den måten at vi heller ikke i kriminalitetsofferundersøkelser får særlig informasjon om det reelle omfanget. Dersom vi tenker oss narkotikabruk avkriminalisert ville vi fremdeles ha et sosialt problem, og det argumenteres for at dette kanskje er den beste synsvinkelen på det.¹⁷ I *Drug situation* antar Sirius at det i 2007 var mellom 8 600 og 12 000 sprøytenarkomane i Norge og opplyser at i 2008 døde 148 av overdose.

Trafikk

Vegtrafikkriminalitet har heller ikke noen tradisjonelle «fornærmede». Samfunnskostnadene er betydelige, men i realiteten ikke særlig påvirket av hva vi her definerer som kriminalitet. En betydelig del av volumet av trafikkovertrедelser er avkriminalisert. Ser vi på skadeomfanget i vegtrafikken er situasjonen i dag svært mye bedre enn på 60-tallet til tross for at bilparken har vokst betydelig, og det er andre tiltak enn strafferettslige som har vært sentrale. Når det er sagt, så er kostnadene med overtrедelser betydelige.¹⁸

Uønsket samfunnsutvikling

«Kostnadene» ved at oppnåelsen av forskjellige politiske samfunns mål, f. eks. at det ikke skal spilles poker på internett, ikke skal forurenses eller at prostitusjon ikke lenger skal eksistere, forsøkes ikke estimert. Se om dette på side 75.

¹⁷ Jfr f.eks. *The Economist* 7. mars 2009 side 13 flgr.

¹⁸ Ifølge SSB (<http://www.ssb.no/emner/10/12/20/vtuaar/> lest 13. desember 2010) var det i 2009 212 omkomne i vegtrafikken, som er det laveste tallet siden 1954. Alt i alt beregnes trafikkulykker til å koste 19,985 milliarder kroner i 2001 iflg rapporten «Årlige innenlandske transportkostnader», side 12, fra Transportøkonomisk institutt (<http://www.toi.no/getfile.php/Publikasjoner/T%D81%20rapporter/2006/837-2006/837-rapport%20el.pdf> lest 13. desember 2010).

Prinsipper for kostnadsberegninger

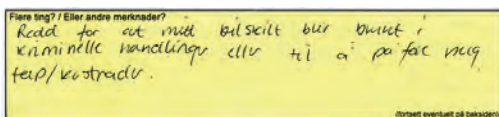
Materielle kostnader

Enklest er det å avgjøre at verdien av stjålne og skadede materielle verdier skal medtas i modellen. Men, bortsett fra kontanter, så må vi allerede her ta stilling til noen prinsipper for hvordan vi skal avgjøre hva verdien av de materielle gjenstandene skal fastsettes til. Skal man f.eks. benytte nytteverdi for fornærmede, omsetningsverdi, nyverdi, gjenkjøpskostnader eller noe annet? I forbindelse med tyveriundersøkelsen¹⁹ viste det seg for øvrig at mange «teoretisk viktige» problemstillinger i praksis ikke var viktige. Tyver stjeler for det meste flunkende nye ting!

Det er heller ikke så vanskelig å beregne umiddelbare materielle følgeskader, så som utgifter til tannlegebehandling mv. Vanskeligere blir det når skadene følger senere i tid og det kan være vanskeligere å avgjøre hva som egentlig er forårsaket av kriminaliteten. Og skal fornærmedes egen tidsbruk regnes som en kostnad?

I tillegg til kostnader som følger direkte av kriminelle handlinger har vi kostnader forbundet med å hindre å bli påført kriminalitet og å reparere skadene hvis det først oppstår. Omkostninger med sikring og forsikring²⁰ er relatert til kriminalitetsnivået i samfunnet.

Ikke-materielle kostnader

Redusert livskvalitet

Det uttrykkes ofte i samfunnsdebatten at de direkte økonomiske kostnadene med kriminalitet er mindre alvorlig enn de personlige lidelsene – smerte, hindret livsutfoldelse, redsel/engstelse. For personskader vil det reise seg enda vanskeligere spør-

¹⁹ Jfr side 81 flgr.

²⁰ Med forsikringsomkostninger menes den delen av politieinnbetalingene som ikke vil bli utbetalt til kundene i erstatninger.

mål om hvordan man beregner verdi (dvs kostnader) av selve krenkelsen. Hva er kostnadene med ubehaget med en voldtekt, eller hva er verdien av å unngå psykologiske reaksjoner etter å ha hatt innbrudd i hjemmet?

En mulig prinsipiell vinkling er å fastsette dette ut fra samfunnets vilighet til å betale for å unngå at borgerne blir påført lidelser.²¹ I samferdselssektoren er f.eks. et menneskeliv normert fra 18,3 millioner²² til 24 millioner²³ kroner (i 2005). I St.meld. nr. 12 (2005-2006) legger Arbeidsdepartementet en «statistisk verdi» på et menneskeliv på 21,9 millioner kroner. I *Burden of Crime* legges 58 millioner kroner²⁴ til grunn som verdien på et liv. I *Home Office* 2003/04 beregnes de direkte kostnadene med et drap til 17,6 millioner kroner²⁵. I denne rapporten legges til grunn at verdien av et menneskeliv er 20 millioner kroner²⁶.

En annen vinkling er å vurdere hva mennesker er villig til å betale for å unngå å bli påført skaden. For eksempel kan vi sette at en person regner det som én sjanse mot fem tusen for å bli overfalt dersom han går alene gjennom et belastet byområde på vei hjem klokken to om natten. Han velger imidlertid dette fremfor en utgift på kr 150 til taxi. Ut fra dette kan vi si at hans betalingsvillighet for å unngå overfall i alle fall er mindre enn kr 750 000²⁷.

Det finnes undersøkelser som viser hvordan mennesker verdsetter fare for skade på liv og helse ved å se på hvilke risikotillegg som kreves for å ta potensielt farligere arbeide. Disse undersøkelsene viser vel kanskje mest av

²¹ Hvis formålet er å finne et grunnlag for politiske beslutninger vil dette kanskje kunne sies å være et sirkelresonnement, men tjener til en bevisstgjøring. I St.meld. nr. 12 (2005-2006) fra Arbeidsdepartementet heter det således at: «*Verdien av et statistisk liv angir ikke verdien av et menneskeliv, men den samfunnsøkonomiske betalingsviljen for å gjennomføre tiltak som forventningsmessig tilsvarende et unngått dødsfall.*»

²² Statens Vegvesen iflg *Helseeffekter i samfunnsøkonomiske analyser*, side 24.

²³ Transportøkonomisk institutt iflg Kriminalitetens samfunnsmessige kostnader (2005), side 24. For øvrig et av de sjeldne tilfellene hvor tall nevnes i den utredningen.

²⁴ Jfr side 29. \$6,1 millioner i 1999, som blir 58,44 millioner 2009-kroner.

²⁵ Side 7, tabell 2.1. Direkte kostnader = £1 314 362 (2003-priser).

²⁶ Eller 17,6411 «QALY», som i 1997 var verdisatt til £80 620, altså ca 19 millioner 1997-kroner. Se også om verdisetting av et menneskeliv på side 66 .

²⁷ 5 000 taxiturer vil koste kr 150 x 5 000 = kr 750 000. Hvis man velger å spare denne utgiften, med den følge at man påregnelig påfører seg ett overfall, forteller det oss noe om verdien av å ikke bli utsatt for dette.

alt at dette er en vurdering som mennesker ikke er gode til å foreta.²⁸ I *Burden of Crime* gjengis tall fra en slik undersøkelse hvor verdien på et menneskeliv settes til 4,2 millioner²⁹.

I britisk helsevesen benytter man QALY, quality-adjusted life year, som rettesnor for prioriteringer mv., og disse benyttes også for kostnader ved voldskriminalitet. I utgangspunktet settes verdien for et leveår uten skader/sykdom. F.eks. regnes en brukket nese å koste 0,0066 QALY, narkotikabruk koster 1,1559 QALY og et selvdrap koster 17,6411 QALY. Når man beslutter hva verdien av enheten settes til, f.eks. én million kroner, gir dette at et liv tapt koster 17,64 millioner og en brukket nese koster 6 600 kroner i menneskelig lidelse.

Utrygghet

Utrygghetsfølelse i samfunnet er et gode det er vanskelig å oversette til en materiell verdi – akkurat som personskadene. Manglende trygghetsfølelse fører til redusert livskvalitet. Men hvor mye ressurser er det rasjonelt å bruke på å øke menneskers trygghetsfølelse?³⁰

Kostnader for hvem?

Foruten kostnader for offeret medfører kriminaliteten også skader for samfunnet, så som oppfølgingskostnader mht etterforskning, rettergang og straffegjennomføring. Og hva med gjerningsmannen selv? Det kan f.eks. være at han mister lønnsinntekt pga kriminell aktivitet og soning.

Er et tyveri kun en verdioverføring?

Hvilket perspektiv man har, eller altså kostnader «for hvem», kan ha betydning for spørsmålet om et tap egentlig er et tap. Det kan hevdes at kostna-

²⁸ Typisk viser slike undersøkelser at unge menn etter et slikt resonnement ikke setter særlig pris på livet. I Risikoopplevelse («Opplevelse stemmer ikke med realiteter») har Torkil Morsing noen tankevekkende eksempler på dette.

²⁹ Jfr side 66. \$439 880, som i 1999 tilsvarte 3,4 millioner kroner, eller 4,2 millioner 2009-kroner.

³⁰ Se nærmere på side 70 .

der med kriminalitet ikke er kostnader i samfunnsøkonomiske forstand. Når tyven besitter den stjalne gjenstanden er det jo i et slikt perspektiv i virkeligheten kun en *verdioverføring* som har skjedd, og således har samfunnet samlet sett ikke hatt noen utgift. I denne rapporten legges et verdivalg til grunn som forenkler problemet i forhold til slike vurderinger. Det legges til grunn at kriminalitet er negativt i seg selv, og at «verdioverføringen» til en tyv derfor er negativ og uønsket, og følgelig uten verdi.

Inntekter med kriminalitet?

Man kan endog se det slik at det er *inntekter* forbundet med kriminalitet, f.eks. for et firma som leverer å installere sikkerhetsalarmer. Uten kriminalitet hadde inntektsgrunnlaget bortfalt.³¹ Slik jeg ser det, er dette virksomhet som tjener til å unngå noe negativt (som burde være unødvendig) og som fortrenger annen verdiskapende virksomhet. Derfor har dette ingen pluss-verdi i en regnskapsmodell over kriminalitetens kostnader. Det kan derimot være et spørsmål om hvorvidt dette har en negativ verdi: Tapet av den verdiskapning som kunne ha funnet sted, dersom man ikke i stedet hadde måttet utføre disse avvergende aktivitetene. Denne problemstillingen har jeg latt ligge, og dette er ikke inkludert i modellen på side 31.

Forsiktige anslag

Når estimatene her er basert på usikre vurderinger, vil det generelt gis forsiktige anslag. Eksempelvis anslås på side 46 at private boliger i snitt har sikringskostnader (eksklusive alarm) med 200 kroner årlig. Dette anslaget innebærer at en bolig i løpet av 100 år har totale utgifter på 20 000 kroner til slik sikring (inkludert andelen til dette under byggingen). Det vil f.eks. si utgifter til etablering og vedlikehold av kriminalitetsforebyggende utebelysning, sikkerhetslåser, vinduslåser, posttjenester for omadressering av post, elektrisk tidsbryter til lamper for at det skal se bebodd ut ved fravær,

³¹ I «Kriminalitetens samfunnsmessige kostnader (2005)» brukes mye spalteplass på slike problemstillinger.

valg av sikrere vindusruter og mye annet i løpet av 100 år. Kr 20 000 er ut fra en skjønnsmessig vurdering i alle fall neppe overdrevet, men sannsynligvis for lavt. Tilsvarende når det gjelder beløp for verdien av utrygghet i samfunnet, jfr sidene 70 flgr, så må den reelle verdien av dette være større enn de tre milliarder kroner som er anslått. Verdien av kostnadene med at forskjellige former for politisk styring blir hindret, jfr redegjørelse på side 75, er ikke forsøkt estimert i det hele tatt. Det betyr at også sluttsommene som gis må antas å være minimumskostnader.

Når det ikke sies noe annet så er beløp angitt i 2009-kroner, dog slik at tyveriundersøkelsen mht funnene ikke tar hensyn til inflasjonen i løpet av 2008–2009. Når kilder angir beløp i utenlandsk valuta er valutakursene for aktuelt år benyttet og beløpet justert i hht konsumprisindeksen fra SSB.

Del 2

Kriminalitetens kostnader

Kostnader med forebygging

Staten

Barne- og likestillingsdepartementet bidrar noe ifm ungdomstiltak i større byer – et tiltak som jeg regner som primært motivert av ønske om å forebygge kriminalitet. Bevilgningene har ligget på rundt 50 millioner kroner de senere årene.

Justisdepartementet antas å bruke 69 millioner av eget budsjett på kriminalitetsforebygging, jfr fremstillingen fra side 76.

Politi, vi kan anslå at politiet bruker 5,387 milliarder kroner til forebyggende virksomhet, jfr nærmere på sidene 76-77.

Kommuner

Forebyggende arbeide rettet mot barn og unge vil oftest ha en sammensatt målsetting, hvor det å hindre en kriminell utvikling kan være ett element av flere. Det er en svært flytende grense mellom hva som kan sies å være ordinære fritidsaktiviteter til det som er tiltak rettet mot særlig belastede ungdomsmiljøer eller belastede steder. Ordinære fritidstilbud vil formodentlig forebygge mislykket sosialisering, og sannsynligvis derfor ha kriminalitetsforebygging som én positiv effekt. Barnevernet nevnes av Det kriminalitetsforebyggende råd som en av de mest sentrale kriminalitetsforebyggende etater.

For vår problemstilling vil det interessante være å selektere ut kostnadene til den delen av dette arbeidet / disse tiltakene som ville ha bortfalt dersom de var unødvendige i et kriminalitetsforebyggende perspektiv. For å kunne gjøre dette må man gå dypere ned i materien enn rammen for

denne rapporten tillater. Selv om det er utilfredsstillende blir omfanget av disse kostnadene ikke beregnet her. Dette er et viktig forbehold i forhold til den endelige konklusjonen.

Plan- og bygningsloven

Den nye plan- og bygningsloven bestemmer at det ved fastsettelse av planer for arealutnyttelse skal tas kriminalitetsforebyggende hensyn.³² Når kommuner skal vurdere planer for boområder, senterområder mv, er planleggerne forpliktet til å finne frem til løsninger som motvirker kriminalitet i området. Utbyggerne må til slutt betale for en dyrere og/eller for dem mindre hensiktsmessig utbyggingsløsning for å hensynta det offentliges ønske om kriminalitetsforebyggende tiltak. Den samlede prislappen for dette kjenner vi ikke, og de er ikke forsøkt estimert i redegjørelsen for de økonomiske og administrative konsekvensene i lovforarbeidene. Utviklingen vil vise hva dette kommer til å bety av merkostnader for administrasjonen og kostnader for utbyggerne.

Næringslivet

Sikkerhet

Bildet øverst på neste side viser et vanlig inngangsparti til en Elkjøp-forretning. Fasaden er barrikadert med nedstøpt vern som gjør at tyver ikke skal kunne bruke bil som rambukk for å ta seg inn i forretningen. I tillegg ser vi en tydelig advarsel om video-overvåkning. Inne i forretningen er det en rekke øvrige tiltak mot tyverier, både skjult og mindre skjult. Vi legger bl.a. merke til at svært mange av varene er lenket fast, og tilnærmet alle varer er elektronisk tyverimerket. Kontanthåndtering skjer i et lukket system, og forretningen har sannsynligvis installert et tåkeanlegg som blir aktivisert ved innbrudd. Hva alt dette forebyggende arbeidet koster, fremkommer

³² §3-1, bokstav f. F.eks skal politiet på anmodning vurdere arealplanleggingsutkast og gi politifaglig kriminalitetsforebyggende vurdering, jfr. lovens § 3-2, tredje ledd.

sannsynligvis ikke i noen regnskapspost hos Elkjøp. Og slik er det både for hele næringslivet og for oss private: Vi har aldri laget noe regnestykke på hva vi kunne ha spart hvis vi ikke beskyttet oss mot kriminalitet.

Men når sikkerhetstjenester kjøpes av andre, kan vi i alle fall si noe om den delen av kostnadene. I 2009 kan vi anta at næringslivet betalte ca 7 milliarder³³ kroner til vektorbransjen.

I tillegg til det som benyttes til å kjøpe tjenester fra eksterne, vil næringslivet innrette seg selv med tanke på å unngå å bli rammet av kriminalitet. Kostnadene ved dette er ukjente, jfr Elkjøp-eksempelet ovenfor, men det må antas at det i alle fall utgjør mer enn det som kjøpes av vektorbransjen.³⁴ For å kunne svare mer presist på dette må man ta for seg bransjer og private konkret og feks. gå inn med spørreundersøkelse. I mangel av data er vi foreløpig henvist til et anslag etter beste skjønn, og sette at næringslivet bruker det samme internt som kjøpes eksternt, altså 7 milliarder. Dette tilsvarer til illustrasjon 3% av brutto nasjonalprodukt i 2009.³⁵

³³ I regjeringsrapporten Regelverket om vaktvirksomhet (lagt frem juni 2008) heter det på side 13 at bransjen selv angir omsetningen i 2007 til å være «over 6 milliarder» (mot «litt over en milliard» i 1995). Pr 8. juli 2009 skriver Baard Fiksdal på www.nhoservice.no at «Sikkerhetselskaper organisert i NHO Service omsetter for 7,1 milliarder kroner pr. år. Disse selskapene har [...] 93% av totalmarkedet i 2008.» Dette gir et totalmarked på 7,63 milliarder i 2008, og ikke under 8 milliarder i 2009 (veksten har vært på ca 7% pr år de senere årene). Flyplass-sikkerhet med 0,7 milliarder er inkludert i dette tallet, noe som kan diskuteres (det dreier seg også her om sikkerhet mot kriminelle handlinger). På den annen side kan en del av sikkerhets-kostnadene antagelig, som en slags fringe benefit, gi en tilleggsytelse i form av service. Alt i alt kan 7 milliarder være et fornuftig anslag.

³⁴ En konklusjon det synes å være full enighet om, basert bl.a. på samtaler med Næringslivets sikkerhetsråd.

³⁵ Brutto nasjonalprodukt var på 2 381 milliarder i 2009, jfr <http://www.ssb.no/emner/09/01/regnskap/> (lest 17. januar 2011).

Forsikring

Forsikringskostnader³⁶ medregnes i utgangspunktet ikke som relevant utgift i denne modellen fordi vi her regner kostnadene når de oppstår, uavhengig av om ofrene får utgifter dekket ved forsikring. Derimot bør den delen av forsikringspremien som ikke vil gå til utbetalinger medregnes, dvs de reelle kostnadene ved forsikringsordninger som sådan (fordi selskapene har egne kostnader og skal ha fortjeneste) medtas. For næringslivet kan dette settes til ca 200 millioner³⁷.

Private

Boliger

Alarm

I Norge har ca 14% av husstander boligalarm, mot ca 9% i Sverige og ca 4% gjennomsnittlig i Europa³⁸. Vekterbransjen opplyser å ha 1,05 milliarder i årsumsetning for salg og drifting av boligalarmer. Men boligalarmer leveres også av andre³⁹, og vi kan regne at det årlig installeres alarmer uten abonnement for 50 millioner⁴⁰. Alarmutgifter blir etter dette 1,1 milliarder.

Annen sikring

Når bolig og fritidshus bygges skjer dette også med tanke på at den skal ha en viss sikring mot innbrudd. Landet har 2,3 millioner boliger, 418 000

³⁶ Vi omtaler her den delen av forsikringskostnadene som gjelder forsikring mot kriminalitet – dvs eksklusive andelen som gjelder skadeforsikringer og annet.

³⁷ Basert på statistikk fra Finansnæringens fellesorganisasjon hvor utenlandske selskaper ikke er innrapportert. Utbetalingene (2008-tall) for innbrudd, ran og tyveri i næringslivet var på 326,1 millioner kroner, hvorefter andelen av premien som skal dekke dette kan estimeres til ca 526 millioner – forsikringskostnadene blir altså ca 200 millioner.

³⁸ www.nhoservice.no pr. 8. juli 2009

³⁹ Min egen er f.eks. installert av det lokale e-verket.

⁴⁰ Dette anslaget vil tilsi at det installeres 10 000 alarmer for kr 5 000 pr installasjon, dvs én forholdsvis rimelig alarm pr 250 bolig/fritidsbolig i landet. Antagelig er installasjonstakten høyere: I «The Hallcrest Report II», referert i *Using the Private Sector To Deter Crime*, side 8, opplyses at det i USA var 1% av private hjem som var tilknyttet en alarm-sentral. Dette tallet var steget til 10% i 1990. Tilsvarende har vi sannsynligvis også i Norge, noe senere, fått en trend mht privat sikring.

fritidsboliger og 1,2 millioner garasjer/uthus.⁴¹ Hvis vi setter at hvert objekt har sikringskostnader med kr 200 pr år blir dette en samlet kostnad på 780 millioner.

Forsikringskostnader

For private kan utgiftene til forsikring (altså den andel av polisen som ikke statistisk sett vil bli tilbakebetalt) settes til 400 millioner⁴².

Diverse utgifter

I «det daglige» har vi en rekke private utgifter til å forebygge kriminalitet. Det kan f.eks. være at vi bruker noen mynter på en oppbevaringsboks, betaler for en safe på et hotellrom, betaler bankboksleie til oppbevaring av verdigjenstander eller kjøper låser og lenker til fritidsbåten vår. Dersom vi alle kjøper én sykkellås til kr 256, og ikke noe mer i løpet av året, vil vi samlet bruke 1 milliard til slike forskjellige kriminalitetsforebyggende tiltak. Dette beløpet er formodentlig i underkant av det reelle, men settes som et anslag for disse kostnadene.

Tidsbruk ifm forebygging

En ikke ubetydelig del av våre daglige aktiviteter går ut på å forebygge å bli utsatt for kriminalitet. Vi tar inn posten for naboen som er bortreist, kjører og henter familiemedlemmer på ukurante tider av døgnet, bærer tungt rundt på det vi har handlet fordi vi naturligvis ikke kan sette det fra oss ubevoktet, låser ting inn i bankboks eller gjemmer verdigjenstander i hjemmet, osv. Et eksempel på én slik rutinemessig aktivitet:

⁴¹ Pr 1. januar 2008 iflg SSB, jfr <http://www.ssb.no/bygg/>, lest 17. januar 2011.

⁴² Basert på skadeforsikringsstatistikk fra Finansnæringens fellesorganisasjon synes forsikringer for private å ha en utbetaling-ratio på ca 62%, dvs at en forbruker gjennomsnittlig vil få utbetalt 62 øre for hver premie-krone som betales. De resterende 38 ørene går til selskapenes administrasjon og fortjeneste. Basert på foreløpige tall ligger utbetalinger for innbrudd, tyveri og ran for 2009 på ca 550 millioner hvoretter vi kan sette at en andel på 887 millioner av premiene kalkuleres basert på denne typen skader. (Øvrige skader, særlig brann- og vannskader, utgjør for øvrig et langt større beløp.) Tyveri av reisegods og tyveri av og fra bil kan utgjøre ca 20 millioner i utbetalinger, og kan utgjøre ca 32 millioner av premien. Tyveri av/fra fritidsbåt kan (basert på 2008-tall) settes til ca 105 millioner, og kan utgjøre ca 170 millioner i premie-kostnader.

Burden of Crime redegjør for en undersøkelse hvor ca 150 mennesker ble observert og man fant at disse brukte ca 2 minutter hver dag på å låse og å låse opp dører.⁴³ Denne lille daglige aktiviteten bruker vi altså faktisk hele 1,4‰ av tiden vår på, men tenker oftest ikke så mye på. Men nå og da forårsaker det stor irritasjon, f.eks. når vi (tror vi) har mistet nøklene, eller når vi har glemt å ta med riktige nøkler. Til sammen låser altså alle nordmenn over 16 år opp og igjen dører i 15 år hvert år, eller, skal vi tenke på det som tidsbruk vi kunne ha benyttet til noe inntektsgivende, ca 70 årsverk, dvs rundt 30 millioner kroner.⁴⁴

Rent praktisk kan vi neppe disponere slike få-sekunders-aktiviteter på en inntektsgivende måte, men det gir en antydning om hvordan vi ville ha verdsatt å slippe dette bryderiet.

Dette med å låse opp og låse igjen er bare én av mange aktiviteter vi velger å gjøre for å hindre å bli utsatt for tyveri. Vi installerer tidsbrytere på lamper for å få det til å se bebodd ut hjemme når vi er bortreist⁴⁵, tar inn post for naboer, beskytter våre barn, legger arvesølvet i bankboks, osv. Av mangel på gode beregninger setter vi at den samlede verdien av denne tidsbruken er 100 millioner kroner. Det tilsvarer at vi i et tenkt ideelt scenario ville være villige til å kjøpe oss fri for alle disse aktivitetene for ca 25 kroner for hver borger over 16 år, og det er åpenbart ikke for høy prissetting av denne tenkte «tjenesten».

Konklusjon

Boligalarm	1 100 millioner
Boligsikring	780 millioner
Forsikringskostnader	400 millioner
Diverse utgifter	1 000 millioner
Tidsbruk ifm forebygging	<u>100 millioner</u>
Sum	≈3 400 millioner

⁴³ Hver «operasjon» tok ca 10 sekunder i snitt, og i tillegg brukte de observerte i snitt ca 2 minutter på å lete etter nøkler. Det kan tenkes at man i enkelte tilfeller låser av andre grunner enn å forebygge kriminalitet, men det oppveies i så fall godt og vel av aktiviteter som ikke er kostnadsberegnet.

⁴⁴ 3 913 800 mennesker (jfr side 106) x 2 minutter = 14,9 år, som tilsvarer 68,7 årsverk. Se om verdien av et årsverk og gjennomsnittlig årslønn på side 107.

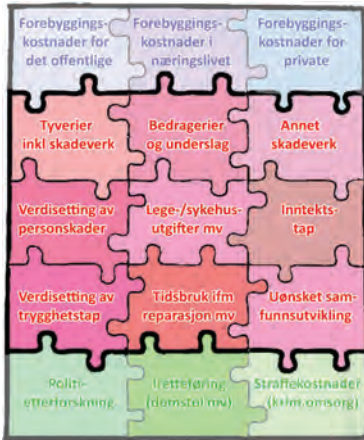
⁴⁵ Min frisør fortalte meg at etter at han hadde innbrudd for drøyt ti år siden har han siden alltid gått opp og ned til inngangsdøren noen ganger etter at det har snødd, slik at det skal se ut som om noen er hjemme på dagtid.

Vi anslår at private bruker 3,4 milliarder i året til forebygging. Dette utgjør 3,5% av det private husholdninger bruker på varer og tjenester.⁴⁶

Private organisasjoner

Omfanget av private organisasjoner som engasjerer seg i kriminalitetsforebyggende tiltak (f.eks. rettet mot narkotika) blir ikke forsøkt anslått her.

⁴⁶ Private husholdninger brukte 972 milliarder i 2009 ifølge SSB, jfr <http://www.ssb.no/emner/09/01/regnskap/> (lest 17. januar 2011).

Kostnader ifm selve kriminaliteten

I dette kapitlet gis en fremstilling av hvilke direkte kostnader vi har ved kriminalitet i Norge og resonnementer/estimerer for hva kostnadene konkret er. Kostnader ved tyverier er behandlet samlet i kapitlet om undersøkelsen fra side 81. Narkotika- og trafikk kriminalitet er ikke omhandlet, jfr om dette på side 33-34.

Hvor mye kriminalitet har vi?

For å kunne si noe om hva kriminalitet koster oss, så må vi først finne ut hvor mye kriminalitet vi har. Deretter må vi finne ut hva kriminaliteten betyr i kostnader, dvs f.eks. hva et tyveri i snitt koster for de som blir utsatt for det.

Koding av registrert kriminalitet i Strasad

Den offisielle kriminalstatistikken i Norge presenteres av Statistisk sentralbyrå, men det tar noe tid før statistikken fra SSB foreligger. Politidirektoratet har gått inn og tatt litt av dette ledige «markedet» ved å presentere tall fra Strasad rett over hvert nyttår. I denne rapporten forholder også jeg meg til tall fra Strasad.

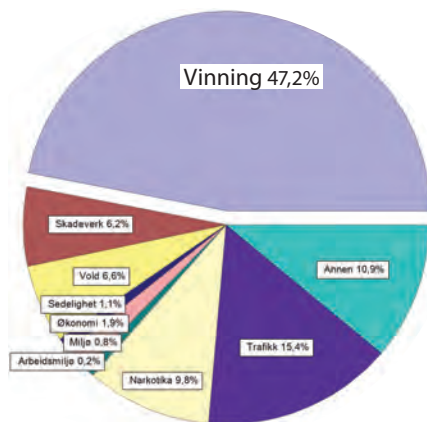
I Strasad blir alle anmeldelser katalogisert under én av over 700 statistikkoder. Disse kodene er delt inn i 10 forskjellige *kategorier* (eller *kriminalitetstyper* i Strasad-terminologi), jfr kakediagrammet på neste side. De er også delt inn i ca 80 *grupper* (*hovedstatistikkgrupper* i strasad-terminologi) som til dels går på tvers av *kategoriene*. Kategoriene er altså ikke overordnet gruppene, selv om de er færre.

Problemer med Strasak

En sak får altså alltid én enkelt statistikkkode (som samtidig avgjør hva slags gruppe og kategori saken regnes som). Disse kodene indikerer enten et generelt rettsområde, eller når dette er splittet opp i flere koder mer spesifikt en subsumpsjon⁴⁷ eller endog en subsumpsjon og ytterligere en karakteristika. Det er hele 100 av kodene som gjelder straffelovens §§257 og 258 – hhv simpelt og grovt tyveri. Her angir altså kodene ca 50 karakteristika utover subsumpsjonen. Disse karakteristikaene angir prinsipielt litt forskjellige ting, f.eks. hva slags type gjerningssted vi har (f.eks. «lufthavn/flyplass»), eller hva slags objekt som er gjenstand for tyveriet (f.eks. «mini-bank») eller hva som er stjålet (f.eks. «moped»). I grafen nedenfor vises hvordan anmeldelsene i 2009 forholdsmessig fordeler seg på kategoriene. Det at Strasak-kodene fremstår som noe ustrukturerte, iden forstand at de skal angi informasjonsenheter på forskjellige plan i ett jafs, betyr at det til dels kan være flere forskjellige koder som er «riktige» for en enkelt sak. Statistikken blir således lidende. Hvis noen f.eks. stjeler en papegøye fra en dyrebutikk, vet vi ikke om saken gis koden «Tyveri fra butikk» eller koden «Tyveri av levende dyr».

For å illustrere problemet så har vi ingen koder for boliginnbrudd i kodeverket, og vi kan derfor ikke si hvor mange registrerte boliginnbrudd vi har. Det finnes en generell kode for «Innbrudd», som altså kan gjelde innbrudd hvor som helst.⁴⁸

Problemet er den «flate» strukturen på kodeverket, som gjør at det kun er én enkelt karakteristika som kan registreres, og da vil det f.eks. ikke være plass til «boliginnbrudd»

POLITIANMELDT KRIMINALITET 2009 FORDELT PÅ KATEGORIER (KILDE: JUS068)

⁴⁷ En lovparagraf forholdet er henført innenfor.

⁴⁸ Når vi ser statistikk over «boliginnbrudd» allikevel er det vanligvis oversikt over registrerte saker for «Grovt tyveri fra villa» og «Grovt tyveri fra leilighet» det refereres til, hvor man skjematisk har forutsatt at det som gjør forholdet grovt i alle tilfellene er forutgående innbrudd. Men det er det ikke, og vi vet egentlig ikke hvor mange boliginnbrudd vi har i Norge ut fra anmeldelsesstatistikken.

når denne sakstypen allerede er «tatt» av tyveri-kodene⁴⁹. Slik kodeverket er bygget opp, har det ikke vært mulig å få inn ønsket informasjon etter hvert som behovet har oppstått⁵⁰.

Den «flate strukturen» gjelder også for gruppene og kategoriene, hvor man blir tvunget til å ta ett valg. F.eks. er kodene for «ran» henført under kategorien «vinning» og regnes altså i Strasak-systemet ikke (også) som en volds-handling.

Sakene kan også være gitt informasjon i et nivå som kalle «modus», men dette er i praksis såvidt lite i bruk⁵¹ at det ikke kan brukes til så mye. Også modus har for øvrig den svakheten at det er helt forskjellige typer informasjon som kan legges inn i dette feltet.⁵²

Er registrert kriminalitet en entydig størrelse?

I 2009 ble det registrert 397 727 anmeldelser i Norge⁵³. Disse tallene sier oss ikke så mye om omfanget av kriminalitet som vi skulle ønske, fordi politidistriktene har temmelig forskjellig praksis mht hvordan anmeldelser registreres.⁵⁴ Det er variasjoner med hensyn til *duplisering* av saker, dvs

⁴⁹ Kodene «Grovt tyveri fra villa» og «Grovt tyveri fra leilighet» vil typisk være benyttet fordi det er innbrudd og tyveri samtidig – det er innbruddet som gjør at det er «grovt». Men det kan også være «grovt» av andre årsaker, f.eks. fordi det er et særlig omfangsrikt tyveri. Enda en gang: Det betyr at politiets registre faktisk ikke gir oss informasjon om noe så sentralt som boliginnbrudd.

⁵⁰ I to tilfeller, etter politisk krav om informasjon, er Strasak bygget ut slik at alle saker får en ekstra «tag». Det betyr at alle saker nå kan markeres hvorvidt den er *familie vold* eller *hatkriminalitet*. Fordi begge disse karakteristika kan forekomme i forhold til mange statistikk koder måtte man ha splittet opp mange av kodene (dvs «med» og «uten») for å få statistikk om omfanget av familie vold, og deretter gjentatt dette for hatkriminalitet. Fordi dette i praksis vil være uhandterlig har man altså måttet «lappe» på systemet med en ny informasjons-enhet. Dette fører imidlertid til at denne informasjonen kan knyttes til alle saker og det medfører feil. Vi får f.eks. promille-saker som er registrert som familie vold.

⁵¹ Det er stor forskjell mellom distriktene.

⁵² For å være helt presis: Nå ombygget til å være splittet opp i tre felt, men det prinsipielle problemet består.

⁵³ Basert på JUS065 pr 01.01.2010.

⁵⁴ I det følgende forutsettes det at anmeldelsene i det hele tatt faktisk registreres inn i Strasak, en forutsetning vi ikke uten videre kan legge til grunn. For noen kriminalitetstyper, f.eks. stjålet mobiltelefon, vil politidistriktene kunne ønske å motivere publikum til å la være å anmelde, eller endog la være å registrere anmeldelsen etter at den er mottatt, fordi sakstypen erfaringsmessig vil ende som «ikke oppklart» og således bidra negativt til politidistriktets resultatstatistikk.

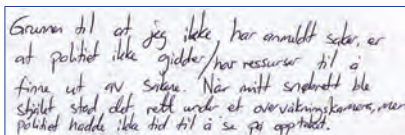
at det registreres flere anmeldelser når man først har én oppklart sak.⁵⁵ Og det er variasjon m.h.t. deling av saker, dvs at saker med flere anmeldte personer splittes opp til én sak for hver person.⁵⁶ Det er altså slik at politiets offisielle tall ikke gir oss et så godt grunnlag for å kunne si noe sikkert om omfanget av den anmeldte kriminaliteten som vi skulle ønske.

For øvrig er det slik at tallene vil endre seg over tid, fordi etter hvert som politiet og påtalemyndigheten saksbehandler sakene, så vil noen saker bli omsubsumert⁵⁷ og noen vil komme til fordi sakene blir «duplisert», dvs henført under flere lovparagrafer. Grovt sett vil fjorårets registrerte kriminalitet øke med rundt ett prosentpoeng i løpet av året etter.

Ikke-registrert kriminalitet («mørketall»)

Mørketall er differansen mellom den registrerte kriminaliteten og den kriminaliteten som faktisk er utøvd, og mørketallene er følgelig en betegnelse på den delen av kriminaliteten som politiet ikke kjenner til. Når kriminalitet ikke anmeldes til politiet, kan det ha

forskjellige årsaker. I noen tilfeller vet ingen andre enn gjerningsmannen om at kriminaliteten er begått, f.eks. at han har begått et underslag eller stjålet en vare i en forretning. I

Grunnen til at jeg ikke har anmeldt saker, er at politiet ikke gir/er ressurs til å finne ut av saken. Når mitt snøbrøtt ble stjålet stod det rett under et overvåningskamera, men politiet hadde ikke tid til å se på oppbeholdet.

andre tilfeller vet offeret om hva han er utsatt for, men unnlater allikevel å anmelde saken. Alminnelige grunner til dette kan f.eks. være at offeret ikke finner det bryet verdt, eller at han frykter sanksjoner fra gjerningsmannen hvis forholdet anmeldes eller det kan være psykologiske årsaker som ønske om å legge hendelsen bak seg.

⁵⁵ Et vanlig eksempel er når en person anmeldes for «besittelse» av narkotika hvorefter saken kan bli «duplisert» slik at det også registreres en anmeldelse for «erverv» av narkotika. Slik blir det to oppklarte saker i stedet for ett, og politidistriktet får høyere oppklaringsprosent i statistikken.

⁵⁶ Fra 1995 begynte man å måle oppklaringsprosenten i Strasak, og det på den måten at *delsaker* talte hver for seg. Dvs at hvis én enkelt straffbar handling ble begått av to personer i fellesskap, så ble den oppklart med 200% i statistikken. Dette betyr at politidistriktene kan bli motivert til å dele opp sakene uavhengig av hva det saksbehandlingsmessig skulle være behov for fordi det gir en høyere oppklaringsprosent i resultatstatistikken.

⁵⁷ Henført under andre straffelovbud, og herunder omkodet i Strasak.

Noen typer kriminalitet (vi kan kanskje kalle det for «kontrollkriminalitet») blir som hovedregel kun avdekket ved kontrollaktiviteter fra politiet eller andre, f.eks. tollovertredelser og narkotikakriminalitet. Denne kriminaliteten kjennetegnes ved at den har høy oppklaringsprosent for den registrerte kriminaliteten (som er anmeldt til politiet), men at den har en ukjent, men formodentlig betydelig, størrelse som ikke er kjent for politiet (mørketall). Butikktyverier er også et praktisk viktig eksempel på dette.⁵⁸ Når det gjelder den «klassiske» volds- og vinningskriminaliteten så er denne derimot kjennetegnet ved at den ofte blir kjent for politiet når politiet mottar anmeldelser fra ofrene eller publikum for øvrig.

Hvor store mørketallene er, har vi litt forskjellig kunnskap om. På noen områder har vi kriminalitetsofferundersøkelser, og på andre kan vi foreta estimater basert på andre kilder. De kriminalitetsundersøkelsene vi har forteller oss at det er forskjell på hvor stor andel av kriminaliteten som anmeldes til politiet for de enkelte typer kriminalitet. Se nærmere om mørketall for tyverier på side 86. Det er også kjent at mørketallene for de forskjellige kriminalitetstyper kan variere over tid.

Den beste kilden for kunnskap om kriminalitet er kriminalitetsofferundersøkelser (spørreundersøkelser). I 1989 svarte 9,8% at det var blitt utsatt for tyveri det siste året i en undersøkelse i regi av Justisdepartementet.⁵⁹ Noen land har jevnlige og omfattende spørreundersøkelser, men Norge har færre og nokså overfladiske slike, jfr nærmere om dette under mørketall for tyverier.⁶⁰

Skadeverk og brannstiftelser

Skadeverk

Omfang inklusive mørketall

Registrerte anmeldelser for alvorligere skadeverk (forbrytelsene) har ligget temmelig stabilt rundt omkring 20 000 saker de siste 10 årene. Når det

⁵⁸ Se særlig om butikktyverier på side 90.

⁵⁹ Referert til i *Stortingsmelding nr 23 (1991-92)*, s 15.

⁶⁰ Jfr side 85.

gjelder de mindre alvorlige (forseelsene) er situasjonen en annen. Rundt århundreskiftet skjedde det en markert reduksjon i antall anmeldelser. Politiets registreringspraksis og «profesjonelle fornærmede»s anmeldelsespraksis er mulige forklaringer. Ifølge *Levekår 2007* er over 3% av befolkningen fra 16 år og over utsatt for skadeverk, hvoretter vi i alle fall kan femdoble de registrerte tallene for å komme frem til de reelle (inkludert mørketall). I tillegg vil skadeverk hvor en virksomhet er utsatt tilkomme.

Direkte kostnader

Oslo kommune organiserer en ordning hvor gårdeiere betaler pr løpemeter for et «abonnement» på å fjerne tagging, private organiserer lignende⁶¹, og Oslo sporveier opplyste i 2007 å bruke ca 30 millioner kroner på å fjerne graffiti.⁶²

I Vedlegg 4 er det forsøkt gitt et anslag på de direkte kostnadene ifm politianmeldte skadeverk. Disse anslagene er antagelig svært forsiktige, og tar neppe hensyn til at noen skadeverk utgjør til dels betydelige kostnader. I anslagene konkluderes det med at kostnadene med disse (registrerte) sakene kan anslås til 119 millioner kroner. Vi kan, jfr foran, anta at antall tilfeller inklusive mørketallene er mer enn det femdoblede av den registrerte kriminaliteten. I tyveriundersøkelsen (fra side 81) finner vi at kostnadene med tyverier kan ca dobles, ikke tredobles, når vi tar hensyn til mørketallene, fordi kostnadenes størrelse er en faktor av betydning for anmeldelsestendensen. Vi regner med at det samme gjelder her, og etter en totalvurdering med gode «sikkerhetsmarginer» kan vi sette at skadeverk koster ca 500 millioner kroner. Til illustrasjon tilsvare det at bare Oslo sporveier skulle være utsatt for hele 6% av alle kostnader i landet. Det er det vanskelig å tro at er tilfelle, og de 500 millionene er høyst sannsynlig et for lavt anslag.

⁶¹ Min datter arbeidet i et slikt firma i «arbeidsuken» på ungdomsskolen. Hele uken gikk non-stop med til å fjerne graffiti, og det var ingen del av rutinen at noe skulle anmeldes til politiet, forteller hun.

⁶² Teknisk ukeblad på nett: <http://www.tu.no/bygg/article81131.ece> (lest 4. august 2010)

Tap av liv ifm brannstiftelser

Brannstiftelser er inkludert i estimatene i Vedlegg 4, men med «normalbrannstiftelsene» i tankene. I tillegg til dette er det med ujevne mellomrom svært alvorlige brannstiftelser med særlig store omkostninger og av og til svært mange omkomne. I «Brannårsaksstatistikk 2008» fra Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap⁶³ så var 8% av dødsbrannene i 2007 påtent og 9% i 2008. Ifølge statistikk fra Norsk brannvernforening⁶⁴ så har i snitt 70 mennesker årlig omkommet i brann de senere årene. I snitt betyr dette at ca 6 mennesker omkommer i påtente branner årlig.⁶⁵ Foruten betydelige direkte kostnader i disse sakene så kan vi beregne kostnader med 120 millioner kroner i tapte menneskeliv.⁶⁶

Konklusjon

Skadeverk	500 millioner
Brannstiftelser – tap av liv	<u>120 millioner</u>
Sum	≈ 600 millioner

Hvis vi anslår de direkte kostnadene ved skadeverk til å være 600 millioner kroner som et forsiktig anslag.

Vinning (unntatt tyverier) og økonomisk kriminalitet

Bedrageri- og underslag-kostnader i større bedrifter

I *Virksomheter som ofre* foretar Statistisk sentralbyrå en undersøkelse hvor 1 976 bedrifter med fem eller flere ansatte blir spurt om utsatthet for økonomisk kriminalitet. Av 1 813 bedrifter som besvarte (92%!) opplyste 108 bedrifter å ha tapt 25,5 millioner kroner på grove bedragerier. Gjennomsnittstapet var på litt over 235 000 kroner. 85 bedrifter rapporterte å ha hatt til sammen 8,5 millioner i underslag, dvs snaut 100 000 i snitt.

⁶³ http://www.dsb.no/Global/Publikasjoner/2009/Rapport/brannaarsaak_08.pdf

⁶⁴ Publisert på <http://www.brannvernforeningen.no/index.asp?id=26139>

⁶⁵ Brannen i Urtegata i Oslo i 2008 var åpenbart påtent, og krevde seks menneskeliv. Det var 159 omkomne etter Scandinavian Star-brannen i 1990, som for øvrig ikke er inkludert i statistikken.

⁶⁶ Se «Lidelser ved personskader», side 65.

I 2008 ble det gjennomført en ny undersøkelse. Denne er fremdeles ikke publisert nå dette skrives, men i en artikkel i «Samfunnsspeilet» nr 3 2010 opplyses det at i 2008-undersøkelsen var svar-prosenten øket til 94%, altså en svært høy svar-andel. Av de i hht dette 1 850 bedriftene som svarte denne gangen, opplyste 77 bedrifter å ha tapt rundt 14 millioner kroner ifm grove bedragerier, det vil si et snitt på 7 568 kroner (for alle de 1850). For underslag opplyste nå 82 bedrifter å ha tapt 34 millioner, dvs kr 18 378 pr bedrift.

Store mørketall for bedriftene

For 2003- og 2008-undersøkelsen gjelder at hhv 80% og 70% opplyste ikke å ha anmeldt forholdene til politiet. I min undersøkelse om tyverikostnadene (side 81 flg) påpeker jeg at de tall som fremkommer i levekårsundersøkelsene mht anmeldeshyppighet ikke kan stemme. På samme måte finner SSB at svarene fra bedriftene om politianmeldelser ikke kan stemme idet kun ca a av de opplyste anmeldelsene er å finne igjen i politiets anmeldelsesstatistikk (Strasak). Og SSB skriver at: «*Hvorfor stemmer ikke dette regnestykket? En mulig forklaring er at virksomhetene vil framstå som mer «skikkelige» enn de er, og dermed påberoper seg å ha anmeldt saker som politiet i realiteten ikke har mottatt.*»⁶⁷

Det synes altså som om mørketallene på dette området ligger på noe over 90% av den reelle kriminaliteten – eller ca 10 ganger den registrerte.

Kostnader med mørketall for bedriftene

Kan vi generalisere noe ut fra SSB-tallene? For begge årene gjelder at det i tillegg er noen bedrifter som har hatt tap, men som ikke har tallfestet disse. Undersøkelsen gjelder bedrifter med fem eller flere ansatte, som det pr 1. januar 2010 er 90 323 av i hht SSB. I tillegg har vi 102 108 bedrifter med fra én til fire tilsatte (og 289 289 uten tilsatte). Vi kan anta at SSB-undersøkelsen omfatter over 90% av «markedet» for økonomisk kriminalitet.

⁶⁷ Virksomheter som ofre, side 25

Ut fra SSB-undersøkelsene kan vi estimere at bedriftene har hatt følgende kostnader i hhv 2003 og 2008, se neste side:

GROVT BEDRAGERI 2003:

Gjennomsnitt bedratt pr bedrift						
Beløp bedratt	/	for (antall) bedrifter	X	bedrifter i Norge	=	Kostnader
25 500 000		1 813		90 232		1,269 milliarder

GROVT BEDRAGERI 2008:

Gjennomsnitt bedratt pr bedrift						
Beløp bedratt	/	for (antall) bedrifter	X	bedrifter i Norge	=	Kostnader
14 000 000		ca 1 850 ⁶⁹		90 232		0,683 milliarder

UNDERSLAG 2003:

Gjennomsnitt underslått pr bedrift						
Beløp	/	for (antall) bedrifter	X	bedrifter i Norge	=	Kostnader
8 500 000		1 813		90 232		0,423 milliarder

UNDERSLAG 2008:

Gjennomsnitt underslått pr bedrift						
Beløp	/	for (antall) bedrifter	X	bedrifter i Norge	=	Kostnader
34 000 000		ca 1 850		90 232		1,690 milliarder

Vi kan etter dette anslå at det underslås og bedras i norske bedrifter for 4,065 milliarder kroner pr år basert på det bedriftene selv har kunnskap om og innmelder på forespørsel fra SSB. I tillegg til anslagene ovenfor kommer

- den kriminaliteten bedriftene ikke har kunnskap om (ikke har opplyst),
- de øvrige kriminalitetstypene som vi her henfører under bedragerier, underslag og økonomisk kriminalitet (jfr Vedlegg 3, side 116),
- kriminalitet hvor det offentlige er fornærmet, og
- kriminalitet hvor private er fornærmet.

La oss derfor i neste avsnitt ta et annet utgangspunkt, og se på all registrert kriminalitet på området:

⁶⁸ Tall basert på omtale i Samfunnsspeilet nr 3 for 2010, hvor svarprosenten angis å ha steget fra 92% til 94%.

Anslag basert på politistatistikk (Strasak)

I Vedlegg 3 (side 116) gjengis en oversikt over registrerte anmeldelser for statistikk-kodene i Strasak som vi her velger å henføre til kriminaliteten i kapitteloverskriften. I tabellen er kostnader skjønnsmessig antatt for alle kodene, og beløpene er nok satt temmelig forsiktig. Men disse, antagelig minimumsbeløpene, gir en sluttsum på 672 millioner. Hvis vi multipliserer dette med antagelsen om mørketallene for underslag og bedragerier i bedrifter, jfr ovenfor, kan vi anta at de totale direkte kostnadene samlet utgjør ca 6,7 milliarder.

I en slik skjønnsmessig øvelse er det grunn til å tro at man vil ha en tendens til å anslå beløpene (nest siste kolonne i Vedlegg 3) mot en median, og ikke et gjennomsnitt. Noen enkelte saker vil erfaringsmessig kunne dreie seg om større beløp,⁶⁹ og i realiteten trekke gjennomsnittet opp. I så fall kan anslaget på 6,7 milliarder være et forsiktig estimat.

Men anslaget passer ganske godt hvis vi tar den engelske rapporten som er omtalt nedenfor i betraktning. Det følger av denne at (når vi ikke inkluderer det offentlige) så er fordelingen mellom bedrifters og privates kostnader ca 58% — 42%. Hvis vi legger dette til grunn i Norge også, skulle dette tilsi at vi får 4,065 milliarder + 3,364 milliarder = 7,009 milliarder — altså temmelig nær de 6,7 milliarder som anslås i forrige avsnitt. Nå er imidlertid offentlige tap også inkludert i anslaget i forrige avsnitt, men de er sannsynligvis estimert nokså forsiktig, jfr avsnittet om skattebedragerier nedenfor.

Storbritannia

I *Fraud in the UK* konkluderes det med at de direkte kostnadene med «fraud» etter et forsiktig anslag koster Storbritannia £12,984 milliarder i 2005 (og ca £19 milliarder hvis vi inkluderer sakene hvor det offentlige er fornærmet mht skatt/avgift mv).

⁶⁹ I den såkalte «vannverksaken» ble Henriksen dømt til å betale tilbake 60 millioner kroner, i Finance Credit saken i 2002 tapte flere banker til sammen 1,2 milliarder kroner – for å nevne et par kjente saker fra den senere tid. Mens dette skrives er en sak hvor Nordea er bedratt for 90 millioner kroner tema i massemedia.

Det tilsvarer at vi i Norge skulle ha totale kostnader for «fraud» (eksklusive skatt mv) på 12,3 milliarder kroner⁷⁰.

Konklusjon

Som en faktor til det totale regnestykket kan vi sette de totale kostnadene for næringslivet og private til 7 milliarder kroner, og det kan sannsynligvis ses på som et minimumsbeløp.

Skattebedragerier

Skatteetaten har ikke forsøkt å estimere hvor mye som samlet unndras i skatter. I *NOU 2009: 4* redegjør imidlertid Økokrim (side 23) for svenske beregninger, og antyder at det unndras beskatning for rundt 115 milliarder kroner årlig i Norge. Det understrekes at dette er usikre estimater. Utredningen konsentrerer seg hovedsakelig om grovt uaktsomme og forsettlige unndragelser, men beløpet på 115 milliarder er det som betegnes som «skattegapet». Ikke alt dette vil være straffbare unndragelser. Om den direkte svarte økonomien skriver skatteunndragelsesutvalget: «*Gjennom undersøkelser og forskning på området har det vært gjort en rekke forsøk på å anslå omfanget av svart arbeid (samt annen uregistrert økonomisk virksomhet). De fleste konkluderer med at det dreier seg om minst flere titalls milliarder kroner i året.*»⁷¹

Toll- og avgiftsdirektoratet fikk i 2005 og 2006 gjennomført to forskjellige spørreundersøkelser og foretok en kontrollaksjon overfor 5 239 tilfeldig valgte personer og varesendinger. Direktoratet har etter dette beregnet at det samlet ble unndratt toll og avgifter på tobakk og alkohol på mellom 2 og 2,9 milliarder i 2006 og mellom 2,6 og 3,9 milliarder i 2007⁷². Unndragelser ifm etterfølgende omsetning innenlands er ikke inkludert.

⁷⁰ Basert på innbyggertall i UK 2005 = 60,2 mill, pund-kursen årssnitt = kr 11,72.

⁷¹ NOU 2009: 4, side 22. Formuleringen er uklar, men basert på sammenhengen den står i må det være på det rene at det som menes er å angi omfanget av unndratt beskatning (ikke omsetning).

⁷² NOU 2009: 4, side 24

I «Svart arbeide» (rapport utgitt 2002 av Stiftelsen Frischsenteret) er omfanget av svart arbeide beregnet til 11 milliarder kroner i 2001⁷³, dvs ca 12,7 milliarder 2009-kroner hvis omfanget er uendret.

Konklusjon

Når det gjelder skatte- /avgiftsbedragerier så kjenner vi til at at summen av individuelle normer ikke samsvarer med «offisielle» samfunnsnormer⁷⁴. Det betyr at når den enkelte velger sin atferd så vil hensiktsmessighetsbetraktninger være fremtredende, altså en vurdering av mulig gevinst i forhold til sjansene for å «bli tatt». Når det samtidig er slik at det finnes mange muligheter, så er ikke anslagene ovenfor overraskende høye. Men estimatene er usikre og for å være på trygg grunn kan vi som minimumsanslag legge til grunn at det på straffbart vis unndras skatt for 20 milliarder kroner og at det unndras toll og avgifter for 2,6 milliarder kroner.

Lege-/sykehusutgifter mv

Hvor mye volds- og sedelighetskriminalitet er det?

I 2009 hadde vi 30 323 registrerte politisaker i kategoriene «Vold» og «Sedelighet» (hvorav 26 095 for vold og 4 228 for sedelighet). I tillegg har vi enkelte øvrige øvrige grupper som nok påfører psykiske skader, f.eks. kode 4003 («Skremmende/plagsom/hensynsløs adferd») med over 3000 saker, og f.eks. en rekke koder som gjelder ran (som er kategorisert som «Vinning» i Strasak). Til sammen kan 35-36 000 registrerte saker være aktuelle.

På dette området har vi uansett store mørketall. Ifølge *Levekår 2007* er over 5,5% av de spurte var utsatt for vold eller trussel om vold siste 12

⁷³ Rapportens side 7.

⁷⁴ Se f.eks. «Svart arbeide» side 12, hvor Frischsenteret redegjør for at 61% av befolkningen er enig i at «Det er forståelig at folk gjerne utfører arbeid mot skattefri betaling.»

måneder.⁷⁵ I levekårsundersøkelsen fremkommer også at 18% av voldsofrene måtte til behandling og at 11% ble sykmeldt eller hindret i daglige gjøremål, hvorav 6% mer enn 8 dager. Dette gir at ca 39 000 personer⁷⁶ måtte til behandling etter å ha blitt utsatt for straffbar vold.

I levekårsundersøkelsen 2005⁷⁷ forteller 8,3% av de spurte at de har hatt skade som skyldes uhell/ulykke og 0,3% opplyser å ha hatt skade som skyldes «vold, overfall eller håndgemeng». Disse 0,3%, eller m.a.o. 3,5% av alle skader, skyldes altså en straffbar handling.

I Adresseavisen 20.12.2006 leser vi at politiet i Trondheim har mottatt 31 voldtektsanmeldelser samtidig som 93 har blitt mottatt ved voldtektsmottaket.⁷⁸ I *NOU 2008: 4* estimerer det regjeringsoppnevnte «Voldtektsutvalget» at det blir forøvet ca 8–16 000 voldtekter årlig (og mener dette er et konservativt anslag), og at 6–12% av disse blir politianmeldt. *Home Office 2003/04* påpeker at mørketallene er særlig usikre for seksuelle overgrep.

Kostnadene

Totale helseutgifter i Norge var i 2008 på 217 milliarder kroner⁷⁹, hvorav 72 milliarder gjelder sykehjemstjenester, forebygging og investeringer. Også en andel av medisin- og administrasjonsutgifter vil referere seg til sykehjem, og vil kan regne at totale utgifter til behandling (utenom syke- og pleiehjem) vil utgjøre ca 135 milliarder kroner.

I 2009 skyldtes 87 219 av 850 783 døgnopphold ved somatiske sykehus skader av ytre årsaker (og forgiftninger)⁸⁰, dvs 10,25%. 377 939 av 4 220 233 polikliniske konsultasjoner ved offentlige somatiske sykehus i 2009

⁷⁵ Hvis vi ser bort fra de som opplever flere tilfeller betyr det at kun snaut hver åttende sak anmeldes til politiet.

⁷⁶ 5,5% av 3 940 000 mennesker (befolkning 15 år og over) = 217 000, og 18% av disse er 39 000.

⁷⁷ http://www.ssb.no/emner/03/01/helseforhold/tab/sb_1_2005_1.html (lest 20. desember 2010).

⁷⁸ <http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article774611.ece>

⁷⁹ SSB: <http://www.ssb.no/emner/09/01/helsesat/tab-2009-04-01-01.html> og <http://www.ssb.no/helsesat/> (lest 4. august 2010) Se også «Nøkkeltall» (rapport fra Sosial- og helsedirektoratet 2007) side 12.

⁸⁰ Jfr <http://www.ssb.no/emner/03/02/pasient/tab-2010-04-20-02.html> (lest 20. desember 2010).

gjaldt skader av ytre årsaker⁸¹, dvs 9,09%. I 2009 gjelder 70 295 av 850 783 innleggelse ved somatiske sykehus skader av ytre årsaker, dvs 8,26%.⁸³ Legekonsultasjoner etter voldskriminalitet forutsettes å bli diagnostisert under gruppen «Ulykker og skader av ytre årsaker». En SSB-undersøkelse viser at i 2005 gjaldt 3,06% av pasientkontaktene i primærlegetjenesten denne kategorien.⁸⁴ Et grovt estimat⁸⁵ kan etter dette tilsi at i alle fall ca 7% av de 135 hele-milliardene benyttes ifm. ytre skader, og basert på svarene fra levekårsundersøkelsen 2005 (jfr ovenfor) gjelder 3,5 % av de ytre skadene skader som er påført ved en straffbar handling. Vi får etter dette at 0,25% av helsekostnadene skyldes straffbar vold, og det vil si ca 340 millioner kroner – noe som altså er et usikkert anslag.

Dette er en betydelig reduksjon i anslagene i forhold til anslaget i Stortingsmelding nr 23 (1992-93) (side 20, 1. spalte) hvor man skjønnsmessig antok at 10% av datidens utgifter ved somatiske sykehus (1,5 milliarder kroner den gangen) kunne knyttes til ressursbruk som følge av kriminelle handlinger. Anslaget er også betydelig lavere enn i Victim Costs, hvor det til sammenligning legges til grunn at voldskriminalitet forårsaker 14% av skaderelaterte medisinske utgifter i USA. Siden denne rapporten kom ut er voldskriminaliteten i USA halvert, og noe under 2% av befolkningen blir årlig utsatt for en voldshandling i 2007-08.⁸⁶ I Norge er det tilsvarende tallet noe over 3%.⁸⁷ Hvis alt ellers er likt skulle dette gi at ca 11% av norske medisinske utgifter skyldes voldskriminalitet, men bl.a. helsesystemene i de to landene er forskjellige.

⁸¹ <http://www.ssb.no/pasient/tab-2010-04-20-11.html>

⁸² Lårbrennsbrudd og forgiftning trukket ut.

⁸³ <http://www.ssb.no/pasient/tab-2010-04-20-02.html>

⁸⁴ Undersøkelsen omfattet 52 000 pasienter (jfr <http://www.ssb.no/alegetj/>), som hadde 109 826 legekontakter, hvorav 3 357 gjaldt «Ulykker og skader», jfr <http://www.ssb.no/alegetj/tab-2006-10-09-04.html>.

⁸⁵ Dette forutsetter at vi generaliserer og sier at alle sykehusdøgn koster like mye uansett diagnose.

⁸⁶ Bureau of Justice Statistics http://bjs.ojp.usdoj.gov/index.cfm?ty=tp&tid=31#key_facts (lest 11. august 2010). Kilder her hhv FBI's «Uniform Crime Reports (UCR) og (primært) den meget grundige årlige nasjonale kriminalitetsofferundersøkelsen (NCVS).

⁸⁷ Jfr *Levekår 2007*.

Behandling av psykologiske skader

Cohen (side 54) skriver at «*Mental care costs are among the least studied costs of crime*». I norsk pasientstatistikk kan vi finne informasjon om diagnoser og kostnader, men ingen systematisk informasjon om relasjon til kriminalitet.

Statistisk sentralbyrå opplyser at i 2005 var det slik at av «...alle personer som får diagnose av fastlegen, er det 12 prosent som får diagnosen psykisk lidelse. Denne lidelsen er dermed den vanligste diagnosen.»⁸⁸ Dette omfatter problemer som angst og depresjoner. I 2008 var de totale kostnadene til psykisk helsevern ca 17 milliarder kroner⁸⁹.

I en amerikansk undersøkelse fra 1998⁹⁰ fant man at 80% av «health care professionals»⁹¹ opplyste at minst én klient siste år ble behandlet for skader som primært var forårsaket av kriminalitet. Det finnes amerikanske studier av hvor mange av forskjellige kategorier kriminalitetsofre som mottar psykologisk behandling. I *Victim Costs* redegjøres det for at i USA i 1994 var 10-20% av amerikanske utgifter til mental helse forårsaket av kriminalitet. Men «oversettelsesverdien» er begrenset både fordi kostnadene for behandlingene kan være forskjellige fra de norske, og (kanskje først og fremst) fordi volumet av disse kostnadene er et resultat av nokså forskjellige helse-systemer. Men i den grad psykologiske skader ikke behandles, betyr det at offeret bærer (presumptivt større) kostnader ved å måtte leve med sin psykologiske lidelse. Cohen⁹² redegjør også for en undersøkelse om psykologisk behandling for kriminalitetsofre i USA i 1991, hvorefter bl.a. 25 – 49% av voldtektsofre mottok hjelp og mellom 1,5 og 2,5 personer mottok hjelp etter et drap.

Når det gjelder kostnader ved behandling av fysiske skader ble det ovenfor beregnet at 3,5% av disse var forårsaket av kriminalitet. Men års-

⁸⁸ <http://www.ssb.no/emner/03/02/alegetj/> (lest 21. desember 2010)

⁸⁹ Helsedirektoratet v/Samdata på <http://sintef.org/Projectweb/Startsiden/SAMDATA-pa-nett/Nokkeltall-for-spesialisthelsetjenesten-2008/Ressursinnsats/Kostnader-og-finansiering/Psykisk-helsevern/> (lest 21. desember 2010), som inflasjonsjustert tilsvarer 13,4 milliarder 2009-kroner.

⁹⁰ Jfr Cohen side 55.

⁹¹ 168 «social workers, pastoral counselors, psychologists and psychiatrists»

⁹² Side 56

kene til at psykiske skader oppstår er annerledes enn årsakene til at fysiske skader oppstår. For øvrig vil fysiske skader forårsaket av kriminalitet gjennomgående skyldes voldskriminalitet, mens psykiske skader kan oppstå også som følge av annen kriminalitet (f.eks. et boliginnbrudd) eller endog at pårørende har blitt utsatt for kriminalitet. Etter en skjønsmessig vurdering benyttes et estimat på at 2,5% av kostnadene er forårsaket av kriminalitet⁹³, og det vil i så fall innebære at 0,425 av de 17 milliardene er kostnader forbundet med kriminalitet.

Se om lidelser ved personskader nedenfor. Se om psykologiske skader som årsak til inntektstap på side 68.

Konklusjon – kostnader til lege/sykehus

Samlede kostnader til behandling av somatiske og psykologiske skader anslås etter dette til 765 millioner kroner.

Lidelser ved personskader

Prinsipp for beregning

Det ble i 2009 betalt ut 192 millioner kroner i voldsoffererstatning og rådgivning for kriminalitetsofre⁹⁴, noe som ikke gir særlig veiledning her. Spørsmålet er ikke utgifter (basert på forskjellige normer) for det offentlige men en verdisetting av de menneskelige lidelsene.

I denne rapporten velger jeg at det beste prinsipielle utgangspunktet for å beregne «kostnadene» ved personskader er å finne hvilken pris det er riktig å sette på «verdien» av å unngå at skaden blir påført.⁹⁵ En mulig kilde for dette er de enkeltes subjektive vurdering for sin egen del. Hva er du villig til å betale for å unngå å bli påført skaden? Noen mennesker ville kanskje «selge» å bli påført en voldsskade hvis prisen var høy nok. Dette gir imidler-

⁹³ Det er naturligvis enkelt å kritisere dette for å være «tenk på et tall», men når et godt grunnlag mangler er dette valgt som et tall (en andel) som i alle fall sannsynligvis ikke er overdrevet.

⁹⁴ Prop. 1 S Justisdepartementet, side 24

⁹⁵ Se om problemstillingen i Mark A. Cohen: «The Costs Of Crime And Justice», Routledge 2005, side 26 flgr.

tid ikke tilstrekkelig veiledning fordi en del mennesker ville sette en ubegrenset høy pris, og dessuten vil kostnadene være avhengig av de enkeltes økonomiske situasjon. Og vi viker unna å la en voldsskade være mindre verdt hvis den blir påført en fattig enn en rik. Problemstillingen kan illustreres med vanskelighetene med å sette verdien på et menneskeliv. De fleste ville være villig til å betale ubegrenset, eller alt man eier og har, for å beholde livet. Etter det jeg forstår settes verdien p.t. til noe under 20 millioner kroner i norsk forvaltning, jfr side 36.

I det følgende resonnementet velger jeg å verdisettskader på følgende måte:

Menneskeliv:	kr 20 000 000
Legemsskade:	kr 20 000 ⁹⁶
Legemsfornærmelse	kr 2 000
Voldtekt	kr 250 000 ⁹⁷
Div vold/sedelighet	kr 5 000

Det bør være enighet om at dette er verdisetting som ligger i underkant i forhold til hvis vi undersøkte og fulgte menneskers «villig til å betale for å unngå» som prinsipp. I *Home Office 2003/04* beregnes seksuelle overgrep å ha 375 000 kroner i direkte kostnader.

I kostnadsanslagene som følger her forutsettes at det ikke forekommer mørketall for kriminalitet med dødsfølge, mens det for øvrige benyttes en faktor på 8 basert på SSB-tallene fra *Levekår 2007*, jfr ovenfor. Vi kan da sette opp følgende regnestykker:

Drap

Antall drap i hht statistikk fra Kripas. Det er grunn til å sette spørsmål ved om noen savnet-saker er drap og det kan spørres om noen andre drap er lykkes skjult som ulykke, f.eks. overdosedødsfall. Mørketallene settes allikevel her til null.

⁹⁶ *Home Office 2003/04* beregner kostnadene ved fornærmedes reaksjoner på legemsskader til kr 60 000 (£4 554 i 2003).

⁹⁷ I *Home Office 2003/04* ble kostnadene med seksuelle overgrep oppjustert i forhold til foregående rapport publisert (*Home Office 217*) og beregnet til å £28 132 i direkte kostnader (2003-priser).

Antall			Verdi pr liv tapt	=	Kostnader
26	X		20 000 000		520 millioner

Uaktsomt drap

MØRKETALLENE FORUTSETTES OGSÅ HER Å VÆRE NULL.

Antall			Verdi pr liv tapt	=	Kostnader
8	X		20 000 000		160 millioner

Legemsbeskadigelse med dødsfølge

MØRKETALLENE FORUTSETTES OGSÅ HER Å VÆRE NULL.

Antall			Verdi pr liv tapt	=	Kostnader
12	X		20 000 000		240 millioner

Legemsbeskadigelse

Antall	X	Mørketall	X	Snitt kostn pr	=	Kostnader
3 178		8		20 000		500 millioner

Legemsfornærmelse med skadefølge

Antall	X	Mørketall	X	Snitt kostn pr	=	Kostnader
981		8		20 000		160 millioner

Legemsfornærmelse

Antall	X	Mørketall	X	Snitt kostn pr	=	Kostnader
11 171		8		2 000		150 millioner

Voldtekt

Antall	X	Mørketall	X	Snitt kostn pr	=	Kostnader
996		10		250 000		2 490 millioner

Diverse øvrig vold og sedelighet

OMFATTER DIVERSE ØVRIGE SAKER OM VOLD OG SEDELIGHET, HERUNDER RAN⁹⁸, TRUSLER, SJKANE, MISHANDLING, TVANG MM – SE VEDLEGG 5 PÅ SIDE XX.

Antall	X	Mørketall	X	Snitt kostn pr	=	Kostnader
20 241		8		5 000		800 millioner

⁹⁸ I Strasak-systemet regnes ran som «vinning» (ikke vold). Ran fortjener egentlig en nærmere analyse, men det er behov for bedre grunnlagsmateriale. I *Crime in Australia* opplyses at omtrent en fjerdedel av ransoffere har behov for medisinsk behandling, og det refereres til tilsvarende tall i Storbritannia viser at halvparten hadde slikt behov (og dette var høyere enn for «overfall»).

Konklusjon – verdien av personlige lidelser

Vi kan i denne modellen fastsette kostnadene med personlige lidelser etter voldskriminalitet til 5,020 milliarder \approx 5 milliarder kroner.

Inntektstap

Inntektstap pga voldsskader

I forbindelse med voldssaker vet vi at de fornærmede i 11% av tilfellene blir sykmeldt, jfr omtalen av funn i levekårsundersøkelsen 2007 (se side 62). Litt over halvparten av disse var sykmeldt over 8 dager, og et rimelig anslag kan være at de sykmeldte i snitt er sykmeldt i 7 dager (én uke). Når vi fremdeles legger 217 000 tilfeller⁹⁹ til grunn så tilsier det at 23 870 personer er sykmeldt i én uke, noe som tilsvarer 455 år, og at det samme antall årsverk tapes. Hvis vi setter verdien av et gjennomsnittlig årsverk til kr 439 200 så er kostnadene her 200 millioner kroner i inntektstap.¹⁰⁰

Permanent inntektstap (uførhet)

Det er vanskelig å finne gode kilder for å finne kostnader ifm psykologiske skader forårsaket av kriminalitet. Over 300 000 mottar uføretrygd i Norge, og 100 000 av disse opplyses å ha mentale årsaker¹⁰¹. For fysiologiske skader er det ikke enklere. En del mennesker blir varig helt eller delvis uføre som følge av voldshandlinger hvert år, og et adskillig større antall vil naturligvis være det som følge av tidligere voldsskader – men vi kjenner ikke antallet.

I *Victim Costs* redegjøres det for en undersøkelse i USA i 1994 (som ikke direkte gikk på dette spørsmålet) hvor man fant at 10-20% av amerikanske utgifter til mental helse skyldes kriminalitet (hvorav ca halvparten til ofre for barnemishandling).

⁹⁹ 5,5% av befolkningen over 16 år, jfr omtale av levekårsundersøkelsen 2005 foran på side 62 .

¹⁰⁰ Se om årsverkkostnader på side 107.

¹⁰¹ Trygdestatistisk årbok 2005 – Rikstrygdeverket, Utredningsavdelingen

Det foreligger ikke godt grunnlag for å beregne kostnadene med rimelig grad av sikkerhet, og vi er henvist til å gi et estimat etter beste skjønn¹⁰². Hvis vi regner at 1% av uføretrygdede er blitt ufør som resultat av kriminelt overgrep (f.eks. ran eller mishandling) betyr det at 3 000 årsverk, eller 1,3 milliard kroner, tapes hvert år¹⁰³.

Andre inntektstap

For selvstendig næringsdrivende vil den tiden man må benytte på oppfølging av kriminaliteten gå på bekostning av annen inntektsgivende aktivitet man kunne ha utøvet. Når bedrifter er fornærmet vil ansatte måtte foreta oppfølging (politianmeldelse mv) og disse skal jo ha betaling. Se nærmere i avsnittet «Fornærmedes tidsbruk» nedenfor.

DENNE BLOMSTERFORRETNINGEN ANSLØ KOSTNADENE PR. TIME TIL KR. 1 000.

Konklusjon

Inntektstap pga sykemeldinger	200 millioner
Inntektstap pga krim-påført uførhet	1 300 millioner
Sum	1 500 millioner

Som et minimumsanslag kan vi anslå kostnader ved inntektstap pga kriminalitet til 1,5 milliarder kroner.

¹⁰² Det registreres ikke systematisk informasjon om dette, og hhv Helse- og omsorgsdepartementet, Helsedirektoratet og Statistisk sentralbyrå opplyser på forespørsel at man er ukjent med eventuell kunnskap om dette andre steder (f.eks. i forskningsrapporter). Sammenligning med USA-tall er ikke uten videre greit, bl.a. må vi justerer for et voldskriminalitetsnivå i USA som den gangen var høyere enn vårt norske i dag.

¹⁰³ I tillegg til dette skal 3 000 uføretrygd-år betales (overføres fra) resten av befolkningen. I samfunnsøkonomisk perspektiv blir dette en form for dobbelt bokholderi, og vi tar ikke hensyn til kostnadene med selve trygdeytelsene her. Eller for å si det på en annen måte: Dersom vedkommende får trygdeytelser, så har ikke fornærmede det samme tapet også. Dette blir altså i stedet et spørsmål om hvem som bærer tapet.

Fornærmedes tidsbruk

I forbindelse med tyveri-undersøkelsen (jfr side 81) er det avdekket at et tyveri i snitt påfører de fornærmede 8 timer og 20 minutter i etterfølgende tidsbruk eller til sammen 1 735 årsverk for alle tyverisaker inkludert mørketallene.¹⁰⁴

Når det gjelder fornærmedes tidsbruk i alle andre saker er vi ute på dypt vann. Tyverisakene utgjør ca 41% av alle registrerte saker. Resterende vinningsaker (6,1%), skadeverk (6,2%), vold (6,6%) og sedelighetssaker (1,1%) utgjør ca 20%, altså ca halvparten så mange saker. På den annen side må vi må anta at tidsbruken ifm volds- og sedelighetssakene er betydelig mer omfattende enn for tyverisakene. Når vi som en «sikkerhetsmargin» ikke hensyntar det siste momentet i særlig grad, kan vi sette at fornærmedes tids-

bruk tilsvarer 900 årsverk, som tilsvarer en kostnad på ca 350 millioner kroner.¹⁰⁵

Hjæ styr - engstelse
Irrasjon på tyv og forsikringssektorf.

Utrygghet i samfunnet

I offentlig debatt legges det fra aktører i samfunnsdebatten en viss vekt på at mye kriminalitetsfrykt er irrasjonell. Klisjéen som gjentas er «den gamle

damen» som ikke tør å gå ut om kvelden samtidig som statistikk viser at hun i realiteten er lite utsatt for kriminalitet. Det kan være¹⁰⁶, men det at mennesker føler frykt eller uro er en realitet i seg selv. Når min 16-årige datter er sent ute føler jeg en viss uro, men må akseptere at dette er en del av

- Jeg har alltid vært en «happy go lucky»-person. Etter innbruddene er jeg blitt en som alltid sjekker og dobbeltsjekker at dørene er låst og vinduene lukket. Vi har brukt mye tid på å forklare ungene at det er trygt å bo her, og at det ikke kommer til å skje igjen. Jeg håper at jeg får rett.

A-magasinet, 25. juni 2010

<http://www.aftenposten.no/amagasinet/article3697445.ece>

¹⁰⁴ Jfr omtale fra side 101

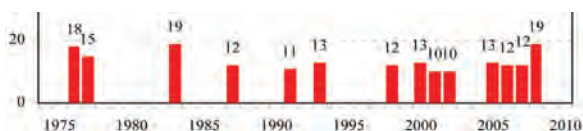
¹⁰⁵ Se om årsverk på side 107

¹⁰⁶ Eller det kan være at denne måten å bruke statistikk på kan diskuteres. Hvis gamle damer ikke går ut om kvelden fordi de er redde for voldskriminalitet, så blir de jo ikke utsatt for det. Og dessuten er kanskje ikke «den gamle damen» så veldig mye mer engstelig enn andre. I den danske kriminalitetsoffer-undersøkelsen («Offerundersøgelserne») ser vi at i aldersgruppene 16-24 år og 40-74 år er det hhv 18% og 19% som «hele tiden eller ofte» tenker på deres personlige risiko for å bli utsatt for kriminalitet. Det er altså i virkeligheten ikke så stor forskjell på de yngste og de eldste.

livet for foreldre. Min uro er ikke helt irrasjonell – det er faktisk en liten men konkret fare hun utsettes for. Min betalingsvillighet, for den hypotetiske situasjonen at det med 100% sikkerhet ikke var noen potensiell fare for henne, er forholdsvis høy.

Engstelse for å bli utsatt for kriminalitet

I «Offerundersøgelserne» har man undersøkt i hvilken grad det er engstelse for å bli utsatt for en kriminell handling i det danske samfunnet. Grafen er hentet fra rapporten, og viser at engstelsen steg markant i 2008. Vi vet ikke hva som har ført til denne større uroen i samfunnet. Men som en nærliggende

PROSENT SOM I DEN DANSKE «OFFERUNDERSØGELSENE» OPPLYSER AT DE OFTE ELLER NESTEN HELE TIDEN BEKYMRE SEG FOR Å BLI UTSATT FOR KRIMINALITET. GRAFEN ER FRA RAPPORTEN

tanke: Tidligere samme år vakte et drap på et avisbud oppsikt i Danmark, og 1. april skjedde det til da største ran i Danmark da en pengesentral ble ranet for 62 millioner kroner.

Hva som forårsaker den generelle endringen i «uro-nivå» vet vi ikke. Men den danske undersøkelsen viser at faktorer som påvirker individuelle forskjeller er først og fremst om man faktisk har vært utsatt for kriminalitet og kjønn. I den britiske rapporten «Worry about crime» (hvor det redegjøres det for funn fra de britiske Crime surveys i hhv 2003/04 og 2004/05) finner man bl.a. også at etnisitet, sosial og økonomisk status og om man bor i by eller ikke har betydning. Og for å nevne én annen iakttagelse: Personer som leste tabloid-aviser bekymret seg dobbelt så mye for kriminalitet som lesere av fullformat-aviser!

Kjønn

16% av mennene mot 22% av kvinnene er engstelige for kriminalitet¹⁰⁷ i Danmark. Lignende forskjell mellom kjønnene finner man i England¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Dvs. opplyser at de tenker på det «nesten hele tiden» eller «ofte» i hht «offerundersøgelserne».

¹⁰⁸ Jfr «Worry about crime», side 13.

Alder

I norsk samfunnsdebatt synes det å bli lagt til grunn at eldre mennesker engster seg for kriminalitet, men (hevdes det fra politihold, at) dette har de ikke grunn til. «Offerundersøgelserne» i Danmark viser derimot at det, i motsetning til hva man kanskje skulle forvente, tilnærmet ikke er forskjell på aldersgruppene. Britiske funn¹⁰⁹ viser endog at engstelsen synker med økende alder.

Utsatt for kriminalitet siste år

Den største enkeltfaktoren som påvirker angst for kriminalitet er om man har vært utsatt for kriminalitet siste år. Derimot viser seg, også kanskje i motsetning til hva vi skulle forvente, at det ikke er forskjell på hva slags kriminalitet det dreier seg om.¹¹⁰

Engstelse for kriminalitet	Ikke utsatt	Udsatt	I alt
Næsten hele tiden	2%	4%	3%
Oftre	15%	22%	16%
Af og til	23%	31%	24%
Sjældent	37%	27%	35%
Aldrig	24%	15%	22%

PROSENT AV DANSKENE SOM I 2008 OPPLYSER AT DE TENKER PÅ FAREN FOR Å BLI UTSATT FOR KRIMINALITET I FORHOLD TIL OM DE HAR VÆRT UTSATT FOR KRIMINALITET SISTE ÅR ("OFFERUNDERSØGELSENE").

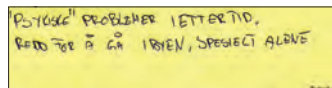
¹⁰⁹ Jfr «Worry about crime» side 13 og side 38.

¹¹⁰ Fra «Offerundersøgelserne», side 73 flgr: «Mennesker, der har været udsat for kriminalitet inden for det seneste år, tænker generelt mere på risikoen for på ny at blive udsat for kriminalitet, end andre gør, jf. [tabellen på forrige side]. Mens 17 pct. af dem, der ikke har været udsat for kriminalitet, næsten hele tiden eller ofte tænker på risikoen for at blive udsat herfor, drejer det sig om 27 pct. af dem, der har været udsat for kriminalitet. [...] Det er undersøgt, om forskellen mellem de udsattes og de ikke udsattes grad af ængstelighed varierer i forhold til arten af den kriminalitet, de har været udsat for. Det viser sig ikke at være tilfældet. Det er således både dem, der har været udsat for tyveri, og dem, der har været udsat for hærværk, vold, røveri eller tvangssamleje, der hyppigere end dem, der ikke har været udsat for disse forbrydelser, er angst for kriminalitet.»

De som har vært utsatt for vinningskriminalitet, blir like påvirket av dette som de som har vært utsatt for voldskriminalitet. Dette er viktig fordi antallet som blir utsatt for dette er langt større enn for de som blir utsatt for voldskriminalitet. I den britiske rapporten «Worry about crime» er det endog slik at det særlig var ved vinningskriminalitet engstelsen økte: «People who had been victims of burglary or car crime in the year prior to interview were over twice as likely to have a high level of worry about these crimes than those who had not been a victim. However, this pattern was not as marked for violent crime.»

Engstelse for kriminalitet i samfunnet

Siden 1985 har det danske Justisministeriets forskningskontor målt danskernes bekymring for vold og kriminalitet i samfunnet (altså ikke for frykt for selv å bli utsatt for), jfr «Bekymring for vold og kriminalitet». I 2009 var det 38% som opplyste å bekymre seg meget for vold og kriminalitet. Andelen som opplyser å engste seg for samfunnskriminaliteten har vært jevnt synkende siden en topp på begynnelsen av 90-tallet. Også i England finner man en lignende tendens.¹¹¹

Kriminalitet stimulerer mer kriminalitet

Vi mennesker blir påvirket av våre omgivelser. Hvis vi er på et «ordentlig» sted, så oppfører vi oss pent selv. De viktigste kostnadene med kriminalitet som skadeverk er antagelig den utrygghet som blir skapt i samfunnet, og at skadeverk i seg selv bidrar til å øke annen kriminalitet.¹¹² Den suksessrike omveltningen av kriminalitetssituasjonen i New York City siden 1993 er basert på denne erkjennelsen.¹¹³

¹¹¹ «Worry about crime», side 8.

¹¹² «Klassikeren» om dette er boken «Fixing Broken Windows» av Kelling og Coles (Martin Kessler Books, 1996 – nå tilgjengelig i paperback fra Touchstone). Boken var basert på artikkelen «Broken Windows» av Wilson og Kelling som ble publisert i Atlantic Monthly Magazine mars 1982 (artikkelen er tilgjengelig flere steder på internett).

¹¹³ Tidligere politimester William Bratton forteller om dette i *Bratton: Turnaround*.

I *Spreading of Disorder* forteller noen forskere ved universitetet i Groningen, Nederland, om at de skapte seks scenarier i gatebildet hvor man testet dette. I ett av eksperimentene la man en konvolutt i sprekken på en offentlig postkasse (slik at den tilsynelatende ikke hadde falt ordentlig ned) hvor

man tydelig kunne se at den inneholdt en €5-seddel. I ett scenario var det ryddig og ordentlig rundt postkassen. I den situasjonen stjal 13% av de observerte konvolutten. Så lagde man et scenario hvor postkassen var tilgriset av graffiti. I det scenariet gikk andelen av de observerte som stjal konvolutten med seddelen opp til 27%.¹¹⁴

Konklusjon

Det at mange mennesker får sin livsutfoldelse påvirket av utrygghetsfølelse må ses som en stor kostnad forbundet med kriminaliteten. Den «kriminalitetsdrivende» effekten vet vi heller ikke nok om. I England opplyste 10% i 2004/05 at de «felt *‘very unsafe’ walking alone in their area after dark*» og ytterligere 20% sa at de «felt *‘a bit unsafe’*». En sjettedel (17%) sa at de «avoid walking alone in their local area on a regular basis because of concerns for their safety, with a further 13 per cent doing so *‘occasionally’*».

Hvor mye befolkningen ville være villige til å betale for å slippe denne uroen er naturligvis vanskelig å si, men man må åpenbart minst snakke om et tosifret antall milliarder kroner. Men det er ikke noe «marked» for dette, og estimatet må derfor bli skjønnsmessig og diskutabelt. Hensikten med denne rapporten er å bidra til en kost/nytte-vurdering for tiltak mot kriminalitet. I den engelske rapporten, jfr ovenfor, opplyses at 60% sier at det som ville bidra mest til å redusere engstelsen ville være fotpatroljerende politi. Hvis vi tenker at alle over 15 år ville være villige til å ofre en halv dagslønn, eller tre timelønner, for å slippe denne uroen så tar vi neppe for hardt i. Det betyr at vi verdsetter den uroen vi har til tre milliarder kroner¹¹⁵.

¹¹⁴ Antall observerte var hhv 71 og 60.

¹¹⁵ Jfr sidene 106 (folketallet) og 107 (timelønn).

Uønsket samfunnsutvikling

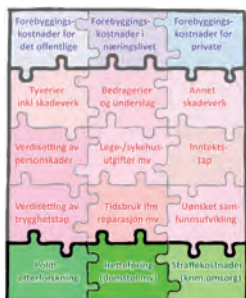
Mange lover har som formål å bevare eller å styre samfunnet i en ønsket retning. Miljøbestemmelser, forbud mot sexkjøp, konsesjonsordninger, alkoholbestemmelser, filmsensur osv er eksempler på bestemmelser som eksisterer for å underbygge samfunnsutvikling som (for tiden) er politisk ønsket. Slike verdier kan av og til være omdiskuterte og det er bl.a. derfor tilnærmet umulig å fastsette kostnadene ved «styrings-kriminalitet» objektivt. Kanskje det er mulig å oppnå enighet om verdien av at det er fisk i sjøen. Men hva er kostnadene med at idealet om at prostitusjon ikke finnes ikke nås?

Hvis vi skulle forestille oss at det fantes et marked for slike verdier kunne vi i prinsippet tenke oss at innbyggerne i landet i snitt ville være villig til å betale to kroner for å vite at vi fremdeles har Rotetvibladmose her i landet? Men hvor stor del av denne verdien «går tapt» dersom en utbygger skader denne mosen på et byggefelt? Det er mulig at drosjenæringen ville betale 50 millioner for å vite at det ikke skulle foregå pirattaxivirksomhet, men det er for verdien av å opprettholde et monopol, som antagelig ikke er verdien som vernes.¹¹⁶

Til dels kan straffebestemmelser tilknyttet slike «styringslover» ha høye strafferammer, og uttrykker at det kan dreie seg om alvorlig kriminalitet. Å beregne kostnader for overtredelse av slike lover gir samme mening som på andre områder, og implisitt gjør vi det f.eks. når vi bestemmer omfanget av håndhevingsutgifter og reaksjonsnivå.

Kostnadene ved overtredelse av «styringsbestemmelser» vil i større grad enn ellers være størrelser som må «beslutes», eller som vil måtte fastsettes avhengig av verdisyn. Innenfor rammen av denne redegjørelsen vil det ikke bli gitt noen konkrete (forslag til) estimater for disse kostnadene.

¹¹⁶ Eller er det det...?

Reaksjonskostnader

Justisdepartementet

Justisdepartementet har et hovedansvar for politi, domstol og kriminalomsorg, men har også andre oppgaver¹¹⁷.

55% av departementets aktiviteter antas å referere seg til kriminalitetsbekjempelse¹¹⁸ som igjen

fordeler seg med hhv ca 25 og 30% på hhv. forebyggende og reaktiv innsats. Det gir en kostnad på ca 83 millioner.

Kommisjonen for gjenopptagelse av straffesaker kostet 13 millioner kroner i 2009.

Politi

Politiets samlede årsforbruk er (når sivile oppgaver trukket ut¹¹⁹) kr 10,775 milliarder¹²⁰, eller m.a.o. kr 2 753 pr innbygger >15 år. Spesialenheten for politisaker har et budsjett på 30 millioner kroner.

¹¹⁷ Departementet har ansvar for flyktning- og innvandringspolitikk, bistår resten av statsforvaltningen med juridiske tjenester (lovavdelingen), forvaltning av polarområdene (og annet internasjonalt arbeide) og overordnet ansvar innenfor redning og beredskap. Administrasjon av politiet og domstolene skjer primært ved Domstoladministrasjonen og Politidirektoratet.

¹¹⁸ Basert på hvordan departementets regnskapskostnader (jfr Prop. 1 S 2010-2011 fra Justisdepartementet side 23 flgr.) fordeler seg på de enkelte kapitler, og det forutsettes at departementets interne utgifter proporsjonalt nogenlunde tilsvare dette. Etter dette fordeler utgiftene seg omtrent 25–30–45 på kriminalitetsforbyggende, reaktive, og ikke kriminalitetsrelaterte kostnader. Departementets totale budsjett på 277,5 millioner avrundes ned til 275 millioner (idet det antas at noen av inntektene kan tilskrives politi).

¹¹⁹ Politiet har noen gjøremål som ikke dreier seg om kriminalitetsbekjempelse, som det er naturlig å trekke ut. Det varierer en del hvordan disse oppgavene er organisert rundt i landet, og også i hvilken grad de utøves av politiet eller av andre organer. Eksempelvis oppgaver ifm generell samfunnsikkerhet, tvangsfullbyrdelse av sivile krav, utlendingsforvaltning (asylsaker), passutstedelse, forskjellige bevilningsordninger, utstedelse av politiattest (straffeattest), våpenkort, tilsyn med vaktvirksomhet, m.m. I Oslo politidistrikt består forvaltningsavdelingen av 3,4% av alle distriktets ansatte, og vi setter at 3,5% av politiets bevilgning går til slike oppgaver.

¹²⁰ Jfr. i den årlige Prop. 1 S (før 2010 kalt St.prp nr 1 (Stortingsproposisjon nr 1)
 Post 440 Politidirektoratet – politi- og lensmannsetaten kr 9 024 394 000 – 3,5% = kr 8 708 540 000
 Post 441 Oslo politidistrikt kr 1 780 438 000 0 – 3,5% = kr 1 718 123 000
 Post 442 Politi høgskolen kr 347 849 000
 kr 10 774 512 000

Grønskommisæren medregnes ikke.

Politikostnader ifm hhv forebygging og etterforskning og irtteføring er ikke skilt i tilsvarende budsjettposter, og vi kan heller ikke stille et skarp skille mellom politiets forebyggende og reaktive oppgaver. En operativ politimann kan utføre ordinær ordenstjeneste (forebyggende) for så med ett å være midt oppe i innledende etterforskning av en konkret hendelse (reaktivt). Etter en konkret gjennomgang av fordeling av ansatte ved forskjellige avsnitt ved Oslo politidistrikt setter vi at politiet fordeler sine ressurser nogenlunde likt på disse to funksjoner.¹²¹ Inkludert Spesialenheten benyttes 5,417 milliarder politikroner i forbindelse med reaktivt arbeide.

Høyere påtalemyndighet

Regnskapstallene for statsadvokatene og Riksadvokatembedet er på 126,4 millioner og den militære påtalemyndighet kr 5,6 millioner – til sammen 132 millioner. Påtalemyndigheten i politiet er ikke skilt ut budsjettmessig, og er inkludert i kostnadene til politi, jfr foran.

Tolletaten

Toll- og avgiftsetaten har til hovedformål å forhindre ulovlig innførsel av varer og/eller at varer ikke deklarerer riktig ved import. Etaten foretok 47 000 beslag i 2009.¹²² Tolletaten utfører også oppgaver som må sies å være av forvaltningsmessig karakter, men av tolletatens samlede budsjett kan 1,150 milliard regnes å være for å hindre kriminalitet.¹²³

¹²¹ Tilsvarende tall over fordeling av personell på forskjellige oppgaver internt er ikke tilgjengelig for de øvrige 26 politidistrikter uten en nærmere undersøkelse. Det ligger her en forutsetning om at Oslo-tallene stemmer nogenlunde med forholdene i resten av landet.

¹²² http://www.toll.no/templates_TAD/Article.aspx?id=194456&epslanguage=no (lest 13. august 2010)

¹²³ Tolletaten publiserte t.o.m. 2008 en fordeling av bruk av årsverk på hovedområder, sist i årsrapporten for 2008, side 19. Etter henvendelse er 2009-tallene opplyst å være 825 årsverk til å hindre ulovlig inn-/utførsel, og kontrollaktiviteter, mens 109 årsverk går til innkrevingskontroll (typisk bilavgifter). (814 årsverk går til administrasjon mv og fravær, som må regnes å fordele seg forholdsmessig på de to områdene, og derfor ikke påvirker beregningen.) Denne fordelingen er antagelig den beste til å uttrykke hvilken andel av tolletatens budsjett som gjelder kriminalitetsbekjempelse, og gir at 88,3% av de 1,3 milliardene dreier seg om å bekjempe straffbare overtredelser av toll- og avgiftslovgivningen.

Domstoler

Høyesterett, lagmannsretter og tingretter kostet 1,611 milliarder kroner i 2009¹²⁴. Ca 35% av kostnadene relaterer seg til straffesaker¹²⁵, og det gir en kostnad på 564 millioner kroner.

Domstoladministrasjonen kostet 68,6 millioner kroner i 2009, hvorav snaut 29%, eller 20 millioner kroner, antas å være forårsaket av straffesakene¹²⁶.

Vi setter at 584 millioner av domstolskostnader er forårsaket av straffesaker.

Kriminalomsorgen

Kriminalomsorgens står oppført med 3,287 milliarder i utgifter for 2009¹²⁷.

Skatteetaten

Skatteetaten kostet 4,287 milliarder i 2009¹²⁸. I Stortingsmelding nr 23 (1992-93) la man til grunn at 15% av budsjettet til Skattedirektoratet gjaldt kriminalitetsbekjempelse, og dersom dette fremdeles legges til grunn tilsvare det at 624 millioner av dagens budsjett skulle gjelde dette. Også i den meldingen er det lagt minimumsanslag til grunn, men det er i liten grad redegjort for resonnementer/bakgrunnsmateriale. I virkeligheten blir det nokså skjønnsmessig i hvilken grad/i hvilket omfang skatteetatens arbeide

¹²⁴ Prop. 1 S 2010-2011 fra Justisdepartementet, side 23. Inntekter er ikke hensyntatt, fordi disse forutsetter å relaterer seg til rettsgebyrer i sivile saker.

¹²⁵ Basert på informasjon mottatt fra Domstolsadministrasjonen v/Ivar Arnstad 1. desember 2010. Det blir opplyst at ca a av arbeidstiden i 1. instans og 43% i 2. instans brukes til straffesaker. I hht. forholdet mellom kostnadene til hhv. 1. instans (ca 84%) og 2. instans (ca 16%) antas at ca 35% av arbeidstiden/kostnadene gjelder straffesaker. Dette er for øvrig en reduksjon i anslaget i forhold til Stortingsmelding nr 23 (1992-93) hvor domstolsutgiftene ble fordelt 50/50 på straffe- og sivile saker.

¹²⁶ Når det inkluderes i fordelingsnøkkelen at 347 millioner kroner brukes til jordskiftedomstoler og forliksråd.

¹²⁷ Prop. 1 S 2010-2011 fra Justisdepartementet, side 23 og 25.

¹²⁸ I hht etatens «Årsrapporten 2009», side 17.

betegnes som kriminalitetsbekjempelse. Avdekkede straffbare forhold vil for øvrig oftest løses ved at forholdet ikke politianmeldes, men i stedet ilegges sanksjoner etter etatens eget regelverk¹²⁹. På forespørsel anslår etaten at ca 705,5 millioner kroner av etatens kostnader refererte seg til kriminalitetsbekjempelse i 2009,¹³⁰ som som konklusjon kan avrundes til 700 millioner.

Andre offentlige etater?

En del offentlige etater har oppgaver med grenseland mot kriminalitetsbekjempelse. I 1991 ble en del av disse inkludert i regnestykket i Stortingsmelding nr 23 (1992-93), jfr Vedlegg 6. Blant annet er kystvakten tatt med et tresifret million-tall. Dette kan være diskutabelt. Kystvakten er opprettet for å håndheve nasjonal suverenitet, og selv om en bivirkning er at også miljøkriminalitet blir avdekket, så er det et spørsmål om kostnadene kan sies å være forårsaket av kriminalitet. De blir ikke inkludert her. Det blir heller ikke utgifter ved Riksrevisjonen, Kredittilsynet, Arbeidstilsynet, Klima- og forurensningsdirektoratet, Direktoratet for naturforvaltning, og noen øvrige etater som ble tatt med i regnestykket i 1991. Når det er sagt: Disse enhetene har også kostnader direkte rettet mot kriminalitet, f.eks kontrollavdelingen i NAV. Innenfor rammene for denne fremstillingen har det allikevel ikke vært mulig å gå inn i denne materien.

Forsvarere mv

Utgifter til forsvarere i straffesaker er en del av kap 466, som imidlertid også omfatter tolkeutgifter, bistandadvokat, sakkyndige og noen andre spesielle utgifter. Alt gjelder straffesaker, og posten er på kr 806 millioner kroner i 2009¹³¹.

¹²⁹ Såkalt «straffeskatt», som ikke følger grunnlovens regler om straff.

¹³⁰ Anslag fra underdirektør Terje Nordli, Skatt Øst, basert på informasjon hentet ut fra etatens tidsregistreringssystem.

¹³¹ Prop. 1 S 2010-2011 fra Justisdepartementet, side 24.

Gjerningsmannen

Hver dag i 2009 var 3 526 personer innsatt i fengsel¹³². Hvis vi setter at disse i stedet for å ha sittet i fengsel hadde hatt en årsinntekt på kr 200 000, så ville det tilsvare et tap for *gjerningsmennene* på 705 millioner kroner. Denne fremstillingen avgrenses slik at økonomiske virkninger for gjerningsmannen ikke omhandles, jfr også side 37 om tyveri som verdioverføring.

¹³² Kriminalomsorgens årsstatistikk 2009 side 4. Antall fengselsdøgn (i og utenfor fengsel, dvs inkludert ca 6% som til enhver tid var på institusjon/sykehus mv) var 1 286 986, dvs 3 526 personer daglig. Noen av disse kan samtidig være i inntektsgivende arbeide (soning i frihet under elektronisk kontroll), men det er på den annen side også mange som er frihetsberøvet i politiarrest (altså i tillegg til de som soner i fengsel).

Del **3** **Undersøkelse** **Hva koster tyverier?**

Hva koster tyverikriminaliteten?

Legge én brikke i puslespillet

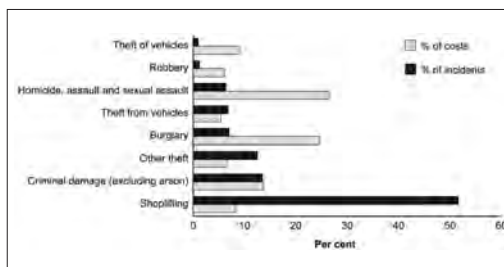
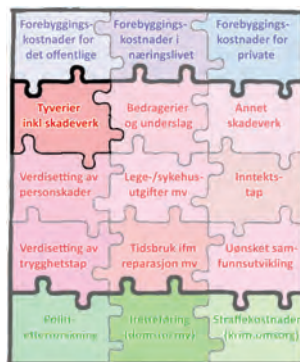
I modellen på side 31 er kriminalitetens kostnader satt opp som et regnestykke med en rekke faktorer. Hva som er *innholdet* i de enkelte faktorene er

spørsmålet. Vi kan se for oss modellen som et puslespill for barn, hvor vi ser omrisset av de enkelte bitene, men ikke vet hvordan brikkene ser ut. Én av disse brikkene er kostnader ved tyverier, og det er denne brikken i puslespillet vi nå skal forsøke å finne ut hvordan ser ut. Vi vet at denne puslespill-brikken er ganske stor i den forstand at den representerer en stor del av kriminaliteten i antall saker.

Når det gjelder kostnader vet vi imidlertid mindre.

Tanken bak undersøkelsen er at dersom et representativt utvalg av tyverisaker ble undersøkt, så må man kunne si noe generelt på bakgrunn av hva man fant. I politiets registre føres det ikke systematisk informasjon om kostnader i forbindelse med kriminalitet.

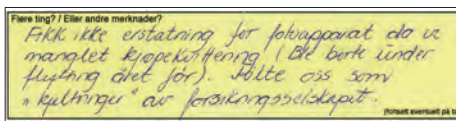
Heller ikke i sakens dokumenter vil dette nødvendigvis fremkomme – faktisk er det vanligst at det ikke gjør det. For å finne ut hva tyveriene har påført de fornærmede i kostnader, er det to kilder som er undersøkt. For det første er selve saksdokumentene (inkludert politiets godsregister) gjennomgått for å se om informasjonen fremkommer i anmeldelser eller avhør eller annen dokumentasjon i selve saken. For det andre er fornær-

GRAF FRA CRIME IN AUSTRALIA SOM VISER BEREGNINGER MHT FORHOLDET MELLOM VOLUMET AV KRIMINALITET (ANTALL SAKER) OG HVILKE KOSTNADER SAKENE PÅFØRTE FOR FORSKJELLIGE TYPER KRIMINALITET.

mede kontaktet for å spørre om hvilke kostnader tyveriet har påført dem. Se om gjennomføring av undersøkelsen på side 91.

Spørsmålet som ønskes besvart kan spissformuleres til «Hvor mye stjeles det for?» inkludert direkte følgeskader av tyveriet (skadeverk). Det vektlegges ikke hvem som bærer utgiftene (fornærmede eller forsikringsselskap). I noen tilfeller vil stjålne gjenstander senere komme til rette, i mer eller mindre uskadet stand. I de sakene hvor dette er kjent (hovedsakelig brukstyveri av motorvogn) er dette vektlagt, slik at kostnadene her vil være verditap og følgeskader.

Definisjon av tyveri

I forhold til denne undersøkelsen er «tyveri» definert som enhver straffesak som er gitt en av statistikkodene i Strasak som hører til hovedstatistikkgruppene simple tyverier, grove tyverier, motorvogntyverier og naskerier, samt statistikkoden for «innbrudd». Vedlegg 2, jfr side 114, viser de aktuelle statistikkodene.

Hvor mange tyverier?

Registrerte tyverier

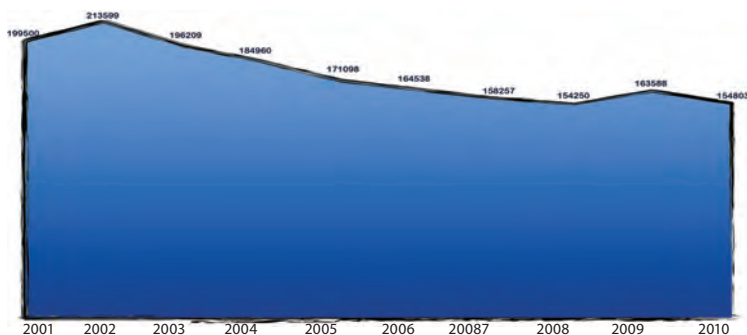
I tabellen nedenfor vises gruppene (jfr definisjonen av tyverier foran) og antall anmeldt til politiet i 2009:

	Antall anmeldelser 2009	Andel av tyve- rianmeldelsene	Antall saker inkludert i undersøkelsen	Andel av sakene i undersøkelsen
Simpelt tyveri	81 177	49,6 %	180	46,6 %
Grovt tyveri	51 161	31,3 %	137	35,5 %
Tyveri motorvogn	13 128	8,0 %	30	7,8 %
Naskeri	14 763	9,0 %	33	8,5 %
«0605» Innbrudd	3 359	2,1 %	6	1,6 %
Sum	163 588	100 %	386	100 %

Det ble registrert 163 588 tyverianmeldelser i Strasak i 2009, noe som utgjør 42,7% av alle registrerte anmeldelser. Tyveriene (inkl innbrudd) utgjør for øvrig 87% av alle vinnings-saker.

Tallene for antall anmeldelser i tabellen ovenfor er basert på JUS065 pr 1. januar 2010. Dette oppfattes ofte som «det offisielle» tallet, men tallet forandrer seg etter hvert som tiden går ettersom sakene blir saksbehandlet hos politiet. I denne prosessen vil noen nye saker komme til og enkelte vil bli slettet, eller henført under andre kriminalitets kategorier.

Utviklingen av politianmeldte tyverier har vært slik de senere år¹³³:

Vi ser at antallet registrerte saker har en nokså bratt nedadgående kurve – brattere enn den økende tendensen til ikke å anmelde skulle tilsi (jfr tabellen nedenfor). Strasaktallene bak grafen ovenfor ser slik ut:

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Innbrudd	4 779	4 953	4 486	3 938	3 665	3 511	3 236	3 358	3 359
Tyverier	89 026	91 725	85 719	82 863	80 166	79 768	75 682	75 809	81 177
Gr. Tyv	68 734	76 203	69 104	64 529	57 421	52 771	53 585	49 350	51 161
M.vogn	21 882	25 820	21 819	19 028	16 405	15 587	13 574	12 965	13 128
Naskeri	15 079	14 898	15 081	14 602	13 441	12 901	12 180	12 768	14 763
Sum	199500	213 599	196 209	184 960	171 098	164 538	158 257	154 250	163588
«Sum» -innbrudd	194 721	208646	191 723	181 022	167 433	161 027	155 021	150892	160229

¹³³ JUS065 pr 1. januar året etter, unntatt 2001-tallene som er pr 1. januar 2003.

Ikke-registrerte tyverier (mørketall)

De to viktigste kildene for kunnskap om hvor mye kriminalitet vi har er politi-tall (registrerte anmeldelser) og spørreundersøkelser. Kriminalitetsofferanalyser forutsetter at det faktisk er noen som føler seg som utsatt for kriminaliteten, noe som ikke er tilfelle for f.eks. narkotika- og vegtrafikk-kriminalitet. For slik kriminalitet blir politi-registrerte saker det vi har. Dette kan gi oss en viss kunnskap, men forteller oss ikke noe om andelen saker som er ukjent for politiet. Også trender mht polititall kan være påvirket av andre faktorer enn utviklingen mht den bakenforliggende reelle kriminaliteten, som f.eks. politiets egen aktivitet på området. For kriminalitet hvor det er en personlig fornærmet vil spørreundersøkelser ha den fordel at informasjonen ikke vil være avhengig av om saken er kjent for politiet, og altså kunne si noe om kriminaliteten inkludert mørketallene.

Internasjonalt er kriminalitetsofferundersøkelser ofte ansett som den beste kilde til kunnskap om hvor mye kriminalitet vi har¹³⁴. Derfor gjennomfører en del land til dels nokså omfattende spørreundersøkelser. I Norge har vi med noen års mellomrom elementer av kriminalitetsofferundersøkelse som en del av undersøkelsen om «levekår».¹³⁵ Interessant nok er det også spurt om hvorvidt de fornærmede har anmeldt forholdene til politiet, noe som skulle kunne fortelle oss direkte hvor store mørketallene er. Helt så enkelt er det imidlertid ikke.

Heller ikke kriminalitetsofferanalyser bringer hele sannheten. Svarene herfra forutsetter at de forespurte representerer alle ofre og at de har kunnskap (og erindring) om hendelsene, og at de svarer sant. I levekårsundersøkelsen er det privatpersoner som er forespurt, og det betyr at vi ikke får inn kunnskap om tyverier hvor den forespurte ikke føler at det er en selv personlig som er fornærmet. Levekårsundersøkelsene omhandler kun befolkningen 16–79 år. Også den resterende befolkning vil imidlertid i noen grad være utsatt for tyverier. Innvandrerbefolkningen og «utsatte

¹³⁴ BBC forteller f.eks. 25. januar 2007 at Home Office anser The British Crime Survey som den beste av de to hovedkildene, jfr http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/6297715.stm (lest 22. november 2010).

¹³⁵ Undersøkelsen er noe overfladisk sammenlignet med undersøkelser i andre land, men i fem av undersøkelsene (1991, 1997, 2001, 2004 og 2007) har ca 3 300 personer 16 år og over svart om utsatthet for tyveri og skadeverk i løpet av det foregående året.

grupper» er underrepresentert i levekårsundersøkelsen¹³⁶, og den omfatter kun mennesker utenfor institusjoner (herunder fengsler).

Det kan være det er samsvar mellom de som ikke svarer på levekårsundersøkelsen og de som ikke anmelder til politiet når de er utsatt for noe straffbart. Det bør i seg selv ikke ha betydning for vurdering av tallene hvis ikke det i tillegg er samsvar mellom disse tilbøyelighetene og det å være utsatt for tyverier. Det kan ikke utelukkes at det kan være tilfelle for enkelte svake grupper. Men i forbindelse med vurdering av kostnader, som er det sentrale her, kan det neppe gjøre stort utslag. Men la oss se på noen tall og beregninger:

		1991	1997	2001	2004	2007
Levekår	I Antall personer som besvarte	3755	3363	3250	3340	3212
	II Antall opplevde tyverier i alt	496	463	¹³⁸ 327	447	336
	III ..dvs % som har opplevd tyverier	13,2%	13,8%	10,1%	13,4%	10,5%
	IV % opplyst at anmeldt til politiet	74%	68%	67%	62%	57%
Private	V Befolkning 16-79 år pr 1. juli (jfr side 75)				3 158'	3 261'
	VI Altså er antall tyverier for levekår-befolkningen (II / I X V)				422'	341'
	VII ..og antall saker i Strasak skulle ca være (VI X IV)				262'	194'
	VIII Saker registrert i Strasak er				181'	155'
	IX Saker registrert i Strasak er – andel for private ¹³⁹				140'	120'
	X ..hvilket gir % saker anmeldt til politiet (IX / VI X 100)				33%	35%
	XI ..eller altså at mørketallene er (% av alle saker) (100 - X)				67%	65%
	XII «Mørketallsfaktor» (Reg. saker X mørketallsfaktor = reelt antall tyverier)				3	2,9
	XIII Antall saker for private i tillegg til levekårbefolkningen ¹⁴⁰				8'	7'
+ Næringsliv	XIV Antall saker i næringslivet unntatt naskerier ¹⁴¹				72'	58'
	XV Antall saker i samfunnet unntatt naskerier i næringslivet				502'	406'
	XVI Saker registrert i Strasak unntatt naskerier i næringslivet ¹⁴²				166'	142
	XVII ..hvilket gir % saker anm. til politiet (unntatt naskerier) (XVI - XV X 100)				33%	35%
	XVIII ..eller altså at mørketallene er (% av alle saker) (100 - XVII)				67%	65%
	XIX «Mørketallsfaktor» (Reg. saker X mørketallsfaktor = reelt antall tyverier)				3	2,9

¹³⁶ Opplyser SSB v/Torbjørn Skardhamar.

¹³⁷ 327 er et lavt tall som er i disharmoni med både den registrerte vinningskriminaliteten og med de tilsvarende tallene for undersøkelsen før og etter (1997 og 2004).

¹³⁸ 75% av de registrerte tallene i Strasak i hht JUS065-tall for tyveri, grovt tyveri, motorvogntyveri og naskeri (innbrudd altså ikke inkludert). De øvrige 25% beregnes å være saker fra næringslivet mv, jfr avsnittet om Fornærmedes tidsbruk på side 70.

¹³⁹ Etter en skjønnsmessig vurdering ca 2% av (i tillegg til) sakene levekårsbefolkningen blir utsatt for, dvs aldersgruppene som faller utenfor, mennesker i institusjoner mv.

¹⁴⁰ I tyveriundersøkelsen viste det seg at 25% av de registrerte sakene var saker fra næringslivet. Av disse 25% (95 saker) gjaldt 32 naskerier. Vi holder naskerier utenfor fordi antallet her er usikkert, mens vi har bedre kilde for totalkostnadene. Det betyr at VI + XII vil være 75% av alle sakene, og at for næringslivs-sakene (inkl foreninger mv) må vi påplusse 2/3 av de resterende 25% (dvs den andelen som ikke er naskerier).

¹⁴¹ 91,67% av VIII, jfr fotnote foran.

I tabellen ser vi at i 2007 oppga 3 212 personer å ha opplevd 336 tyverier. Det betyr at 10,5% har opplevd å bli utsatt for tyveri,¹⁴² og at det skulle være begått til sammen 341 000 tyverier i landet (inkludert mørketallene). Mørketallene skulle vi i teorien kunne lese direkte ut av levekårtallene fordi 43% opplyser at de ikke anmeldte tyveriet til politiet. Men dette stemmer ikke. Hvis dette var riktig skulle det ha vært registrert ca 194 500 tyverianmeldelser i Strasak, men det er faktisk bare registrert 155 000, hvorav 120 000 er andelen for private (se fotnote til tallene i tabellen). De som besvarer, har altså en større tendens til å svare at forholdet er politianmeldt enn det som faktisk er tilfelle.

Vi ser at tallene også ellers kan være inkonsistente og variere i begge retninger. De som ble spurt i levekårsundersøkelsene opplevde ca 22% færre tyverier i 2007 enn i 2004 – en i seg selv forunderlig stor nedgang. Samtidig opplyser færre (5 prosentpoeng) å ha anmeldt tyveriene til politiet. Men ser vi på polititallene så har disse kun blitt redusert med ca 14% (fremdeles en stor nedgang, men ikke 22%), og ut fra dette skulle det være flere som anmelder til politiet, ikke færre, jfr Strasaktallene.

Konklusjon

Basert på 2007-tallene (som nesten tilsvarende 2004-tallene) kan vi anta at 35% av tyveriene anmeldes til politiet, og at mørketallene er på 65%. Vi må altså multiplisere de registrerte sakene med 2,9 for å få antall saker inkludert mørketallene (eksklusive naskerier i næringslivet, jfr fotnote til tabellen).

Hvorfor overdrives «har anmeldt»?

Var ikke forsikret eller egenandel for stor	25%
Politiet kunne ikke gjøre noe, eller ikke bryet verdt	47%
Kjente personen, eller gjorde opp oss imellom	6%
Annen eller ukjent grunn	23%

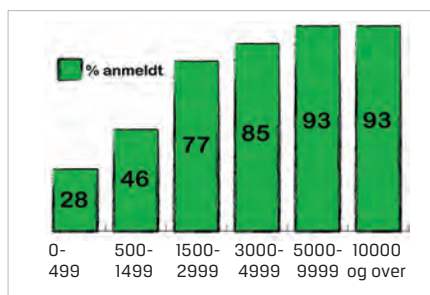
Hvis vi legger til grunn at svarene om tyveriene i seg selv er korrekte så er det reelt 35% som har anmeldt tyveriet til politiet (og ikke 57%). SSB-tallene indikerer altså at en del av de som ikke har anmeldt til politiet allikevel opplyser å ha gjort dette når de blir spurt. Dette kan muligens ha sammenheng med at de som opplyser at de ikke har anmeldt til politiet videre

¹⁴² Dette er ikke helt riktig idet noen vil ha opplevd flere tyverier.

blir spurt om hvorfor tyveriet ikke ble anmeldt. Svarene fordeler seg som i rammen på foregående side. Da jeg selv unnlot å anmeldte tyveriet av bensintanken fra min fritidsbåt så var nok den sannferdige forklaringen at jeg aldri fikk somlet meg til det, til tross for at jeg følte at jeg burde ha gjort det. Jeg ser ikke bort fra at det som var min situasjon ikke er helt uvanlig. En nærliggende tanke er altså at de som svarer, ønsker å fremstå som mer «ansvarlige» enn de føler de har vært, men dette er ikke et svaralternativ SSB angir (bortsett fra gruppen «annen»).

Er mørketall avhengig av kostnadene?

«Offerundersøgelserne» i Danmark viser at jo større verdi det som er stjålet, desto større tendens har de utsatte til å anmelde forholdet til politiet.¹⁴³ Det betyr at vi må regne med at mørketallene blant annet er avhengig av verdien på det som ble stjålet, og at vi ikke kan anta at en undersøkelse om kostnadene i forbindelse med registrerte tyverier (som her) uten videre forteller oss hva kostnadene er ved de ikke-registrerte tyveriene (mørketallene).

Den danske undersøkelsen er interessant fordi den forteller oss mer om akkurat dette, jfr grafen ovenfor. Utsatthet for tyverier er omtrent den samme i Danmark og Norge i perioden 2004–2008:

	2004	2005	2006	2007	2008	
Danmark		13	12	11	12	UTSATTHET FOR TYVERIER (%) I HHT LEVEKÅR OG OFFERUNDERSØGELSERNE
Norge	13			10		

Også når det gjelder tendens til å anmelde til politiet opplyser de spurte i Danmark og Norge omtrent det samme:

¹⁴³ Den svenske undersøkelsen «Utsatthet för brått» (2009) viser på side 30 til en tidligere svensk undersøkelse som også viser at verdien på det som er stjålet er av betydning for anmeldelsesprosenten. F.eks. ble hele 98% av biltyverier meldt til politiet.

	2004	2005	2006	2007	2008	
Danmark		67	65	63	64	TENDENS TIL Å AN- MELDE TYVERIER (%) I HHT LEVEKÅR OG OFFERUNDERSØGELSE
Norge	62			57		

Det er kanskje en litt større tendens til å anmelde i Danmark, hvis vi legger til grunn at tendensen til å overdrive at man har anmeldt ikke er større i Danmark enn i Norge¹⁴⁴. Formålet med denne informasjonsoppstillingen er å kunne si noe om forholdet mellom kostnader for ofrene i de politianmeldte sakene (som er gjenstand for undersøkelsen her) kontra kostnadene i alle mørketallssakene. Se vurdering om dette på side 97.

Særlig om butiktyverier

Butikknaskerier representerer en gruppe som åpenbart forekommer i stort omfang. De fleste butikknaskerier/tyverier vil sannsynligvis ikke bli avdekket på annen måte enn at et svinn vil bli bokført etter vareopptellingen 1. januar.

I en undersøkelse Oslo handelstands forening foretok for året 2009¹⁴⁵ stiller man for øvrig spørsmål ved de lave tallene for butikknaskerier i politiets registre. Det er ca 4 800 butikker i Oslo, og politiets tall viser at disse i snitt har under ett naskeri i året. Undersøkelsen viste at 142 forretninger hadde anmeldt i snitt 8,3 saker til politiet, og basert på dette skulle politiet ha registrert 38 400 anmeldelser i Oslo, dvs ca 34 000 flere enn det faktisk var.

I Ot.prp nr 66 for 2001–02 legger departementet til grunn at «Tyveri og svinn påfører handelsstanden et årlig tap på flere milliarder». I et foredrag 9. mars 2010¹⁴⁶ opplyste sikkerhetsrådgiver Thor Martin Bjerke i HSH (Hovedorganisasjonen for handel og tjenester i Norge som bl.a. organiserer virksomheter innen varehandel) at svinnet i varehandelen generelt var på 1,3% av omsetningen, og at 47,3% av dette (2,1 milliarder kroner) antas å skyldes butiktyverier og 29,5% (1,3 milliarder) skyldes utro ansatte. I

¹⁴⁴ Jfr om mørketall for tyverier på side 86 flgr.

¹⁴⁵ Publisert i «Oslohandel» utgave «Sommer 2010», se <http://files.ohf.no/oh%20sommer%20ferdig.pdf> pr 02.02.2010.

¹⁴⁶ <http://annonser.bt.no/bedrebutikk10/Tor%20Martin%20Bjerke.pdf> pr 02.02.2010.

daglig tale vil nok de fleste betegne dette som at de ansatte «stjeler» fra arbeidsgiver, men juridisk ville nok i alle fall en god del av dette bli regnet som underslag, og inkluderes ikke i resonnementet videre her. Tilsvarende tall for 2009 er publisert av HSH¹⁴⁷ og forteller at vi (også) i 2009 hadde butikktysterier for 2,1 milliarder.

I *Crime in Australia*, side 4, legges til grunn at 1% av butikktysterier blir anmeldt til politiet.

Butikktysterier skiller seg ut ved åpenbart å ha en særlig lav oppdagelsesrisiko, og store mørketall. Som konklusjon legges til grunn at i tillegg til det som avdekkes i politiets tall og levekårsundersøkelsen vil samfunnet årlig bli belastet med 2 milliarder kroner pga butikktysterier.

Konklusjon – «mørketallsfaktoren»

Vi antar etter dette at det reelle antallet tyverier (eksklusive butikktysterier) er 2,9 ganger de registrerte tyverier. Jeg kaller dette for mørketallsfaktoren i beregningene senere i redegjørelsen. De betyr at vi for 2009 kan anta å ha (167 507 x 2,9 ≈) 486 000 tyverier. I tillegg til dette kommer altså tyverier av butikktysterier for 2 milliarder kroner.

Gjennomføring av undersøkelsen

Utvalget

	Utvalg	Utgår	Undersøkte saker	Saker uten info	Saker med info	% saker med info
Oslo	200	10	190	53	137	72,1
N. Buskerud	207	11	196	54	142	72,5
Alle	407	21	386	107	279	72,3

Ca 400 tyveri-saker fra 2008 ble plukket ut tilfeldig . Utvalget ble gjort ved at saker som hadde et saksnummer som endte på 7 i Nordre Buskerud poli-

¹⁴⁷ Hovedorganisasjonen for handel og tjenester i Norge (som har 14 500 medlemsvirksomheter). Tallene er hentet fra rapporten «The Global Retail Theft Barometer 2009» av prof. Bamfield, Joshua v/»Retail Research» (omtalt i The Economist 23. oktober 2010 s. 73).

tidistrikt (207 saker) og tilsvarende som endte på 77 ved Oslo politidistrikt (200 saker) ble valgt ut.

I politiets godsregister var 385 stjålne gjenstander registrert. I tillegg ble 497 gjenstander og beskrevne skader som var omhandlet i anmeldelsene eller andre dokumenter i sakene registrert etter en gjennomgang av sakene. Ytterligere 46 gjenstander/skader ble notert etter svar fra de fornærmede. I de sakene som ble tatt med i undersøkelsen (jfr neste avsnitt) ble 467 gjenstander/skader i Oslo-sakene og 436 gjenstander/skader i Nordre Buskerud-sakene kjent.

21 saker ble etter en konkret vurdering fjernet fra utvalget etter den første gjennomgangen. Disse sakene som ble fjernet gjelder hovedsakelig to kategorier: 9 av sakene gjaldt tyveri begått i utlandet og faller derfor utenfor norsk kriminalstatistikk¹⁴⁸. 9 øvrige saker gjaldt ikke tyverier, men hhv mistet kjennemerke på bil¹⁴⁹ og gjenstander som det i ettertid viste seg at var mistet eller forbyttet og ikke stjålet. Ytterligere 2 saker ble tatt ut av utvalget fordi det etter en konkret vurdering fremstod som overveiende sannsynlig at de angivelige tyveriene i virkeligheten var fingert, og 1 sak var åpenbart feilkodet i Strasak. Disse 21 sakene gjaldt 10 fra Oslo og 11 fra Nordre Buskerud.

Når det etter en konkret gjennomgang viser seg at en del av den registrerte kriminaliteten ikke hører hjemme i kriminalstatistikken reiser det et spørsmål om man tilsvarende bør nedjustere tallet for de registrerte tyveriene til et estimert (lavere) tall for dette. Antagelig er dette ikke en riktig problemstilling for de 9 utenlandske sakene fordi vi får presumere at disse går opp i opp med tilsvarende saker som utlendinger har anmeldt i hjemlandet. De 5 sakene som gjelder mistet kjennemerke på bil var en særpraksis i Nordre Buskerud som opplyses at skal være opphørt. Den åpenbart feilkodede saken kan presumeres å gå opp i opp med en tilsvarende tyverisak som er feilkodet til noe annet. Reelt gjennstår problemstillingen for de 2 sakene som fremstår

¹⁴⁸ Det viser seg altså at politistatistikken har en viss overregistrering av saker, eller «det motsatte av mørketall» om man vil. På den annen side vil det formentlig motsvarende være utlendinger i Norge som blir utsatt for ikke-registrerte tyverier her i landet.

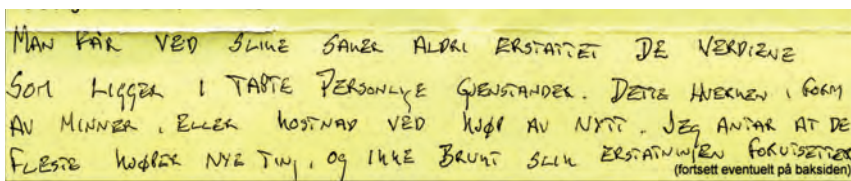
¹⁴⁹ 5 saker – Nordre Buskerud hadde hatt som praksis å registrere dette som tyveri angivelig fordi «forsikringsselskapet krevde det». Praksisen skal nå være endret.

som falske anmeldelser og de 4 hvor det viste seg at gjenstandene ikke var stjålet, men mistet. Vi snakker i så fall om en nedjustering på ca 1,5% av den registrerte tyveri-kriminaliteten. For hovedkonklusjoner i denne undersøkelsen vil vi imidlertid hovedsakelig forholde oss til den reelle kriminaliteten (inkludert «mørketallene») basert på svar i SSB's levekårundersøkelser.

Verdifastsettelse

Av de 407 sakene var det altså 386 igjen etter at 21 saker var tatt ut. Av disse 386 sakene ble informasjonen fremskaffet i 279 av sakene (72%) mens det i 107 saker ikke er tilstrekkelig informasjon. Informasjonskilden for verdifastsettelse har hovedsakelig vært informasjon fra fornærmede i selve anmeldelsen (evt via forsikringsselskap) eller innmelding i undersøkelsen.

Når informasjon først foreligger, vil det i mange tilfeller være enkelt å fastslå verdien på de stjålne gjenstander. Det som stjeles er f.eks. ofte nokså nye gjenstander slik at vi bl.a. i praksis ofte slipper å ta stilling til spørsmålet som f.eks. om man skal benytte opprinnelig innkjøpspris, dagens bruktverdi, nytterverdi for eier, gjenanskaffelsesverdi eller et annet prinsipp. Men i noen tilfeller er det ikke så enkelt. I denne undersøkelsen har jeg som hovedregel valgt å benytte anskaffelsesverdi for (relativt) nye gjenstander.

MAN FÅR VED SLIKE SAKER ALDRI ERSTATET DE VERDIENE
SOM LIGGER I TAPTE PERSONLIGE GJENSTANDER. DETTE HVERKEN I FORM
AV MINNER, ELLER KOSTNAD VED KJØP AV NYTT. JEG ANTAR AT DE
FLESTE KJØPER NYE TING, OG IKKE BRUKT SLIK ERSTATNINGEN FORVISETTER
(forsett eventuelt på baksiden)

Dersom fornærmede opplyser kostnader med gjenanskaffelse, som ikke tilfører fornærmede noen reell standardhevning, er denne verdien benyttet. Som hovedregel er gebyr for gjenanskaffelse av førerkort (duplikat) medtatt, men i noen tilfeller har fornærmede oppgitt flere ting samlet, og da er sannsynligvis kostnaden ikke medtatt. Gebyr for gjenanskaffelse av kredittkort er ikke medtatt (hvis det ikke er oppgitt av fornærmede).

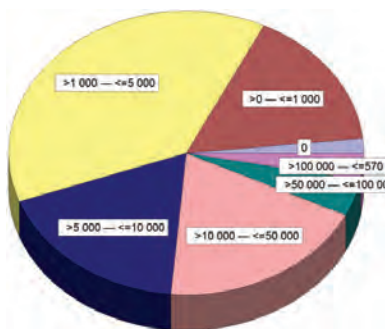
Følgeskader er generelt ikke medtatt, men i de tilfellene hvor det opplyses et beløp som stjålet kredittkort er misbrukt for i umiddelbar tilknytning til tyveriet er dette beløpet medregnet¹⁵⁰. I de fleste tilfeller er slikt ikke oppgitt. I 72 tilfeller har det kun manglet verdifastssettelse for én enkelt gjenstand, samtidig som denne gjenstanden er en forholdsvis kjent varetype. I disse tilfellene er gjenstandene verdifastsatt sjablonmessig. Etter dette er f.eks. en del bærbare PC'er satt til verdi kr 4 000, en del mobiltelefoner gitt verdi kr 2 000, digitalkameraer kr 1 000 og sigarettpakker kr 70. I 29 tilfeller er kjente merkevarer verdifastsatt på bakgrunn av informasjon fra andre (som har fått stjålet samme gjenstand) eller fra prislistene. I en del tilfeller har gjenstander blitt verdisatt til null.

Prinsipper for verdifastssettelse kan reise mange spørsmål, og dette er ikke omhandlet utfyllende her. De prinsippene som velges, vil alltid kunne diskuteres, og de vil ha følger for de endelige konklusjonene.

Kostnader i 279 saker

I alt har vi altså fått relevant informasjon i 279 tyveri-saker. I disse 279 sakene er det avdekket kostnader med noe under fem millioner kroner. De gjennomsnittlige kostnadene med tap av gjenstander og skadeverk var så vidt over kr 17 500 pr sak. De fleste vil imidlertid oppleve mindre kostnader – medianen var kr 4 100. Det skyldes at de virkelig «store» tyveriene er

sjeldnere, men de gir naturligvis større utslag på gjennomsnittet. Dette innebærer for øvrig at det er grunn til å anta at de reelle gjennomsnittskostnadene vil øke dersom utvalget av undersøkte saker økes, fordi de få virkelig store sakene da også vil inkluderes. Det er ingen million-tyverier blant de nå undersøkte sakene, men de finnes jo. Blant de her undersøkte sakene er

¹⁵⁰ Formelt juridisk er dette et nytt selvstendig bedrageri-forhold, som ikke er et tyveri.

det på den éne siden av skalaen fem saker helt uten kostnader, mens saken med største kostnader gjelder kr 570 000.

Kostnadene i sakene fordeler seg slik:

Kostnader: (1000 kr)	0	> 0– ≤1	> 1– ≤5	> 5– ≤10	>10 – ≤50	>50– ≤100	>100– 570	0 – 570
Antall:	5	45	105	51	53	12	8	279

	Saker m/info	Totale kostnader	Snitt kost- nader	Median kostnader	Tabellen til venstre viser kostnadene ved tyveriene i hvv Oslo og Nordre Buskerud politidistrikt.
Oslo	137	2065676	15078	3998	
N. Buskerud	142	2826155	19903	5300	
Alle	279	4891831	17533	4100	

Totale kostnader i Norge

Så er spørsmålet i hvilken grad vi kan bruke materialet fra undersøkelsen til å si noe om hvor mye tyveriene koster i Norge. I utgangspunktet kan vi tenke oss at vi kan projisere funnene fra undersøkelsen ut over Norges befolkning; Vi multipliserer antall personer i undersøkelsen så vi får landets befolkning.

Usikkerhetsfaktorer

Helt så enkelt er det nok ikke. Det er flere usikkerhetsfaktorer vi må vurdere, f.eks:

- Er 279 saker et stort nok utvalg?
- Er sakene fra Oslo og Nordre Buskerud representative for Norge?
- Er kostnadene riktig avdekket?
- Er kostnadene like stor for ikke-anmelde saker som for anmeldte?

La oss se litt på disse mulige problemene:

Er 279 saker med informasjon stort nok utvalg?

Vi har 386 saker med i utvalget for undersøkelsen, og har fått kunnskap om kostnader i 279 (72%). 279 saker er et lite utvalg, men det er på den annen

side en relativt stor andel i utvalget hvor vi har data. I forhold til det reelle antall tyverier i løpet av et år vil man utvilsomt miste enkelte større saker. Til illustrasjon: Hvis vi tar den gjennomsnittlige tapsverdien for den første halvparten (basert på saksnummeret i Strasak) av saken i utvalget og sammenligner med den andre halvparten får vi hhv kr 15 269 og kr 19 537. Altså: Hvis vi bare hadde hatt 140 saker, så synes «usikkerheten» å være pluss/minus 25%. Allerede ved 279 saker vil denne usikkerheten være mindre, kanskje rundt 12-13%, men altså markert til stede. Når vi sammenligner med profilen på kostnadsnivået i «Offerundersøgelserne» (jfr ovenfor) kan det for øvrig se ut til at de store sakene er noe underrepresentert i undersøkelsen her.

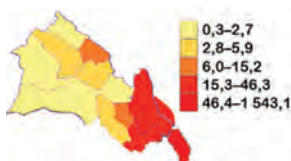
Er sakene fra Oslo og Nordre Buskerud representative for Norge?

«Både ut fra levekårsundersøkelsene og anmeldelsesstatistikker vet vi at det er en tydelig sammenheng mellom omfanget av tyverier og hvor tett folk bor. Det er i de mest befolkede kommunene og de største tettstedene at flest vinningslovbrudd begås – og det er de som bor i disse kommunene som er mest utsatt»¹⁵¹ Norge har en befolkningstetthet på ca 12,65 pr km². Undersøkelsen

omfatter landets tettest befolkede kommune, Oslo, med en befolkningstetthet på 1300 pr km² og de 13 kommunene¹⁵² i Nordre Buskerud politidistrikt med en samlet tetthet på ca 5,75 pr km².

Oslo-sakene i undersøkelsen hadde en median-kostnad som var 1 300 kroner mindre enn i Nordre Buskerud, snittet var snaut 5 000 mindre – vurdert på begge måter snaut 25% lavere kostnader i Oslo.

Dersom det er befolkningstettheten som er faktoren som avgjør, ikke bare tyverier i volum, men også hvor alvorlige tyveriene er, ser det ut til at det særlig er antallet mindre alvorlige tyveriene som øker med høyere befolk-

KART FRA SSB SOM ILLUSTRERER BEFOLKNINGSTETTHETEN ANTALL/KM² I DE KOMMUNENE UNDERSØKELSEN OMFAFTER.

¹⁵¹ Fra «Mindre utsatt – men hvem utsettes hvor», Samfunnsspeilet 5-6/2010, side 80.

¹⁵² Ringerike, Hole, Flå, Nes, Gol, Hemsedal, Ål, Hol, Sigdal, Krødsherad, Modum, Nore og Uvdal, samt Jevnaker fra Oppland fylke.

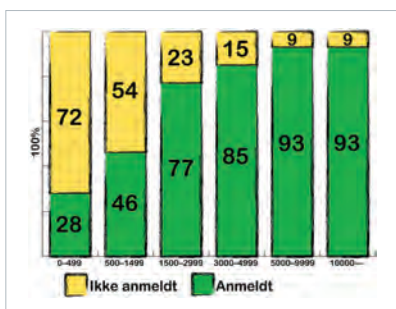
ning. I så fall vil Oslo-tallene gi litt lavere verdier for kostnader, og Nordre Buskerud-sakene litt høyere verdier enn landsnittet.

Er kostnadene riktig avdekket?

Noen av svarene fra de fornærmede etterlot et spørsmål om hvorvidt alle forespurte hadde forstått at kostnader skulle medregnes også når forsikring hadde dekket disse. Utover dette gjelder naturligvis de vanlige forbeholdene mht publikumsundersøkelser.

Er kostnadene like stor for ikke-anmelde saker som for anmeldte?

På side 89 diskuteres om tendensen til å anmelde er avhengig av verdien av det som ble stjålet, og det konkluderes med at så er tilfelle, jfr den danske undersøkelsen «Offerundersøgelserne». I den danske undersøkelsen opplyser de som har vært utsatt for tyverier om de har anmeldt forholdet til politiet, og svarer slik som i grafen til høyre. Vi ser at når det er stjålet for mellom 0 og 499 kroner, så anmelder 28% til politiet, men dette stiger til at 93% anmelder fra tyverier for 5000 kroner og oppover.

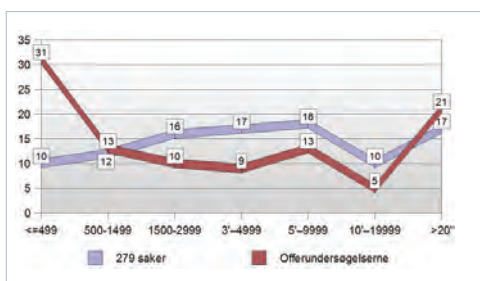
Ut fra dette skulle vi kunne si noe om kostnadene med mørketalls sakene, men dessverre vet vi at opplysninger om hvorvidt tyveriet er politianmeldt har en tendens til å være overdrevet, jfr side 86 flgr foran. Hvis vi forutsetter at de danske funnene også gjelder for norske forhold, og sammenligner med funnene i vår undersøkelse, ser vi at:

Kostnader:	<499	500-1499	1500-2999	3000-4999	5000-9999	10'-19999	>20000	0 - 570000
Antall anm:	27	34	44	48	50	28	48	279
%-andel av 279	10%	12%	16%	17%	18%	10%	17%	100%

Til sammenligning fordelte kostnadene seg slik i den danske undersøkelsen¹⁵⁴.

%-andel i «Offerunders.»	31%	13%	10%	9%	13%	5%	21%	100%
--------------------------	-----	-----	-----	----	-----	----	-----	------

Forklaringen på forskjellen i de to siste radene er at den danske undersøkelsen formidler funn fra en spørreundersøkelse (alle saker, inkludert mørketall), mens undersøkelsen her kun analyserer data i saker som er anmeldt til politiet.

Grafisk kan vi fremstille forskjellen på de to forrige radene i tabellen til venstre.

Den danske undersøkelsen forteller også hvor mange som sier at de har anmeldt til politiet:

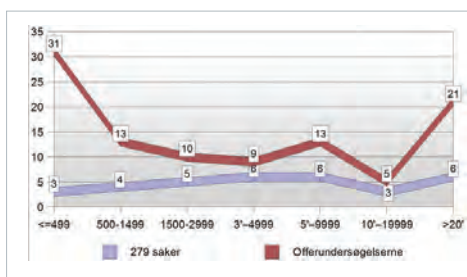
% anmeldt i «Offerundersøkelsen.»	28%	46%	77%	85%	93%	93%	66%
-----------------------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Men vi vet, jfr side 60 flgr foran, at vi nesten kan halvere den reelle anmeldelsesprosenten. Spørsmålet er hvordan dette fordeler seg i forhold til kostnadsnivå for tilfellet. Det er allerede «erkjent» av de spurte at man oftere ikke anmelder for de lave kostnadsnivåene, og det er ikke nødvendigvis slik at de incitamentene som gjør at det overdrives at man har anmeldt skulle være relatert til kostnadsnivået, men det kan være det. Det er faktisk flere som anmelder ved høyt kostnadsnivå, og det kan bety at «overdrivelsesandelen» kan være mindre, fordi det ikke er så stor behov for å overdrive (man har jo faktisk anmeldt). Eller for å si det på en annen måte: Det er ikke så mange saker igjen å overdrive med. På den annen side kan de få ikke-anmeldende

¹⁵³ Det er her ikke tatt hensyn til den danske kronens lave verdi i forhold til den norske på dette tidspunktet, fordi dette i liten grad samsvarer med kjøpekraften, jfr. f.eks. The Economist's «Bic Mac-indeks», og derfor ikke er særlig relevant.

som er igjen kanskje synes det er ekstra lite flatterende at man ikke har anmeldt når sakene er alvorligere, og derfor få enda større behov for å uttrykke at man har anmeldt selv når det er i strid med realiteten.

Hvis vi tar utgangspunkt i kurven på høyere side og bygger inn i denne at de anmeldte 279 sakene representerer ca 1/3 av alle saker inkludert mørketall, og uttrykker dette ved proporsjonalt å redusere verdiene i kurven som representerer disse sakene tilsvarende. Avstanden mellom kurvene uttrykker i så fall mørketallene,¹⁵⁴ som etter dette ser ut til å utgjøre rundt det samme som de registrerte sakene (altså ca 100%) i kostnadsområdet 1 500 — 20 000 kroner, mens det er vesentlig mer i småsakene og, merkelig nok, tilsynelatende også i de «store» sakene. Tallmaterialet er i minste laget når det gjelder de 279 sakene, og vi skal ikke overfortolke det siste.

Konklusjon — mørketall i forhold til kostnadsnivå

Antagelig er det slik at mørketallene er forskjellige i forhold til kostnadene tyveriet har medført, og at mørketallene er særlig store for de mer bagatellmessige sakene. Basert på diskusjonen ovenfor vil følgende anslag kunne være nogenlunde riktig:

Kostnader:	<499	500-1499	1500-2999	3000-4999	5000-9999	10'-19999	>20000	0 - 570000
Estimert faktisk anmeldt (%):	10%	33%	40%	45%	50%	50%	50%	35%

¹⁵⁴ Det kan se ut som et paradoks at man i denne øvelsen skyver kurven ned proporsjonalt likt for de forskjellige kostnadsgruppene. Tilsynelatende indikerer vi da at mørketallene fordeler seg likt for disse, for deretter å bevise det motsatte i den samme øvelsen. Når vi reduserer *hele* kurven som representerer politisakene med b, så er det for å vekte den likt med «Offerundersøgelserne» (hvor alle saker inkludert mørketall er med). Idet vi reduserer hele kurven er det fordi vi ikke kjenner til forhold som skulle tilsi noe annet, jfr diskusjonen. Denne forutsetningen vet vi ikke om er riktig, selv om det endelige estimatet intuitivt kan se nokså sannsynlig ut.

Kostnader ved tyveriene i Norge

I vår undersøkelse har vi følgende gjennomsnittskostnader:

Kostnader:	#499	500-1499	1500-2999	3000-4999	5000-9999	10'-19999	>20000	0 - 570000
Snitt kostn:	145	957	2126	3849	7434	14069	79406	17533

og disse 279 sakene fordelte seg slik

%-andel av 279	10%	12%	16%	17%	18%	10%	17%	100%
----------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

og hadde totalt følgende kostnader:

Kostnader 279	3 909	32 535	93 564	184 728	371 677	393 920	3 811 498	4 891 831
---------------	-------	--------	--------	---------	---------	---------	-----------	-----------

I 2009 var det registrert 167 507 anmeldelser for innbrudd/tyveri i Norge. Hvis vi tar utgangspunkt i den innbyrdes fordelingen rett ovenfor betyr det at vi har antall registrerte saker i Norge:

Antall anm.	16 751	20 101	26 801	28 476	30 151	16 751	28 476	167 507
-------------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	---------

Og det gir følgende totale kostnader i de registrerte sakene (hele tusen):

Kostnader tot. i reg. saker	567'	19 236'	56 979'	109 604'	224 143'	235 670'	2 261 165'	2 907 364'
-----------------------------	------	---------	---------	----------	----------	----------	------------	------------

dvs rundt 2,9 milliarder kroner.

Ovenfor kom vi frem til at disse anmeldelsene representerte av den reelle kriminaliteten:

Anmeldt (%):	10%	33%	40%	45%	50%	50%	50%	35%
--------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

og det betyr at kostnadene i alle tyverier (inkludert mørketall) vil være (millioner):

Kostnader tot. i alle saker	5,7''	58,3''	142,4''	243,6''	448,3''	471,3''	4 522,3''	5 891,9''
-----------------------------	-------	--------	---------	---------	---------	---------	-----------	-----------

dvs rundt 5,9 milliarder kroner.

I tillegg til dette kommer 2 milliarder i butikktyverier, jfr side 90. Konklusjonen blir at innbrudd og tyverier koster det norske samfunnet ca 7,9 milliarder kroner i tap og kostnader ved skadeverk forbundet med tyveriene. Det blir ca 2 350 kroner i årlig tap pr borger 16-79 år.

Verdien av tid brukt i forbindelse med tyveriet

I tillegg til kostnader ble de fornærmede også spurt om hvor mye tid de har måttet benytte på tyveriet i ettertid, f.eks. til opprydningsarbeide og kommunikasjon med politiet og forsikringsselskap.

I 145 saker har fornærmede gitt opplysninger om til sammen å ha måttet

benytte 1 215,5 timer på tyveriet i ettertid. Det betyr et tyveri i gjennomsnitt påfører 8,38 timer dvs 8 timer og 23 minutter i etterfølgende arbeide for fornærmede.

Hvis vi skal si noe om tidsbruken i alle sakene, bør vi igjen bryte ned dette på tidsbruk relatert til kostnadsnivået, og beregne ut fra dette. Vi ser nemlig i vår undersøkelse at tidsbruken øker når tyveriet blir mer alvorlig:

Kostnader:	≤499	500-1499	1500-2999	3000-4999	5000-9999	10'-19999	>20000	0 - 570000
Antall m/info:	10	18	20	24	32	15	26	145
Snitt timer:	3,25	4,81	4,65	4,96	8,42	13,87	15,65	8,38

Det forhold at tidsbruken er synkende fra andre til tredje gruppe indikerer at tallmaterialet er lite, siden vi får slike «svingninger». På den annen side er tendensen over hele linjen helt klar. Slik som for de direkte kostnadene projiserer vi nå funnene fra de 145 sakene på alle 167 507 registrerte saker, slik at vi får tidsbruk for disse:

Kostnader:	#499	500-1499	1500-2999	3000-4999	5000-9999	10'-19999	>20000	0 - 570000
Total timer reg. saker:	37545	100019	107436	137517	311263	240344	470059	1404183

dvs 739 årsverk¹⁵⁵.

Når vi, igjen, tar med mørketallene, som vi har beregnet til å være:

Anmeldt (%):	10%	33%	40%	45%	50%	50%	50%	35%
--------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

¹⁵⁵ Jfr side 107.

så betyr det at den samlede tidsbruken er (1000 timer):

Total timer alle saker:	375450	303088	268590	305593	622526	480688	940118	3296053
-------------------------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	---------

dvs 1 735 årsverk. Basert på verdien til en gjennomsnittlig årslønn¹⁵⁶ tilsvarer dette et verditap på 762 millioner kroner.

Eller uttrykt på en annen måte: Vi forutsetter at de fornærmede heller ville ha benyttet tiden til ordinært inntektsgivende arbeide, dersom dette hadde vært et alternativt valg. Vi kan da si at de fornærmedes betalingsvilighet er vært slik at de ville ha valgt å betale minst ca 750 millioner kroner for å kunne disponere de 3 296 053 timene på en annen måte.

Personlig verdi

De fornærmede ble bedt om å opplyse hvorvidt stjålne gjenstander hadde «personlig verdi» («...stor praktisk betydning for deg, eller personlig verdi (f.eks. arvede gjenstander)..»). Det viser seg at dette feltet er avkrysset i langt større omfang enn det som synes naturlig å forvente og for mange gjenstander som nokså åpenbart må falle utenfor det som var tiltenkt. Dette kan kanskje indikere at et tyveri fører til sterke reaksjoner og følelser. Men jeg legger til grunn at instruksjonen til de forespurte her har vært for dårlig, og at svarene som er gitt ikke gir grunnlag for nærmere analyse.

Sammenligning med andre kilder

Boliginnbrudd

I undersøkelsen ovenfor er det til sammen 39 saker som gjelder tyverier/grove tyverier fra bolig, hytte o.l., og disse har i snitt oppgitt utgifter på kr 34 300.

I *Crime in Australia* opplyses det at av Australia's innbrudd i 2001 var ca 82% innbrudd i private boliger. Basert på en del forskjellige undersøkelser,

¹⁵⁶ Jfr side 107.

samt polititall fra to av delstatene, antas det at boliginnbruddene i snitt medførte kostnader på 8 400 norske 2009-kroner¹⁵⁷, og andre innbrudds-tyverier i snitt kostet kr 18 300. Dvs at innbruddene i snitt medførte kr 10 800 i kostnader.

Home Office 2003/04 beregner at boliginnbrudd i Storbritannia kostet kr 13 500.¹⁵⁸

Victim Costs angir at i USA koster et innbrudd 9 560 kroner.¹⁵⁹

Motorvogntyveri

I de 12 motorvogntyveriene som er med i undersøkelsen ovenfor¹⁶⁰ er kostnadene i snitt kr 26 200.

I *Crime in Australia* er også kostnadene ifm motorvogntyverier beregnet. Her regnes det for øvrig med at det tilnærmet ikke er mørketall, og det opplyses at ca 80% av stjålne motorvogner kommer til rette igjen – i mer eller mindre skadet stand. Den gjennomsnittlige kostnaden pr motorvogntyveri var kr 30 500¹⁶¹.

¹⁵⁷ Basert på en australsk dollar verdt kr 6,60 NOK i 2001, og 6,60 2001-kroner er verdt 7,63 2009-kroner.

¹⁵⁸ £1 011 (2003-priser) når man trekker fra «inntekter» ved gjenstander som kommer til rette. I tillegg kommer et nesten like stort beløp i følgeskader for fornærmede samt en betydelig andel av kostnadene ifm forebygging og reaksjoner.

¹⁵⁹ \$970 (1993-priser) som inkluderer tapte gjenstander og skadeverk.

¹⁶⁰ 4 biler, 2 båter, 2 motorsykler og 4 mopeder.

¹⁶¹ \$4 000 i 2001.

Del 4

Generelt,
stikkord,
kilder,
vedlegg

Noen tall og beregninger

Folketallet

Folketallet i Norge benyttes i forskjellige sammenhenger foran. Tallene som legges til grunn er:

	*****) Snitt 2004	*) 1. jan 2007	*****) Snitt 2007	*****) 1. jan 2009	*****) Snitt 2009	*****) 1. jan 2010
I alt	4 591 910	4 681 134	4 709 153	4 799 252	4 828 700	4 858 199
Befolkning 15 år og eldre	3 681 983	3 775 203	3 802 499	3 887 036	3 913 800	3 940 474
Befolkning 16 år og eldre **)	3 619 677	3 711 320	3 738 154		3 847 500	
Befolkning 16–79 år ***)	3 158 045	3 238 000	3 261 412		3 357 000	

Fete tall er tall fra SSB – øvrige tall er beregnet ut fra disse.

- *) <http://www.ssb.no/folkemengde/arkiv/tab-2007-03-08-34.html> (lest 21. desember 2010). Her er det publisert tall for hver enkelt alders-årgang, og disse tallene benyttes for å beregne enkelte årganger for øvrige år (hvor SSB kun har publisert tall for grupper av alders-årganger).
- **) Tallene er beregnet slik at det har det samme forholdet til tallet for «Befolkning 15 år og eldre» som det tilsvarende forholdet for 1. januar 2007 (dvs 98,31%). Se *) for 1. januar 2007.
- ***) Tallene er beregnet slik at det har det samme forholdet til tallet for «Befolkning 15 år og eldre» som det tilsvarende tallene for 1. januar 2007 (dvs 85,77%). Se *) for 1. januar 2007.
- *****) Beregnet som et snitt av tallene for hhv 1. januar for året og 1. januar for året etter, jfr <http://www.ssb.no/folkemengde/arkiv/> (lest 23. desember 2010)
- *****) <http://www.ssb.no/folkemengde/arkiv/tab-2009-02-19-01.html> (lest 21. desember 2010)
- *****) <http://www.ssb.no/folkemengde/tab-2010-03-11-01.html> (lest 21. desember 2010)

Inflasjon og valutakurser

I denne rapporten er kronebeløp generelt oppgitt med 2009-verdi. Et unntak er de beløpene som er oppgitt i svarene på undersøkelsen her, hvor de beløpene som er oppgitt er benyttet (selv om det dreier seg om 2008-beløp).

Når kronebeløp er hentet fra undersøkelser og andre kilder som gjelder andre år, er beløpene «oversatt» til 2009-verdi i henhold til konsumprisindeksen fra SSB, jfr tabellen til høyre.

1990	66,59	2000	83,93
1991	68,89	2001	86,48
1992	70,49	2002	87,59
1993	72,08	2003	89,74
1994	73,11	2004	90,14
1995	74,94	2005	91,57
1996	75,82	2006	93,64
1997	77,00	2007	94,35
1998	79,55	2008	97,93
1999	81,38	2009	100

Utenlandsk valuta for tidligere år er først konvertert til norske kroner. Ved konverteringen fra utenlandsk valuta til norske kroner er valutakursen i hht årssnittet benyttet ifølge historiske valutakurser fra Norges Bank. Dersom valutakursene angjeldende år avvek fra årene før og etter kan snittkurs for flere år være benyttet. Deretter er «det konverterte» kronebeløpet oversatt til 2009-kroner i hht tabellen.

Årsverk

Timer

Basert på 37,5 timers arbeidsuke (som mange i Norge har tariffestet) og 5 uker ferie vil et årsverk være ca 1 750 timer. SSB's lønnsstatistikker baseres på at et årsverk er 1 950 timer. Hvis vi setter et årsverk til 1 900 timer betyr det at et månedsverk er 158,3 timer.

Kroner

Gjennomsnittlig månedslønn i Norge var i 2009 kr 36 600 (Statistisk årbok 2010, tabell 229).

Vi får da en *gjennomsnittlig årslønn* på (kr 36 600 X 12 =) kr 439 200.

Med et årsverk til 1 900 timer får vi at et månedsverk er 158,3 timer, hvilket gir en *gjennomsnittlig timelønn* på (kr 36 600/158,3 =) kr 231 pr time. Hvis vi hadde satt et årsverk mer mot 1 750 timer, ville timesatsen ha blitt høyere.

Gjennomsnittlig kostnad for arbeidskraft i privat sektor utgjorde 587 000 kroner per årsverk i 2008, ifølge tall fra arbeidskraftskostnadsundersøkelsen¹⁶² (SSB). Kostnadene for arbeidskraft generelt settes til kr 500 000 for å gi en margin for mulig lavere lønnskostnader i det offentlige.

Fritid

I NOU 1997 : 27 (side 21 flgr) anbefaler et arbeidsutvalg Finansdepartementet at man «*i størst mulig grad legger et enkelt alternativkostnadsprinsipp til grunn for verdsetting av tid. [...] Dersom det er fritiden som skal verdsettes, antar vi også fra teorien at man på marginen avveier fritidsbruken mot økt arbeidsinnsats, og da er alternativverdien lønn fratrukket marginalskatt (side 22)*». Gjennomsnittlig marginalskatt er noe under 40%, men settes (under henvisning til forsiktighetsprinsippet, jfr innledningsvis) til 50% i beregningen her.

¹⁶² www.ssb.no/arbkost/ lest 19. november 2010

Kilder

Kildene er angitt alfabetisk i hht betegnelsen dokumentet er gitt i fremstillingen.

Andenæs' Fremtisperspektiver — Andenæs, Johs.: Fremtidsperspektiver på straffere-
retten Lov og rett 1973, side 339 flgr

Burden of Crime — The Aggregate Burden of Crime (januar 1999) (Anderson, David A.)

Publisert i **Journal of Law & Economics** (University of Chicago Press) oktober 1999

Becker – Crime and Punishment: An Economic Approach (Becker, Gary S.)

Publisert i **The Journal of Political Economy** 1968

Bekymring for vold og kriminalitet — Bekymring for vold og kriminalitet 2009
Canité-IFKA, utarbeidet for det danske Justisministeriets forskningskontor,
2010

Bratton: Research – Research: A Practitioner's Perspective (Bratton, William) **Western**
Criminologi Review 7(3), 1–6 (2006)

Bratton: Turnaround – Turnaround (Bratton, William) Random House 1998

Cohen — The Costs of Crime And Justice (Cohen, Mark A.) Routledge 2005

Costs and Benefit — A Review of Costs and Benefits Analysis in Crime Prevention
in The EU Member States (Soomeren, Paul van m.fl.) Rapport lagt frem for EU-
kommisjonen april 2005

Crime in Australia — Counting the Costs of Crime in Australia (Mayhew, Pat)
Australian Institute of Criminology publikasjon nr 247 (april 2004)

Crime in Australia 2005 — Counting the costs of crime in Australia: a 2005 update
(Rollings, Kiah) Australian Institute of Criminology publikasjon nr 91 (2008)

Crime in New Zealand — Estimating the costs of crime in New Zealand in 2003/04
(Roper, Tim og Andrew Thompson) New Zealand Treasury, Working paper 06/04, juli
2006 Drug situation — The Drug Situation in Norway 2009 (Hordvin, Odd) Årlig rap-
port fra Sirius til EU's narkotikaovervåkingsbyrå - EMCDDA

Fraud in the UK — The Nature, Extent and Economic Impact of Fraud in the UK (Levi,
Michael m.fl.) Rapport utarbeidet og lagt frem for The Association of Chief Police
Officers' Economic Crime Portfolio februar 2007

Helseeffekter i samfunnsøkonomiske analyser (Sosial og helsedirektoratet) IS-1435,
desember 2007

- «History and organization of criminal statistics in The United States» (Robinson, Louis Newton) USA 1911, re-utgitt 1969 av Patterson Smith, New Jersey
- Home Office 2003/04 — The economic and social costs of crime against individuals and households 2003/04** (Dubourg, Richard m.fl.)
- Home Office Online report 30/05** (juni 2005)
- Home Office 217 — The economic and social costs of crime** (Brand, Sam og Richard Price) Home Office Research Study 217 (oktober 2000)
- Kriminalitetens samfunnsmessige kostnader** (2005) — Justisdepartementet Intern departementsutredning offentliggjort juni 2005
- Levekår 2007 — Statistisk sentralbyrå's levekårsundersøkelse 2007 Omtale på**
<http://www.ssb.no/vold/>
- Mindre utsatt – men hvem utsettes hvor?** — (Lid, Stian og Reid J. Stene)
Samfunnsspeilet (SSB) 5/6 2010, side 75 flgr
- Norges kriminalstatistikk 1789–1799** — (Næshagen, Ferdinand Linthoe)
Politihøgskolen, 1999 (Gjengivelse av en innrapportering til det Danske kanselli i København 1880)
- NOU 2008: 4 — Fra ord til handling – NOU 2008: 4** (Norges offentlige utredninger 2008: 4) Voldtekstutvalgets innstilling til justisdepartementet januar 2008
- NOU 2009: 4 — Tiltak mot skatteunndragelser – NOU 2009: 4** (Norges offentlige utredninger 2009: 4) Utredning fra Skatteunndragelsesutvalget avgitt til Finansdepartementet februar 2009
- Nøkkeltall — 100 nøkkeltall for helse- og sosialsektoren 2007 Rapport fra Sosial- og helsedirektoratet mai 2007**
- Offerundersøgelserne — Udsathed for vold og andre former for kriminalitet – Offerundersøgelserne 2005–2008** (Balvig, Flemming & Britta Kyvsgaard)
Rapport fra København Universitet, Justisministeriet, Det Kriminalpreventive råd og Rigspolitichefen, april 2009
- Private Crime Prevention Expenditure in Fiji** (Duncan, Ron and Anupam Sharma)
University of the South Pacific, Suva, Fiji Islands (publisert i «Agenda», Volume 12, Number 1, 2005, side 47-56)
- Regelverket om vaktvirksomhet – Gjennomgang av regelverket om vaktvirksomhet - forslag om endringer**
- Regjeringsrapport lagt fram av Justisdepartementet juni 2008**
- Risiko-oplevelse – Risiko: Oplevelse stemmer ikke med realiteter** (Morsing, Torkil)
Bergen Bank Kvartaltidsskrift nr 4 for 1983

- Spreading of Disorder — The Spreading of Disorder** (Keizer, Kees m.fl.) Scienceexpress november 2008
- Stortingsmelding nr 23** (1992-93) — Stortingsmelding. nr. 23 (1991-92) om bekjempelse av kriminalitet fra Justisdepartementet
- Svart arbeide — Svart arbeid fra 1980 til 2001** (Ognedal, Tone m.fl) Rapport utgitt i 2002 (etter oppdrag fra Skattedirektoratet) fra Stiftelsen Frischsenteret
- Utsatthet för brott — Utsatthet för brott år 2009 – Nationella trygghetsundersökningen** (Irlander, Åsa og Annika Töyrä) Brottsförebyggande rådet, 2010
- Using IVC's — Using International Victim Surveys to Estimate Victim Losses from Crime** (Bowles, Roger) Rapport utarbeidet ifm MMECC-prosjektet (under EU-kommisjonen) november 2008
- Using the Private Sector To Deter Crime** (Reynolds, Morgan O.) Rapport 181 (1994) fra National Center for Policy Analysis, Dallas, Texas
- Victim Costs — Victim Costs and Consequences: A New Look** (Miller, Ted R. m.fl.) Research report utgitt 1996 av National Institute of Justice, U.S. Department of Justice
- Virksomheter som ofre — Virksomheter som ofre for økonomisk kriminalitet** (Ellingsen, Dag og Vibeke Sky) Rapport 2005/14 fra Statistisk sentralbyrå
- Wickersham-rapporten — Report on the cost of crime and criminal justice in the United States** (Dorr, Goldthwaite H. og Sidney P. Simpson) Rapport nr 12 (av 14) lagt frem for president Hoover av Wickersham-kommisjonen 24. juni 1931
- Worry about crime — Worry about crime in England and Wales: findings from the 2003/04 and 2004/05 British Crime Survey** (Allen, Jonathan) Home Office Online Report 15/2006

Vedlegg 1

Anmeldelser 2009

Økonomi - bedrageri/utroskap	1 597
Økonomi - dok.falsk	<p>Tabellen til venstre viser antall registrerte anmeldelser for 2009 (407 857 pr 1. mars 2010) når disse er fordelt på kriminalitetskategori og hovedgruppe (jfr side 50).</p> <p>De fem gruppene som er markert med en pil (→) og fet skrift / uthevet gul bakgrunnsfarge er gruppene som er valgt ut i undersøkelsen. Disse gruppene utgjør 167 507 anmeldelser, eller 41% av alle registrerte anmeldelser.564</p>
Økonomi - gjeldsforhold	806
Økonomi - heleri/bistand	600
Økonomi - regnskapsloven	875
Økonomi - spesiallover, div	775
Økonomi - underslag	664
± Vinning - alm. orden/fred (.innbrudd)	3 514
Vinning - bedrageri/utroskap	15 023
Vinning - formuesrettigheter	556
± Vinning - grovt tyveri (\$258)	52 648
Vinning - heleri/bistand	3 888
± Vinning - motorvogntyveri \$260	13 870
± Vinning - naskeri	14 834
Vinning - ran/utpressing	2 063
Vinning - rettsstridig forføyning	753
± Vinning - simpelt tyveri \$ 257	82 641
Vinning - tolloven	2 006
Vinning - underslag	944
Vold - familieforhold	1 982
Vold - liv,legeme,helbred	15 653
Vold - off.myndighet (utført mot)	1 300
Vold - personlig frihet	7 640
Sedelighet - seksualforbrytelser	4 082

Narkotika - almenfarlige forbrytelser	20 400
Narkotika - legemiddeloven	20 553
Skadeverk - skadeverk	22 095
Skadeverk - skadeverk forseelse	3 131
Miljø - fiskeri	1 782
Arbeidsmiljø - arb.milj.loven	719
Trafikk - vegtrafikkloven	61 957
Annen - alkoholoven	1 345
Annen - dok.falsk	3 765
Annen - falsk anklage	626
Annen - falsk forklaring	789
Annen - familieforhold	661
Annen - off.myndighet (utført mot)	766
Annen - orden/fred	11 045
Annen - person	4 930
Annen - politiloven	3 123
Annen - spesiallover, div	3 544
Annen - straffeloven, kapittel 33 og 34	5 164
Annen - tillit	1 065
Annen - utlendingsloven	2 389
Annen - våpenloven	2 378
Annen - ærekrenkelse	709
63 resterende grupper (1,4%)	5 643

Vedlegg 2

Statistikk-koder fra Strasak som er inkludert i undersøkelsen (kode nr, kode tekst, antall saker)

605	Innbrudd (§ 147)	6
2101	Tyveri fra villa	3
2102	Tyveri fra leilighet	7
2103	Tyveri fra kjeller/loft/oppgang	3
2104	Tyveri fra hytte/telt	3
2105	Tyveri fra butikk	11
2106	Tyveri fra kunde	7
2107	Tyveri fra bakværelse	0
2108	Tyveri fra kontor	2
2109	Tyveri fra restaurant/kafe	16
2110	Tyveri fra forsamlingssted	4
2111	Tyveri fra sykehus/pleiehjem	0
2112	Tyveri fra hotell/pensjonat	7
2114	Tyveri fra badested	2
2115	Tyveri fra skole	4
2116	Tyveri fra automat	0
2117	Tyveri fra havn	0
2118	Tyveri fra toll/jernbanested	0
2119	Tyveri fra motorkjøretøy	10
2120	Tyveri fra båt/ferge/skip	3
2122	Tyveri fra park/gate	3
2124	Tyveri fra tomt/lager	3
2125	Tyveri fra bedrift/verksted	3
2126	Tyveri fra brakke/nybygg	0
2127	Tyveri fra militær forlegning	0
2128	Tyveri polititjenestested	0
2131	Tyveri fra garderobe	4
2132	Tyveri fra trikk/buss/tog/fly	5
2133	Tyveri fra telefonautomat	0
2134	Tyveri av sykkel	20
2135	Tyveri av kjennemerke	15
2136	Tyveri av levende dyr	1
2137	Tyveri fra museum	0
2138	Tyveri fra postkontor	0

2139	Tyveri fra minibank	0
2140	Tyveri fra apotek/(tann-/dyr-) legekantor	0
2141	Tyveri fra idrettsanlegg	6
2142	Tyveri fra lufthavn/flyplass	0
2143	Tyveri fra bensinstasjon	2
2144	Tyveri fra garasje	3
2145	Tyveri fra uthus	0
2146	Tyveri fra skistall	3
2147	Tyveri fra skistativ/skiboks	0
2148	Tyveri fra bussterminal	0
2149	Tyveri fra kirkebygg	0
2150	Tyveri fra barnehage/daghjem	1
2151	Tyveri fra redningsflåte/livbåt	0
2152	Tyveri fra bom-/postkasse	5
2153	Tyveri fra gårdsplass/tun	2
2154	Tyveri fra naust/nøst	0
2155	Tyveri fra behandlingssenter	1
2199	Tyveri diverse	36
2201	Grovt tyveri fra villa	8
2202	Grovt tyveri fra leilighet	9
2203	Grovt tyveri fra kjeller/loft/ oppgang	5
2204	Grovt tyveri fra hytte	12
2205	Grovt tyveri fra barnehage/ daghjem	0
2206	Grovt tyveri fra radio/elektr. forr.	0
2207	Grovt tyveri fra tobakk/frukt- forretning	
2208	Grovt tyveri fra manufaktur	
2209	Grovt tyveri fra urmaker/ optiker	0
2210	Grovt tyveri fra gullsmed	0
2211	Grovt tyveri fra kolonial/melk/ delikatesse	0

2212	Grovt tyveri fra kiosk	1
2213	Grovt tyveri fra diverse forretning	4
2214	Grovt tyveri fra kontor	1
2215	Grovt tyv.fra apotek/(tann-/dyr-)legekontor	0
2216	Grovt tyveri fra verksted/bedrift	7
2217	Grovt tyveri fra brakke/nybygg/arbeidsplass	2
2218	Grovt tyveri fra tomt/lager	2
2219	Grovt tyveri fra bil/motorkjøretøy	18
2220	Grovt tyveri fra båt/ferge/skip	1
2221	Grovt tyveri fra forsamlingssted	0
2222	Grovt tyveri fra bensinstasjon	0
2223	Grovt tyveri fra restaurant/kafe	2
2224	Grovt tyveri fra skole	0
2225	Grovt tyveri fra toll/jernbanested	1
2226	Grovt tyveri fra havn/vareskur	0
2228	Grovt tyveri fra post	0
2229	Grovt tyveri fra museum	0
2232	Veskenapping (§ 258)	0
2233	Grovt tyveri fra person på offentlig sted	65
2235	Grovt tyveri fra hotell/pensjonat	1
2236	Grovt tyveri fra campingvogn/bobil	0
2237	Grovt tyveri fra garasje	0
2238	Grovt tyveri fra lufthavn/flyplass	0
2239	Grovt tyveri fra idrettsanlegg	1
2240	Grovt tyveri fra uthus	2
2241	Grovt tyveri fra sykehus/pleiehjem	0
2242	Grovt tyveri fra bom-/postkasse	0

2243	Grovt tyveri fra bank	0
2244	Grovt tyveri fra polititjenestetested	0
2245	Grovt tyveri fra militærforegning	0
2246	Grovt tyveri fra automat	0
2247	Grovt tyveri fra kirkebygg	0
2248	Grovt tyveri fra skistativ/skiboks	0
2249	Grovt tyveri fra minibank	0
2250	Grovt tyveri fra redningsflåte/livbåt	0
2251	Grovt tyveri fra naust/nøst	0
2252	Grovt tyveri fra behandlingssenter	0
2299	Grovt tyveri diverse	0
2301	Brukstyveri bil	14
2302	Brukstyveri motorsykel	5
2303	Brukstyveri moped	7
2304	Brukstyveri båt	3
2305	Tyv./gr.tyv tilhenger/båthenger/campingvogn	1
2306	Brukstyveri lastebil/trekkvogn	0
2307	Tyv./gr.tyv.av lastebiltilhenger/semitilhenger	0
2308	Brukstyv. beltemotorsykel (snøscooter) (§ 260)	0
2350	Rettsstridig forføyning løsøre/gjenstand (§ 261)	0
2351	Urettmessig tilgang radio-/fjernsynssignaler	0
2352	Rettsstridig forføyning data-system m.v. (§ 261)	0
2399	Motorvogntyveri, diverse	1
2401	Naskeri, butikk (§ 391a)	32
2499	Naskeri, diverse (§ 391a)	1

Vedlegg 3

Kostnader ved registrerte bedragerier, underslag og annen økonomisk kriminalitet

*) Pr 1. mars 2010

Stat- kode	Statistikk-kode tekst	Antall 2009*)	Anslåtte snitt-kostn	Kostnader reg. saker
1901	Grovt underslag off.tj.mann (§ 256)	7	100000	700000
1902	Andre grove underslag (§ 256)	184	100 000	18 400 000
1903	Underslag av skattetrekksmidler (§ 255 eller § 256)	9	50 000	450 000
1904	Underslag av ulovlig felt vilt/fallviit (§ 255 eller § 256)	2	3 000	6 000
1905	Underslag av løsøre m.m (§ 255)	944	10 000	9 440 000
1999	Underslag, diverse	464	10 000	4 640 000
2601	Postbedrageri/postsparebank (§ 270)	154	25 000	3 850 000
2602	Bedrageri (§ 270)	12 270	25 000	306 750 000
2603	Bedrageri, grovt (§ 271)	1 146	100 000	114 600 000
2604	Utroskap (§ 275)	25	25 000	625 000
2605	Utroskap, grovt (§ 276)	85	100 000	8 500 000
2606	Salg gjenstand m.v (§ 277,278)	53	5 000	265 000
2608	Sjekkbedrageri (§ 270)	105	10 000	1 050 000
2611	Forsikringsbedrageri (§ 272)	161	20 000	3 220 000
2612	Forandring/manipulering,data (§ 270,2)	100	5 000	500 000
2614	Uriktige opplysninger om selskap (§ 274)	2	5 000	10 000
2615	Bedrageri - trygdeytelse (§ 270 eller § 271)	1 230	50 000	61 500 000
2616	Bedrageri - sosialytelse (§ 270 eller § 271)	119	50 000	5 950 000
2619	Korrupsjon (§276A)	3	50 000	150 000
2621	Grov korrupsjon (§276B)	18	100 000	1 800 000
2622	Grov korrupsjon, utland (§276B)	1	100 000	100 000
2623	Påvirkningshandel (§276C)	2	25 000	50 000
2624	Påvirkningshandel, utland (§276C)	1	25 000	25 000
2699	Bedrageri/utroskap, diverse	1 145	10 000	11 450 000
2701	Forringelse av dekningsmiddel (§ 281)	11	25 000	275 000
2702	Bokførsel, uriktig (§ 286)	8	25 000	200 000
2703	Konkurs, regnskapsforsømmelse (§ 286)	436	25 000	10 900 000
2705	Forringelse av dekningsmiddel under tvangsfullbyrd. (§ 282)	14	10 000	140 000

2706	Manglende begjæring av oppbud (§ 283a)	20	25 000	500 000
2707	Kreditorbegunstigelse (§ 284)	4	25 000	100 000
2708	Ulovlig uttak av virksomheten (§ 285,2.ledd)	2	25 000	50 000
2709	Regnskapsovertredelse forut for konkurs (§ 286)	82	25 000	2 050 000
2711	Grov bokførsel, uriktig (§ 286.2 str.alt.)	10	100 000	1 000 000
2712	Grov regnskapsovertr. forut for konkurs (§ 286.2.str.alt.)	7	100 000	700 000
2713	Uforsvarlige økonomiske disposisjoner (§281)	2	25 000	50 000
2714	Boforringelse/eksekusjonshindring (§283)	5	25 000	125 000
2715	Boforringelse/eksekusjonshindring – grov (§283)	8	100 000	800 000
2717	Forringelse av dekningsmidler – grov (§285)	5	100 000	500 000
2718	Forringelse av dekningsmidler – grov, uaktsom (§285)	5	100 000	500000
2799	Gjeldsforhold/konkurs, diverse	187	10 000	1 870 000
4201	Rettsstridig forføyning (§ 393)	224	25 000	5 600 000
4202	Hittegods, ulovlig tilegning (§ 394)	343	25 000	8 575 000
4203	Selvtakt (§ 392)	82	25 000	2 050 000
4204	Rettsstridig forføyning datasystem m.v. (§ 393)	12	3 000	36 000
4299	Rettsstridig forføyning, diverse	92	3 000	276 000
4301	Hotellbedrageri (§ 402)	78	2 000	156 000
4302	Restaurant, ikke betalt (§ 402)	43	1 000	43 000
4303	Drosje, ikke betalt (§ 402)	377	200	75 400
4304	Unndragelse av skatt/avgifter(bompenger)(§ 406)	2	1 000	2 000
4306	Innsyn i datalagret forretningshemmelighet (§ 405 a)	3	5 000	15 000
4399	Formuesrettigheter, diverse	56	3 000	168 000
4599	Privat tjenesteforhold, diverse	14	3 000	42 000
5101	Salg uten bevilling (gauking) (§ 3-1)	35	500	17 500
5102	Ulovlig produksjon (hjemmebrent) (§ 8-1)	68	1 000	68 000
5105	Innførsel uten bevilling (smugling) (§ 2-1)	10	10 000	100 000
5106	Ulovlig forvaring og lagring (§ 8-2)	76	5 000	380 000
6801	Kopiering av programvare (§ 12) - utgått	2	5 000	10 000
6802	Spredning av programvare (§ 19) - utgått	3	5 000	15 000
6899	Åndsverkloven, diverse - utgått	37	3 000	111 000
7401	Ulovlig samarbeid (§§ 3-1,3-2,3-3,3-4)	1	5 000	5 000
7403	Unnlate å følge pålegg (§§ 6-1,6-2)	1	5 000	5 000

7499	Konkurranseloven diverse	1	5 000	5 000
7511	Unnlate å følge pålegg (§ 3 jf.§ 4b)	1	5 000	5 000
7512	Uriktige opplysninger (§4c)	2	5 000	10 000
7599	Pristiltaksloven, diverse	1	1 000	1 000
7601	Regnskapsovertredelse (§ 17-1,1.ledd) VIL UTGÅ	2	25 000	50 000
7602	Ulovlig lån i selskapet (§ 17-1, 3. ledd) VIL UTGÅ	3	50 000	150 000
7603	Grov regnskapsovertredelse (§ 17-1,1.ledd) VIL UTGÅ	1	100 000	100 000
7611	Aksjeloven § 19-1 (1)	26	5 000	130 000
7612	Aksjeloven § 19-1 (2)	1	5 000	5 000
7613	Grov uforstand § 19-2	2	5 000	10 000
7699	Aksjeloven, diverse VIL UTGÅ	7	5 000	35 000
8101	Merverdiavgiftsbedrageri (§ 72 nr.1)	89	25 000	2 225 000
8102	Annen avgiftsunndragelse (§ 72,nr.2,2.ledd)	73	25 000	1 825 000
8103	Unnlatt registrering/innsending (§ 72,nr.2,1.ledd)	192	25 000	4 800 000
8199	Merverdiavgift, diverse	31	25 000	775000
8201	Regnskapsovertredelse (§ 8-5, 2.ledd)	147	25 000	3 675 000
8202	Vesentlig regnskapsovertredelse (§ 8-5, 1.ledd, 1.pkt)	663	50 000	33 150 000
8203	Særlig skjerpene regnskapsovertredelse (§ 8-5, 1.ledd, 2.pkt.)	16	100 000	1 600 000
8204	Bokføringsloven	49	25 000	1 225 000
8301	Manglende skattetrekk	216	25 000	5 400 000
8302	Skattetrekk	25	25 000	625 000
8399	Skattebetalingsloven, diverse	119	25 000	2 975 000
8401	Skattesvik, skjult inntekt/formue (§ 12-1)	126	25 000	3 150 000
8402	Skattesvik, uriktig fradrag (§ 12-1)	6	25 000	150 000
8403	Manglende selvangivelse (§ 12-1)	159	5 000	795 000
8404	Skattesvik (§ 12-1)	132	25 000	3 300 000
8405	Grovt skattesvik, skjult formue/inntekt (§ 12-2)	28	100 000	2 800 000
8406	Grovt skattesvik, uriktig fradrag (§ 12-2)	1	100 000	100 000
8407	Grovt skattesvik (§ 12-2)	25	100 000	2 500 000
8499	Ligningsloven, diverse	18	10 000	180 000
8504	Valutareguleringsloven av 14. juli 1950 nr.10	15	10 000	150 000
8505	Verdipapirhandeloven av 14.juni 1985 nr.61	35	10 000	350 000

8506	Finansieringsvirksomhetsloven av 10. juni 1988 nr.40	2	10 000	20 000
8508	Regnskapsloven av 13. mai 1977 nr.35	4	10 000	40 000
8573	Regnskapsførerloven	2	25 000	50 000
8574	Revisorloven	1	25 000	25 000
8701	Smugling, sprit	120	5 000	600 000
8702	Salg/kjøp av ufortollet vare	23	5 000	115 000
8703	Disp. av ufortollete varer	73	5 000	365 000
8704	Brutt tollplombe	3	5 000	15 000
8705	Smugling av varer	1 435	3 000	4 305 000
8706	Valuta innførsel/utførsel	46	1 000	46 000
8707	Smugling (§ 66)	98	25 000	2 450 000
8708	Grov tollovertredelse (§ 66)	17	25 000	425 000
8709	Ulovlig viltinnførsel (§ 66)	2	5 000	10 000
		24633		672257900

Vedlegg 4

Kostnadene ved registrert skadeverk

*) Pr 1. mars 2010

Stat- kode	Statistikk-kode tekst	Antall 2009*)	Anslåtte snitt-kostn	Kostnader reg. saker
101	Ambassader (§ 95)	3	25000	75 000
Vedlegg 4102	Skadeverk mot ambassade (§ 95)	9	25000	225 000
104	Skadeverk mot ambassadebolig (§ 95)	2	25000	50 000
107	Skadeverk mot handelsdelegasjon (§ 95)	2	25000	50 000
2801	Skadeverk trikk/t-bane/buss (§ 291)	122	5000	610 000
2802	Skadeverk bil/motorsykel/moped (§ 291)	7008	5000	35 040 000
2803	Misbruk forretningshemmeligheter (§294)	1	5000	5 000
2804	Grovt skadeverk trikk/t-bane/buss (§ 292)	108	10000	1 080 000
2805	Grovt skadeverk bil/motorsykel/moped (§ 292)	443	10000	4 430 000
2806	Grovt skadeverk (§ 292)	381	10000	3 810 000
2807	Skadeverk ved brann *)	1112	10000	11 120 000
2808	Skadeverk/tilgrising på bygning	578	5 000	2 890 000
2809	Skadeverk ved ruteknusing	2863	5 000	14 315 000
2810	Skadeverk ved tagging/grafitti	5040	5 000	25 200 000
2811	Gr. skadeverk på kirke/bygn. m/religiøs tilknytn./ gravplass	32	5 000	160 000
2812	Gr. skadeverk på bygn.,monument av nasjonal/hist. betydning	13	5 000	65 000
2813	Skadeverk brann på kirke/bygn. m/religiøs tilknyt./ gravplass	14	5 000	70 000
2814	Skadeverk ved brann på bygn.,monumenter av nasj. el.hist.	7	5 000	35 000
2815	Skadeverk båt (§ 291)	281	5 000	1 405 000
2816	Grovt skadeverk båt (§ 292)	27	10 000	270 000
2817	Misbruk datalagret forretningshemmelighet (§ 294)	3	5 000	15 000
2818	Skadeverk på datalagringsmedier (§ 291)	14	5 000	70 000
2819	Grovt skadeverk på datalagringsmedier (§ 292)	5	10 000	50 000
2899	Skadeverk, diverse	4047	2 500	10 117 500
4101	Skadeverk/tilgrising av bygning (§ 391)	310	2 500	775 000
4102	Skadeverk ved ruteknusing (§ 391)	503	2 500	1 257 500
4199	Skadeverk, diverse (§ 391)	2318	2 500	5795000
		25 246		kr 118 985 000

*)Brannstiftelse er underestimert, jfr side 38.

Vedlegg 5

Diverse voldskriminalitet eksklusive voldtekt, drap, uaktsomt drap (trafikk ikke inkl), legemsbesk m/dødsfølge, legemsbeskadigelse, legemsfornærmelse m/skadefølge, legemsfornærmelser

*) Pr 1. mars 2010

Stat- kode	Statistikk-kode tekst	Antall 2009*)
0501	Vold mot polititj.mann (§ 127)	936
0502	Vold mot off.tj.mann (§ 127)	364
1402	Seksuell omgang med barn u/14 år (§ 195)	318
1403	Seksuell omgang med barn u/10 år (§ 195)	160
1404	Seksuell omgang med barn u/16 år (§ 196)	314
1407	Incest (§ 197)	67
1413	Forsøk på voldtekt (§ 192,jfr. § 49)	113
1415	Seksuell omgang med fosterbarn, stebarn o.l.(§ 199)	25
1418	Seksuell handling m.m med barn u/16 år (§ 200,2.ledd)	353
1423	Grovt uaktsomt voldtekt (§ 192,4.ledd)	9
1424	Seksuell omgang ved misbr. av stilling, avh.forhold m.m. (§ 193.1.ledd)	59
1425	Seksuell omgang ved utnyttning av psykisk lidelse mm (§ 193,2.ledd)	19
1426	Seksuell handling uten samtykke (§ 200,1.ledd)	218
1499	Seksuallovbrudd, diverse	70
1506	Mishandling i familieforh, med legemskrenk (§ 219, 1. ledd)	1 942
1507	Mishandling i familieforh, uten legemskrenk (§ 219, 1. ledd)	80
1508	Mishandling i familieforh, grov, med legemskrenk (§ 219, 1. ledd)	40
1509	Mishandling i familieforh, grov, uten legemskrenk (§ 219, 1. ledd)	2
1601	Trusler, diverse (§ 227)	6 140
1602	Frihetsberøvelse (§ 223)	171
1603	Trusler, kniv (§ 227)	808
1604	Trusler, skytevåpen (§ 227)	359
1606	Tvang (§ 222)	69
1702	Legemskrenkelse utført av politi	3
1704	Legemsbeskadigelse, kniv (§ 229)	287
1705	Legemsbeskadigelse, skytevåpen (§ 229)	21
1706	Grov legemsbeskadigelse. (§ 231)	17
1713	Forsøk drap (§ 233,jfr par 49)	47
1718	Hensette i hjelpeløs tilstand (§ 242)	23
1719	Uaktsomt, grov legemsbeskadigelse (§ 238)	5
1799	Liv, legeme, helbred, diverse	87
2501	Utpressing (§ 266)	77
2502	Ran (§ 267)	1 162
2503	Ran,grovt (§ 268)	362
2504	Ran fra beruset person	161
2505	Bankran (§ 268,2)	4

2506	Postran (§ 268,2)	1
2508	Drosjeran	17
2509	Ran fra forretning/kiosk (§ 267)	90
2510	Grovt ran fra forretning/kiosk (§ 268)	89
2599	Ran/utpressing, diverse	100
4001	Telefonsjikane (§ 390a)	1 342
4003	Skremmende/plagsom/hensynsløs adferd	3 588
4099	Person, diverse	122
		20 241

3.4 KRIMINALITETENS ØKONOMISKE VIRKNINGER FOR SAMFUNNET

3.4.1 Innledning

De økonomiske kostnadene som følge av kriminalitet er ikke enkle å beregne. Vanskelighetene bunner i flere forhold. For det første har vi ikke sikre anslag for omfanget av kriminaliteten. Vi har bare tall for den kriminaliteten som blir anmeldt til politiet. I 1990 ble 236 000 forbrytelser etterforsket og avsluttet av politiet. En stor del av kriminaliteten blir ikke anmeldt og vil dermed være mørketall vi ikke har oversikt over. Et annet forhold er mangelen på slik statistikk som kan belyse kostnadene ved kriminalitet.

Det er to typer kostnader ved kriminalitet: Den første er den man kan betegne som de reelle samfunnsøkonomiske kostnader. Dette begrepet refererer seg til de direkte kostnadene som er forbundet med kriminalitet, ressurser som ellers kunne være brukt til noe annet. Den andre gruppen kostnader kan betegnes som lovstridig omfordeling. Dette gjelder for eksempel vinningsforbrytelser og økonomisk kriminalitet, som innebærer at verdier blir overført til andre uten at dette nødvendigvis påvirker samfunnets økonomiske resultat.

En rekke omkostninger ved kriminalitet kan ikke tallfestes. Når et menneske blir drept eller invalidisert som følge av kriminelle handlinger, vil dette representere et produksjonstap for samfunnet. Det er imidlertid knyttet både etiske betenkeligheter og metodemessige problemer til å tallfeste slike tap. Det samme gjelder menneskers frykt og angst for å bli utsatt for overgrep, og all menneskelig lidelse som følge av ulike kriminelle handlinger.

Miljøkriminalitet vil kunne føre til ødeleggelse av materielle verdier, men kanskje i særlig grad såkalte immaterielle verdier, og slik påføre enkeltpersoner og samfunnet kostnader. Miljøkriminalitet omfatter både brudd på forurensnings- og naturforvaltningsregelverket, blant annet viltloven, lakse- og innlandsfiske- loven, motorferdselloven og naturvernloven. Den omfatter dessuten brudd på plan- og bygningsloven og kulturminneloven. I en noe videre betydning kan også brudd på annet lovverk som medfører en svekkelse av vårt ressursgrunnlag betegnes som miljøkriminalitet, f.eks. overtredelse av fiskereguleringer. Det foreligger imidlertid ikke tall eller analyser som kan gi oversikt over totalkostnadene ved miljøkriminalitet.

3.4.2 Direkte kostnader forbundet med kriminalitet

Kriminalitet innebærer at samfunnets ressursbruk, produksjonsresultat og fordelingen av det, samt fordelingen av samfunnets opparbeidede formue, blir annerledes enn dersom kriminaliteten ikke hadde eksistert. En form for inndeling av utgiftspostene er å skille mellom utgifter i offentlig og privat sektor av økonomien. En annen måte er å dele dem inn i tre ulike undergrupper:

- Den tapte produksjonen som påføres samfunnet på grunn av kriminalitet.
- De utgifter som er forbundet med å gjenopprette konsekvensene av kriminelle handlinger.
- De utgifter som er forbundet med å begrense og forebygge kriminelle handlinger.

Det vil være lettere å skaffe seg oversikt over utgiftene i den siste gruppen, enn i de øvrige.

Formålet med en gjennomgang av kostnadssiden ved kriminaliteten er å forsøke å vise hvor mye kriminaliteten faktisk koster samfunnet i løpet av et år. De anslagene som gjøres er forbundet med stor usikkerhet. Statistikken og underlagsmaterialet er svært beskjedent. En arbeidsgruppe nedsatt av Justisdepartementet og Norges Forsikringsforbund har i 1990 forsøkt å beregne kostnadene ved kriminalitet. Presentasjonen i det følgende tar utgangspunkt i de anslagene som er lavest, slik at man er sikker på ikke å anslå et for høyt tall. Når det gjelder kostnadsanslagene i offentlig sektor, er disse beregnet for året 1991 på bakgrunn av Budsjettinnstilling S. III (1990-91). Anslagene for privat sektor er derimot beregnet for 1990. Fordi det hefter så vidt stor usikkerhet ved samtlige anslag, betyr denne forskjellen lite når det gjelder å illustrere hvilke samlede størrelser det kan dreie seg om.

3.4.2.1 Offentlig sektor

Det er i hovedsak en offentlig oppgave å bekjempe kriminalitet. Utgifter til politi, påtalemyndighet, domstoler, fengselsvesen mv., er kostnader man uten videre forbinder med kriminalitet. Imidlertid er det også andre utgiftsposter i offentlige budsjetter som i større eller mindre grad kan knyttes til forekomsten av kriminalitet, både med hensyn til forebygging og forskjellige etterfølgende tiltak. Her vil en rekke offentlige instanser være involvert. En tredeling av kostnadene vil fange opp de største kostnadsgruppene: kostnader gjennom en del departementer med underliggende etater, anslag for det offentliges kostnader

ved brann og brannberedskap, samt (på et usikkert grunnlag) anslag for kostnadene ved sykehusene og gjennom Rikstrygdeverket. [sic]

En summering av kostnadsanslagene i 1991 som nevnt nedenfor viser hele 9,9 milliarder kroner. Tallet er høyst usikkert, men trolig heller for lavt enn for høyt.

Departementale utgifter

Arbeidsgruppen kom fram til følgende anslag for kostnadene i millioner kroner i de respektive departementer og underliggende etater. Prosenttallene refererer seg til den totale bevilgning i det respektive departement eller etat.

1. Justisdepartementet totalt.....	3 710	
- Administrasjon.....	40	(30 pst.)
- Politiet.....	2 030	(58 pst.)
- Påtalemyndigheten.....	30	(100 pst.)
- Domstolene.....	510	(50 pst.)
- Kriminalomsorgen	1 070	(100 pst.)
Andre.....	30	(64 pst.)
2. Finansdepartementet.....	580	
Riksrevisjonen.....	1	(1 pst.)
Kredittilsynet.....	2	(2 pst.)
Toll- og avgiftsdirektoratet.....	300	(65 pst.)
Skattefogden.....	3	(2 pst.)
Skattedirektoratet.....	270	(15 pst.)
3. Arbeids- og administrasjonsdepartementet, Prisdirektoratet.....	3	(5 pst.)
4. Forsvarsdepartementet Kystvakten.....	310	(70 pst.)
5. Miljøverndepartementet Statens forurensningstilsyn.....	10	(3 pst.)
Direktoratet for naturforvaltning.....	10	(3 pst.)
6. Sosialdepartementet, inkludert etater.....	230	
7. Utenriksdepartementet Sjøfartsdirektoratet.....	7	(5 pst.)
 Totale utgifter	 Omlag 4,9 milliarder kroner	

Utgifter til brannvesen

Brannfare og branner påfører samfunnet betydelig kostnader hvert år. Dette gjelder både skadeforebyggende kostnader, kostnader ved produksjonsbortfall og reparasjons- og gjenoppbyggingskostnader. De samlede offentlige utgifter med bakgrunn i kriminelle handlinger, ble av arbeidsgruppen beregnet til å være på omlag 1,5 milliarder kroner.

Utgifter til helse- og sosialvesenet

Et viktig offentlig område som ikke er innarbeidet i tallene foran, er utgifter til kommunalt og fylkeskommunalt helsevesen. Kostnader knyttet til kriminalitet vil blant annet dreie seg om utgifter til innleggelse, og kanskje særlig kostnader forbundet med trening og rehabilitering eller skader som er påført pga. kriminelle handlinger. Det foreligger imidlertid ikke statistikk over årsakene til de behandlingene som utføres innen helsevesenet. Arbeidsgruppen har antydning at beløpet er på omlag 1,5 milliarder kroner, basert på et skjønnsmessig anslag om at 10 pst. av utgiftene ved somatiske sykehus kan knyttes til ressursbruk som følge av kriminelle handlinger.

En del av midlene som betales ut i attføringspenger, uførepensjon og til legemidler kan sees som et resultat av kriminelle handlinger. Også her er utgiftene anslått å utgjøre den samme prosentandel som ved sykehusutgifter, dvs. 10 pst. Dette skulle tilsi at Rikstrykdeverket har utgifter forbundet med kriminalitet på omlag to milliarder kroner.

3.4.2.2 Privat sektor

I tillegg til de offentlige kostnader, pådrar privat sektor i økonomien seg en rekke kostnader som direkte kan knyttes til forebygging og konsekvensene av kriminelle handlinger. En summering av kostnadene nevnt nedenfor viser for 1990 hele ti milliarder kroner.

Kostnader til forebygging

Det foreligger ingen statistikk over de forebyggende kostnader. Imidlertid er det på det rene at det nedlegges betydelige økonomiske ressurser i kjøp av kriminalitetsforebyggende tjenester som f.eks. vakthold, låser og alarmsystemer.

Tallfesting av disse kostnadene er vanskelig. Vaktelskapet Securitas anslått i forbindelse med anslagene til arbeidsgruppen, sin årlige omsetning av kriminalitetsforebyggende arbeid i privat sektor til å være omlag en milliard kroner. De kriminalitetsforebyggende investeringene ble av arbeidsgruppen anslått

til å utgjøre ytterligere omlag en milliard. De forebyggende kostnadene vil i så fall utgjøre to milliarder kroner.

Materielle ødeleggelse

Kriminaliteten medfører betydelige materielle ødeleggelse gjennom branner som er påsatt eller skyldes brudd på regelverket, stjalne biler som vrakes, ulike typer hærverk, ødeleggelse ved innbrudd osv. Statistikk fra forsikringsselskapene viser utbetalinger på tre milliarder kroner bare på branner i løpet av ett år. Forsikringsselskapene antar at 50 pst. av dette skyldes kriminelle handlinger, slik at ødeleggelse ved branner koster samfunnet omlag 1,5 milliarder kroner hvert år. Disse skadeutbetalingene skal dekke både ødeleggelses- og gjenopprettingskostnadene, samt det produksjonsbortfallet som følger av de materielle ødeleggelsene.

Beregninger fra forsikringsselskapene viser at 70 pst. av bilskadeutbetalingene skyldes kriminelle handlinger. De samlede utbetalingene er på om lag åtte milliarder kroner pr år. Dette gir en kostnad på 5,6 milliarder kroner.

Utbetalinger innen sjø-, olje- og transportforsikring utgjør mellom 3 og 3,5 milliarder kroner årlig. Arbeidsgruppen antok etter å ha innhentet opplysninger fra blant annet Sjøassurandørenes Centralforening, at 30 pst. av utbetalingene er knyttet til kriminelle handlinger. Når det gjelder oljeforsikring, er andelen sannsynligvis noe mindre. Bransjefolk antyder 20 pst. som et minimumsnivå. For disse to feltene blir dermed utbetalingene som skyldes kriminelle handlinger på om lag 0,6 milliarder kroner.

Forsikringsbransjen anslo kostnadene i forbindelse med hærverk til å beløpe seg til 360 millioner kroner.

3.4.3 Lovstridig omfordeling og økonomisk kriminalitet

I tillegg til de direkte samfunnsmessige tapene ved kriminalitet, kommer den lovstridige omfordelingen som finner sted som følge av kriminelle handlinger.

Når det gjelder de mer tradisjonelle vinningsforbrytelsene, f.eks. innbrudds- og butiktyverier, viser beregninger fra Norsk Handelsstands Forbund at omfanget av butiktyverier utgjør verdier for om lag en milliard kroner hvert år. Forsikringsbransjen anslår på noe usikkert grunnlag omfanget av forsikringssvindler til å være omlag på samme nivå. På grunnlag av statistikk fra Norges Forsikringsforbund har arbeidsgruppen også anslått tyverier av verdisaker (biler,

penger og verdisaker fra private hjem) til å utgjøre vel én milliard kroner på årsbasis. Omfordelingskostnadene ved disse formene for vinningskriminalitet er således beregnet til å utgjøre tilsammen ca. tre milliarder kroner pr år.

Når det gjelder den økonomiske kriminaliteten, er man på grunn av liten faktisk kunnskap henvist til å bygge på undersøkelser, beregninger og vurderinger fra de ulike bransjer. Samlet gir disse grunn til å fastslå at økonomisk kriminalitet er en trussel mot grunnleggende velferdsforhold i vårt samfunn. Dels kan den true eksistensgrunnlaget til lovlig næringsvirksomhet, dels påvirke den alminnelige borgers skattebyrde og fordelingseffekten av skatter og avgifter. Omfattende økonomisk kriminalitet kan dessuten føre til betydelige tap for rettmessige kreditorer gjennom konkurser og opphør av selskaper.

En trussel mot lovlig næringsvirksomhet

Gjennom lovstridige handlinger vil næringsdrivende alene eller i samarbeid seg imellom, kunne forbedre sine konkurransebetingelser. Eksempler er bruk av svart arbeidskraft, momsunndragelse og ulovlig prissamarbeid for å holde konkurrenter ute. Et slikt prissamarbeid kan f.eks. føre til at samarbeidspartnerne kan ta en høyere pris for sine varer enn den som ville følge av normal konkurransesituasjon. Dermed bidrar de til at kostnadsnivået i landet blir høyere, noe som skader både den enkelte og samfunnet.

Skatte- og avgiftsunndragelser

Det har vært antatt at «veldrevne» land som Norge har en svart sektor av sin økonomi på 4-6 pst. av bruttonasjonalproduktet. Dette tallet er kanskje noe optimistisk. Internasjonalt er det en tendens til å oppjustere tallet til 6-8 pst., og i Norge har enkelte fagmiljøer gjort anslag på 10 pst. Det laveste anslaget, på 4-6 pst., tilsvarer et skatte- og avgiftsbortfall for det offentlige på 15-20 milliarder kroner pr. år. Dette tilsvarer statsskatten for samtlige personlige skattytere i Norge. Skattunndragelser av et slikt omfang vil også påvirke skattemoralen i negativ retning hos hederlige skattytere.

Konkurskriminalitet

Konkurser økte dramatisk i Norge på slutten av 1980-årene. Fra 1986 til 1989 steg antallet registrerte konkurser med 200 pst. til 4 500. Etter en nedgang i 1990 ligger antall åpnete konkurser for de tre første månedene av 1991 høyere enn samme periode i toppåret 1989. Såvel svenske som norske undersøkelser

har avdekket sannsynlig kriminalitet i overraskende mange konkursboer. Tallet varierer mellom 70 og 80 pst. av boene. Det er ikke mulig ut fra eksisterende undersøkelser å si hvor store beløp konkurskriminaliteten omfatter. Av og til er sammenhengen enkel, som ved bounndragelser og forfordeling av kreditorene. På den annen side er den oftest forekommende overtredelse i konkurs, brudd på regnskapslovgivningen. Dette vil i mange tilfeller skjule økonomisk kriminalitet, som forblir uoppdaget nettopp på grunn av mangelen på regnskaper.

Det vi imidlertid kan si noe om, er tapene som konkursene samlet fører til. I 1989 ble 1 800 konkursboer sluttbehandlet i Norge. I disse boene var samlede aktiva på 2,4 milliarder kroner og passiva på 8,4 milliarder. Samlet tap i disse boene utgjorde dermed 6 milliarder kroner. Dersom vi anser disse tallene for representative, vil de 4 500 konkursboene som ble åpnet i 1989 tilsvare et tap på 15 milliarder kroner. Men hele dette beløpet kan altså ikke tilskrives kriminelle handlinger.

I tillegg til de registrerte konkursboene kommer de «svarte» konkursene; firmaer som opphører uten at det finner sted noen korrekt avvikling i henhold til loven. Hovedgrunnen til de «svarte» konkursene er at det i mange boer ikke finnes midler til å dekke skifteomkostningene, og at ingen kreditor stiller garanti for disse omkostningene. Ingen kjenner tallet på «svarte» konkurser, men det er en utbredt oppfatning at det er atskillig flere av dem enn de registrerte. Anslag for 1989 har variert mellom 8000 og 20000. Dersom man bruker gjennomsnittstallene fra oppgjorte boer i 1989 også på de svarte konkursene, bringer dette totaltapet ved konkurser og uregistrerte opphør av selskaper opp i mellom 40 og 70 milliarder kroner. Det er klart at det hefter betydelig usikkerhet ved disse tallene. Men det er ikke tvilsomt at det er betydelige beløp – også i en nasjonaløkonomisk sammenheng – som ved konkurser årlig fratras de rettmessige kreditorer, og at dette må ha betydelige skadevirkninger så vel i næringslivet som for det offentlige.

Andre områder

Økonomisk kriminalitet eksisterer også på mange andre områder. Det foreligger liten kunnskap om omfanget. Stikkordsmessig nevnes misbruk av offentlige tilskudds- og refusjonsordninger, korrupsjon, hvitvasking av penger fra kriminelle handlinger, internasjonale bedragerier.

Verdipapirhandelmarkedet er et annet område. Innsidehandel har vært omtalt i media, men saker har hittil ikke vært pådømt. Villedning av markedet ved emi-

sjoner er et beslektet område. En domfellelse i 1990 angikk 60 millioner kroner i én overtredelse. EDB-kriminalitet er lite rapportert, men en domfellelse i 1989 dreide seg om forsøk på urettmessig tilegnelse av 900 millioner kroner.

De to siste sakene illustrerer at moderne kriminalitet kan angå beløp som nærmest er utenkelig ved tradisjonell kriminalitet. Dette er ytterligere et forhold som understreker trusselen fra moderne økonomisk kriminalitet.

3.4.4 Oppsummering

Som gjennomgangen viser, er det ikke mulig å gi en pålitelig oversikt over de samfunnsøkonomiske virkningene av økonomisk kriminalitet. Det er derfor med betydelige forbehold at følgende tall kan settes opp som en illustrasjon av hvilke størrelser det er grunn til å anta representerer et minimumsalternativ:

Direkte utgifter i noen departementer med underliggende etater:.....
4,9 milliarder kroner

Utgifter i offentlig sektor på grunn av
kriminelle handlinger tilknyttet branner:.....
1,5 milliarder kroner

Utgifter til sykehus og trygdeetat på
grunn av kriminelle handlinger:.....
3,5 milliarder kroner

Totale utgifter.....
9,9 milliarder kroner

Forebyggende kostnader i privat sektor:.....
2,0 milliarder kroner

Materielle ødeleggelser i privat sektor:.....
8,0 milliarder kroner

Kostnader i privat sektor:.....
10 milliarder kroner

Sum samfunnsøkonomiske kostnader.....
19,9 milliarder kroner

For «omfordelingskriminalitet» ser den tilsvarende tallmessige illustrasjon slik ut:

Tradisjonell vinningskriminalitet:.....
3,0 milliarder kroner

Skattunndragelser:.....
15 milliarder kroner

Sum omfordelingskriminalitet:.....
18 milliarder kroner

Samlet utgjør de samfunnsøkonomiske kostnadene og den lovstridige omfor-
deling, totale kostnader av kriminalitet på minst 38 milliarder kroner.

KRIMINALITETENS KOSTNADER

Hvor mye kriminalitet har vi? Og hva koster den oss? I denne boken får vi for første gang en grundigere redegjørelse for hva svaret kan være på hva kriminaliteten koster i Norge. Det gis en konkret antydning om hvor mange milliarder kroner vi snakker om – et tall som har vært etterlyst i Stortinget og ellers i samfunnsdebatten.

Forfatteren gir rammen til en skisse – i form av et puslespill – hvor brikkene for hva kriminaliteten koster oss bør legges. Når vi har denne «puslespillrammen» kan vi undersøke nærmere hvordan de enkelte brikkene ser ut, og til slutt regne ut summen av kriminalitetskostnadene for oss alle. Dette er viktig kunnskap for å kunne ta riktige avgjørelser om kriminalitetsbekjempelse.

I det puslespillet forfatteren skisserer er det ulikt hvor klart vi ser de forskjellige brikkene. Forfatteren har gjennomført en undersøkelse om hva tyverikriminaliteten koster for de som har vært utsatt for det. Slik viser han hvordan denne éne puslespill-brikken («hva tyverier koster») ser ut.

Polithøgskolen

Slemdalsveien 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo
Tlf: 23 19 99 00
Faks: 23 19 99 01
www.phs.no

